

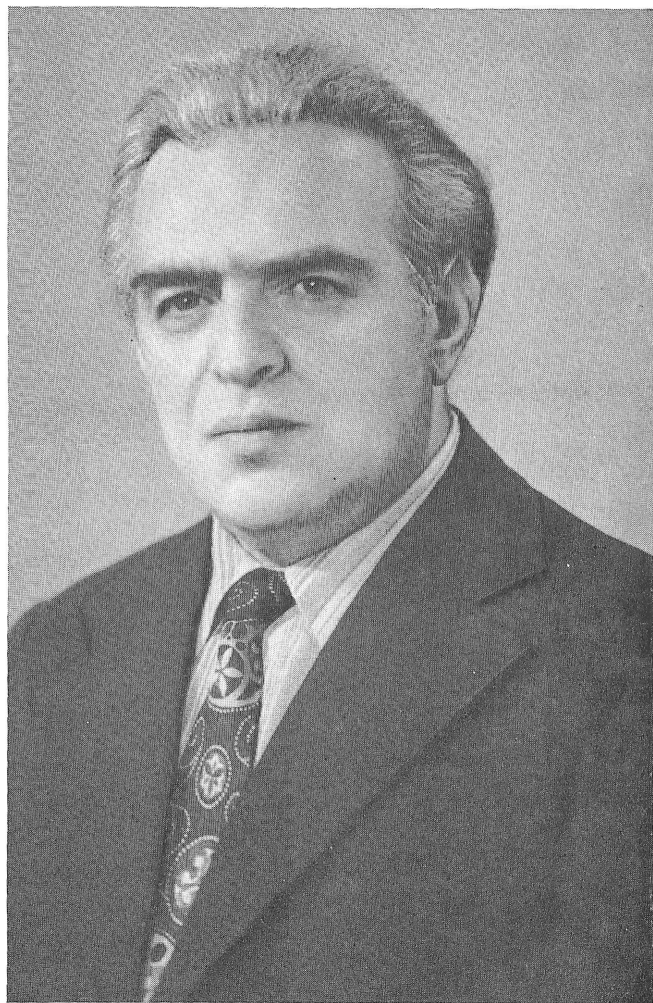
821(477)'06

T-46

Наум Тихий

БУДЬ
СЛАВЕН
ДЕНЬ

Наум Тихий

821/17:

БУДЬ
СЛАВЕН
ДЕНЬ

М

Вибрані поезії

Е 04

а-5717

Криворожская ЦБС 6
Днепропетровской обл.

КИИВ

ВИДАВНИЦТВО ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ «ДНІПРО»

1980

У2
Т46

Автор сборника принадлежит к тому поколению украинских поэтов, которое пришло в литературу с фронтов Великой Отечественной войны, и поэтому в его творчестве тема ратного подвига народа-воина является одной из основных. В сборнике представлены также философская и интимная лирика поэта и лучшие его поэмы.

Т $\frac{70403-116}{M205(04)-80}$ 116.80 4702590200.

© Видавництво «Дніпро», 1980 р.

ВІРНІСТЬ ДОРОГАМ ЮНОСТІ

Наум Тихий належить до того покоління, яке прийшло в літературу з окопів Великої Вітчизняної війни, і закономірно, що з погляду набутого життєвого досвіду, і як першооснова моральних критеріїв, пережите на війні було для поета найвищою точкою, своєрідним «спостережним пунктом», з якого йому бачився світ.

...Солдатські милиці залишають на снігу пунктирну доріжку, і цією доріжкою самотній іде черевик...

...На фронті комсомольські квитки вручали без фотографій, бо не було фотографів на передовій. Але історія знає кожного із цього покоління в лице...

...Син повернувся до рідної хати, і згорьована мама, для якої він і досі — дитина, її дорогий хлопчик, хоче змити йому голову, та вже їй важко пнутися, бо синок виріс. І він стає на коліна, щоб мамі було легше. І з печальною усмішкою думає, що, за повір'ям, діти ростуть уночі, от і він дуже виріс, бо ж так довго тяглася та ніч, яка було роз'єднала їх з матір'ю...

Невдячна справа переказувати таку поезію своїми словами, та й немає в цьому потреби, бо книга, в якій ці правдиві, мужні, глибокі твори,— ось вона перед вами, читачу, звітна книга Наума Тихого, якому цього року виповнюється шістдесят.

І перше, що хочеться сказати, перечитуючи вірші й поеми, написані в різні роки впродовж майже чотирьох десятиліть, відданих літературній праці: Науму Тихому дароване рідкісне щастя — в зрілому віці переживати другу молодість, відкрити ті свої обшири в країні поезії, до яких ішов усе життя, заговорити на повен голос, віддаючись творенню слова до решти, до денця, та не спустошуючись при тому, а тільки збагачуючись, бо слово те відлунює в інших душах.

Тільки зі справжнього емоційного вибуху, тільки із строкої і суворої пам'яті солдата, учасника Сталінградської битви, могли народитися ці карбовані, сповнені любові й безмірної печалі рядки про полеглих воїнів:

Ми й донині говоримо їм:

«Ви липилися з нами!»

А вони й за сльозами далеко —

вони за віками...

Оце гірке «вони за віками» проходить тужливим рефреном через увесь вірш.

Їм роковано вічність.

Та що для них вічність?

Навіки

Небуття неосяжної прірви

розверста великість?

Чи опі ось на мармурі

прізвищ колони суворі,

Де у золоті літер

їх сонце залякло у горі?..

Ні промов, ні пісень їм не треба,

і клятв їм не чути...

Це — для себе ми все,

бо для нас то смертельно —

забути...

«Полеглі солдати»

Пам'ять про полеглих — в ім'я живих, в ім'я життя на землі. Ця тема — одна з магістральних у поезії Тихого, до неї він так чи інакше повертався у своїх творах; пам'ять війни, мов червона заграва, висвічує контури, обриси усього написаного. Не можна без найглибшого хвилювання читати рядки про війну в ліричній поемі «Катериновичі» або вірш «9 Травня в Забілоччі» — з усією многістю справжніх імен, з усіма зламами ритміки, які ніби повторюють звучання живого людського голосу.

Тільки фронтовик, який після війни повернувся на студентську лаву, міг написати, що міхи гармоні дихають важ-

ко, як солдат після бою, що латини боявся більше, ніж танків (принагідно: як доречно та ж латина буде вживана пізніше і в філософських поемах, і в ліриці!). Перейнявшись глибокою довірою до автора ще й за такі деталі й реалії життя, пильніше вчитується, вдумується в його твори.

...Найбільш ранній із віршів у книзі помічений березнем 1941 року. Це ще — до війни. В іншому вимірі. В іншій епосі. Ліричний прозорий монолог:

Чайкою мені наснилась
Ти вночі сьогодні.
Пролетіла, загубилась
В голубій безодні.

Чайкою... Чому і звідки?
Не збагну, не знаю...
Чи тому, що надто рідко
Чайки тут літають?

Чи тому, що чайка — пташка
Горда й сумовита?
Чи тому, що дуже важко
Чайку полонити?..

«Чайкою мені наснилась...»

Вірш проймає безборонністю, самозреченістю почуття, яке тактовно і стримано передане. А ще, мабуть, накладається тут і магія дати: через три місяці дівчата, наречені, молоді дружини останнім скриком, останнім помахом руки прощаються з коханими й багатьох уже ніколи не побачать...

Нашому авторові в час написання цієї мініатюри — 21 рік. Романтична віра в дуже близьку прийдешність нового прекрасного світу ще не обпалена грозами, хоч вони вже й прогріміли. Ще не відають хлопці, які дороги попереду, не відають, що канікул 1941-го не буде. Усвідомлення історичної значущості того, що відбудеться в 1941—1945 роках, прийде згодом, пізніше. Ї своя закономірність у тому, що багато письменників-фронтників до своїх кращих творів про ті роки приходять лише сьогодні.

Так сталося і з Наумом Тихим; отож нині він подає на суд читача лише кілька віршів, написаних у 1942—1945 роках. У згоді з цим сприймаєш, як належне, й ретроспективну композицію в побудові книги, розумієш, чому автор обрав саме таку форму своєї творчої розмови з читачем.

Чомусь мені думається, що тільки після всього вистражданого на фронтах значущими стали для поета прикмети повсякденного мирного життя, їхня глибинна сутність. Сотні разів до нього і після нього оспіваний був початок весни, а в Тихого — свої барви, своє бачення: дівчина притулилася чолом до морозяних візерунків на трамвайній шибі — і малу проталинку вже не могли замурувати віхоли; коваль кладе викуваний леміш гартуватися у сніг — «і навкруг замети, ніби соти, мед-водою сповнилися враз», десятки струмків поринули землею; зігріте теплом жіночої руки, прокидається зерно, прокльовується пагінець. Ось які прикмети настання весни в світі, врятованому од війни й остуди винищення, світі будівничому, творчому.

Робочий будень поета струменів у спільному руслі з робочим буднем його землі. Як спецкор газети він приходив до хліборобів Придніпров'я й Полісся, лугунських шахтарів і перших орачів цілини. В українській журналістиці помітними були нариси Наума Тихого «У радгоспі „Комсомольському“», «Поезія і проза народження шахти», «Весна цього року», «Знайомство з Рябошапкою». Письменник прагнув і в документальному жанрі до художнього узагальнення, до осягнення психологічних глибин особистості своїх героїв, до правдивого відтворення рис і рисочок їхніх характерів. Заглиблюючись у ту чи іншу проблему, він показував її через людські долі, через боріння пристрастей. Давно ж бо сказано, що без емоцій неможливо осягнути істину.

Окремої розмови потребували б романи Наума Тихого «В дорогу виходь на світанні» та «Рахунок за сонце». Кращі їхні сторінки приваблюють тим самим жагучим уболіванням письменника-громадянина за глибинну сутність людини, за її справжність. Згадаймо епілог першого роману: колгоспни-

ки степового села Джерелівка зібралися на свято, щоб іменем ветерана Макара Раменного назвати нову вулицю. «А вона ж починається в степу і виливається в степ, ця вулиця, вона безконечна, як саме безсмертя. Сьогодні на ній вирує свято, завтра на світанку по ній заклопотано поспішатимуть на роботу... І так буде завжди. Буде праця кипіти і лунатимуть пісні, гучно дзвенітимуть весілля і народжуватимуться діти... І кожні працьовиті руки здобудуть собі шану й славу. І кожне закохане серце знайде тут своє щастя». Образ цієї безконечної вулиці заповнив уяву поета ще на початку його творчої дороги (цикл «На далекій станції») та й через багато літ після написання роману перелився в образи нових віршів, визначивши головну тему збірок «Цілюю хліб твій» (1972) та «Будень вічної вулиці» (1979).

В книжках останніх років, особливо двох згаданих, Тихий, повернувшись знову до ліризму юних років, досягнув ще й нове для нього — філософську заглибленість у суть речей і явищ.

Робото! Робото! Робото!
Довічна тривого й турбото,
Довічна любове
Й одвічна всесильна сило!
Спершу було не слово —
Діло було, діло,
Небесам,

до минуцості нашої звиклим,—
Виклик!

«Гімн Роботі»

Наскрізно звучить у поезії Тихого мотив невідплатного боргу перед життям і суспільством, породжуючи прагнення неспинності і невтомності, молоду жагу творчості. Висока філософська напруга з'являється в силовому полі поетового слова. Вона — і в поемі «Дорога до току», і в присвяченому Леоніду Первомайському начерку симфонії «Вулиця. Вечір. Голоси», і в драматичній поемі-легенді «Праемонитор» — про

нерозривну єдність дня сьогоднішнього й грядущого, про складні й тісні взаємозв'язки істини та людського щастя:

В завтра заглядайте, люди,
По ньому міряйте свої діяння,
Бо кожна мить — то корінець, з якого
В майбутньому щось виросте; дивіться,
Який то буде плід, і ревно дбайте,
Щоб він не вдавсь отруєним, якщо ви
Про щастя мрієте.

Ті, хто давно знає Тихого, і ті, хто вперше знайомиться з ним, з вірадою перечитають і його філософські вірші, і його лірику — інтимну й пейзажну, хоча б такі вірші, як «Парусинові туфлі, сукенка з квітчастого краму», «Це десь отут було, неподалік», пронизливо-відвертий «Несподіваний цикл», і «Сад», і «Дощову пору», де «копичка в хлорвініловій накидці зітхає й журиться біля воріт», і вірш про спекотний полудень, в якому «мов бджоли, плями сонця золоті між листям мерехтять і — диво дивне! — бринять, бринять», і «Затишну мить»...

Різні за темами, за настроєм, за тональністю вірші й поеми, але я певна, читач помітить, що у всіх у них — де на видноті, де невидимою підглибинною течією — струменить оте давнє, принесене з полів війни відчуття належності до побратимства солдатів Вітчизняної, з яким поет ступив свого часу на літературну дорогу. І коли я думаю, які рядки концентрують сутність його творчості, сутність слова, з яким він іде на звіт, то з-поміж інших передусім звучать мені оці:

По-солдатськи стримано і строго
Світ вдивляється в прийдешні дні.

Наталя КАЩУК

*Я ОЗИРНУВСЯ,
СТЕЖКОЮ
ЙДУЧИ...*

СІМДЕСЯТІ РОКИ

БУДНІ

Іздавна усталилось:
будні, то, сказано,— сірі,
Скучні, мов штахет,
понеділки, вівторки й так далі,
Освячена ГОСТом
безликість серійних деталей,
Для котрих однаковість —
вимір і цінності міра.

«Буденним» охрещено
одяг низького гатунку;
Як пісня не ладиться,
чуємо: «Настрій буденний!»
«Буденне» для іншого —
нуль на шкалі відрахунку
Того, що людині дарує життя.

А про мене...

Давно б уже треба
старі переставити віхи
Та будням воздати
заслужене ними по праву
(Щоб жінка, скажімо,
уся зашарілась од втіхи,
Почувши:
«Яка ви прекрасна! Буденна, їй-право!»).

Ні, ні, я побожно
липаю свята у зеніті,
З дитинства їх стрій урочистий
люблю і шаную,

Та тільки над Будні
ще свят не придумано в світі,
Бо радості понад Роботу в житті не існує.

Ну, справді ж бо —
хто б ми були без Роботи?
Навіщо

Топтали б стежки
та нових дожидали світанків?
Робота — мій бран і обранка,
мета моя вища,
Щасливий мій борг,
що повік не сплачу до останку;

Робота —
єдине, що п'ю й не нап'юся, жадібний,
Що трачу нещадно
й чим повнюсь, як дерево соком!
Найперше в р о б о т і ми — люди
і людям потрібні,
Найперше по буднях
ведеться лічба нашим рокам.

Вони безіменні?
Вони — як б і й ц і безіменні!
І тільки за ними
сліди залишаються зримі!
О Будні Роботи!
Зохочений хрест мій важений,
Який, мов розправлені крила,
ношу за плечима!

Щодня відкриваю:
життя — видозміна польоту.
Щодня осягаю:
життя — нескінченність дороги.

Й безсмертя — не свято,
найближче від буднів до нього!
Шаноба святам!
Та стократна — буденню Роботи!

1978

КІНО

То зараз — тривожне з динаміків тремоло
Й символічна квітка,
яку танк підминає...
А тоді — одно лише:
вистояти треба було,
І солдата не обходило,
як це збоку виглядає.
Бо танк насував,
мов сама неминучість.
Не спиниш,
і річку перейде він бродом,
І геройська
потрібна була рішучість...
Втім, отак, урочисто,
це назвуть уже згодом.
Тоді це називалось — гранату докинути
Чи під танк
з гранатою
кинутися самому,
Й не було коли здумати,
що це значить — загинути,
Що за мить, за півмиті —
і буде по всьому...
От хіба що
свідка бракувало,
свідка,

Котрий матері
або нареченій
напише.

...Червоніє за танком розчавлена квітка,
Солдат у окопі напруживсь — не дише,
Од вибухів хмара над ним зависла,
За спиною річка скипа бурунами...

Значить, так це виглядало... У бильце крісла
Сусід мій конвульсивно уц'явся руками.

1975

ПРАПОР

Над вулицею, в сяйві схрещених прожекторів,—
Червоний прапор.

Свята звичний гомін —
Баяна звуки, тупіт танцю, сміх і спів —
Прибоями під ним. А він...

Як пружно і вагомо
В потужному потоці горовім
Його полотнище вогненне дише!
Немов не вітер ним,

а він, а він колише
Й вітри, й сам неба звід над містом всім.
Він торжествує. Все отут від нього —
І суть, і лад життя,

і свята вільний дух.
Але, як завше, стриманий і строгий
Його непогамовний рух.

Ні, це не аскетизм!
Він ладен все віддати
За те, щоб в світі не змовкали пісня й сміх.

Та хтось же мусить —

щохвилини! —

пам'ятати,

Як кров із ран струмила в пил і сніг!

Він пам'ятає. Всі шляхи й випроби —

Із ним.

Він знає ціну усмішці й сльозі.

Його схиляв к землі тягар жалоби

І ніс — дrevком при вершника нозі —

Кавалерійської атаки шал.

Він в пам'яті тримає

Усі маівки, барикади,

кожен взятий дот...

Від стін Зимового і до Зезловських висот —

За штурмом штурм.

І він попереду щоразу вперто маяв!

А жар суботників!

А штурмові ударні вахти!

А хлібні валки з мозолястих трудних гін!

Хай піт — не кров,

та піт і крові вартий,

Коли під прапором пролитий він!

Ще рано спочивать.

Ще довго дні і ночі

Нам до мети круту мостити путь,

І прапор знає, знає це,

пророче

Далеку осяваючи майбуть.

Він не лякає труднощами всеу

Й не терпить пустогрому похвальби.

Він стримано —

як личить воїнові —

торжествує

В передчутті нових трудів і боротьби.

1977

Літак на лузі, де пасуться гуси.
Кульбаби визирають з-під коліс.
Війне вітрець, з крила пелюстку струсить,
Яку із саду перед тим приніс.

І знову тихо, лиш дзюрчить півсонно
Джерельце під стіжком вербових віт...
Невже десь є порти, де з пращ бетонних
Зметнувся увисьь — і весь під крильми світ?!

Диви, й забудеш... Він-бо вдома й вдома,
Отут, де верби, гуси і паслін...
Ось вернеться пілот від агронома,
І він злетить понад озимий клин.

І буде все, як сотні раз до цього:
Від балки (чи ставка) — до прапорця,
Й вертай назад, і знову — од порога,
І знов так само, й знов — до безкінця...

А тут ще й реактивний (мов навмисне!)
Нараз пониже свистом небозвід,
І білий шрам у синяві зависне,
Мов блискавиці непрочахлий слід.

І він позаздрить родичам щасливим
На даль без меж і висоту без меж.
Колись, як ще його вважали дивом,
Він звідав це. І слави звідав теж.

Були ж бо в нього предки знамениті
(Машину Блерію одну згадать!),
І сам він мався поміж кращих в світі.
Та що й лічити — він умів л і т а т ь!

Він звався — л і т а к (то нині річ звичайна)
І досі чесно носить те звання!
Хоча... звання званням. Тепер комбайни,
Сівалки, трактори — його рідня.

Вони йому і справді щирі друзі,
Та й він до них, незчужся сам, як звик.

Літак, мов свійський птах, на тихім лузі...
О щедрий на дива двадцятий вік!

1974

ЖИТНІЙ МАСИВ. ЛІСОСМУГА

Не звивистий — обніжком — путівець,
Не шлях, що краєм яру креслить дуги,—
Стрілою в обрій, степом навпростець
Летить зелений поїзд лісосмуги!

О, цей нестримний, цей натхненний біг
Крізь версти росяні,

в хлібах по пояс!

Який, який іще на світі поїзд
Так повновладно простір переміг?!

Усе минеться — й радість, і біда,
Жита впадуть, ріллею стануть стерні,
А ця рвучка розкутість молода
Повік не втомиться й з путі не зверне!

І марно слідом сокіл-верхівець,
І сонце чвалом — аж дзвенять попруги!

Якби лиш степом — світом навпростець
Летить зелений поїзд лісосмуги!

Візьми мене, візьми і понеси,
Щоб дух нараз од швидкості забило!
О незагнуздана, шалена сило,
Чи не із вічності струмиш еси?

Чи не отут і виток, й вінець,
І вітер на своя вертає круги?

...Жита. Безмежжя.

Й степом навпростець
Летить зелений поїзд лісосмуги!..

1978

* * *

Мої безвусі друзі, що лягли,
Мов те зелене жито — в кошаницю,
Вже б сивочолими тепер були
І вже онуків мали б, як годиться.

А там і «пра», й «пра-пра» пішли б,
а там,

Дивися, древа їх родів могутні
Звелись би навістріч вічності вітрам,
Прийдешнім ерам стрімкістю супутні.

І, певне, в тій казковій далині
Збулося б (та й не раз!) те дивне диво:
Прадавнє зерня у новім зерні
Достоту відтворив би збіг щасливий.

17

Криворожская ЦБС
Днепропетровской обл.

5717

І знов — повторені — вопи б жили
Хто у тридцятім, хто у сотім віці,
Мої безвусі друзі, що лягли,
Мов те зелене жито — в кошаницю...

1978

СТЕЖКА

Стежка...
Од хвіртки до хати
Від тіней картата
Стежка.
Гаптування обабіч —
Тонкі споришеві мережки —
Та масив бабин
(Стара вже, не здужає — в поле):
Грядка моркви,
Грядка цибулі,
Грядка квасолі...
При них — в караулі
(На самім осонні!) —
Соняхи сонні.
Дві тополі
Колишуть сережки
У тиші розмореній...

Стежко,
Нум поговоримо!
Ось я йду по тобі...
(Не стомилася?)
Може, роззутись?)
І так мені враз захотілося
Твій голос почути!
Повідай, що в згадці лишилось —

Про все!
Про всіх!
Стільки ж тут походило
Ніг і ніг!
Стільки ж всього переношено
Од воріт,
До воріт
Відтоді, як в траві запорошеній
Протоптав тебе дід!
По тобі — на поле і з поля —
Чвалали його личаки.
Над тобою — в труні — поволі
Проплив він з двора на гробки...
І знов — то босоніж ходили,
То в чунях негонористих,
То чоботи гордо рипіли —
Геть-чисто, як нині транзистор...

Набрижила тіні, згадуєш...
Ах, стежко, ти, бачу, сама
Своєю караєшся вадою,
Що — німа... Німа!
А було ж тут!
А діялось! Діялось!
А минуло ж, майнуло літ!
І слъози на тебе сіялись,
І капав піт,
І йшли, і бігли з новинами —
Добрими і поганими,
Ночами, було, солов'їними
Тут вистоювали з коханими...
І весільна музика грала
(Троїста чи просто — гармошка),
І ти з гістьми танцювала —
З ким до впаду,
З ким — трошки...

А ще ти,
Що не раз проводжала
(Це справдна судилось тобі),
А ще ти
Виглядала-чекала
То в радості, то в журбі:
Як з роботи, то будуть під вечір,
Як з ярмарку — то опівночі,
А з війни...
З війни аж тоді, як старечі
Виплаче мати очі...
Ну, було от у діда три сїни,
Три синї,
То перший
З турецької не прийшов війни,
А другий
З японської не прийшов війни...
Тільки третій вернувся,
Стоптавши сто пар підошов,
До рідного дому.
Не впізнала:
Із хати в картузику йшов,
А явивсь в гостроверхім шоломі...
І було потому і в нього
Три сїни, три синї,
І була потім знову тривога,
І пішли й вони...
І один десь іще на початку
Поліг за Дніпром.
Та й другий вернувся згадкою —
Посмертним листом...
Тільки третій,
Стоптавши сто пар підошов,
Прийшов,
Застав головешки...

Од хвіртки до хати
Від тіней картата
Стежка.
Гаптування обабіч —
Тонкі споришеві мережки —
Та масив бабин
(Стара вже, не здужає — в поле):
Грядка моркви,
Грядка цибулі,
Грядка квасолі...
На осонні
Соняхи сонні.
Тополі колишуть сережки.
Стежка...

1971

ФЛЕЙТА, СУРМА Й БАРАБАН

Причудлося?
Чи справді — кличеш,
сурмо?
Така довкола тиша...
Шелестить
Осіній дощ за вікнами,
і сумно
З ним листя шепчеться...
Я був на мить
Заплющив очі,
і — сопілка,
Наївна флейта юності мові,
Озвалася
(несміло так — мов гілка
На вітрі забриніла).
Й тут...

Давно за нею
Ти ходиш назирці.
Ще зараз на підмогу
І барабан гукнеш?..
Втім, ось він сам!
Важкий, громохкий тупіт за порогом...
— Ти звідти знов?
— Авжеж! Звідтам! Звідтам! —
Там час безсилий, знаю.
Там всевладно
Й донині править грім.
...За даллю димних піль
Гармати бухають (чи метроном?),
нещадно
Мої хвилини лічачи...
І ви — відтіль
Послами. Сурма й ти.
Але заждіть!
Я щойно
Своє кохання перше слухав. З товщі літ
Мені моя наївність невігойна
Той сад вернула,
ні, той зниклий світ,
Де й досі сниться те, що не забулось,
Де неминуче
ще — не неминуче,
І зорі — ось вони,
і щастя — ось...
(Ви чуєте, як звабно, як жагуче
Співає флейта?)
Ось та стежка... Таємниче
Схитнулась гілка... Тінь тремтить ажурна...
Хоча стривай-но — засурмила сурма...
То — в спогаді?
Чи справді — кличе?

Оп вдарив барабан... Колона крок сягнустий
Стрясає брук...

Це там?

Це там чи тут?

І я, наструнений, встаю.

І дух врочисто

В мені випростується.

І кожен серця стук

Тим звукам вторить...

О троїста

Життя мого музика!

Вже не розплету,

Не роз'єднаю голосів!

Одлуння грому

У гілці потривоженій бринить,

І флейта сурмою

в саду нічним

Суремить клично...

І над всім —

Це барабанне бухкотіння метронома:

«Забув? Забув? Забув, що час летить?

Не спи!»

Не сплю. Я твій.

До бою кличеш знову?

Новий садити сад?

Чиюсь долать біду?

Я відчиняю двері. Я готовий.

Іду!

1971

«АВРОРА»

В сорок другому році, у листопаді,
В тривожну, безсонну ніч під сьоме число
Ми стояли в окопах край Волги у Сталінграді,
І дзвоном розпеченим
Небо над нами гуло.

Бомби здіймали уламки й каміння під тучі,
Міни рили воронки в ще не остиглій золі,
І тільки ми,
Почорнілі, худі, та — живучі,
Не згоряли на цій землі.

Од злоби аж судомило пащу ворожого доту,
Сунули танки й палили впритул із гармат...
Та дарма що ріділи — не умирали роти:
Мусили жити,
Щоб не ступнути назад.

Чи здоліє підмога забитий шугою фарватер?
В нас кінчалися боєприпаси,
А ворог вже зліше тис...
І тоді появився знезацька під берегом катер
І дуги «ересів» метнув через нас, ніби міст.

І ми — всі, хто міг, — підвелись
І в натхненні суворім
Рвонулись вперед, у пробиту вогнем темноту,
І здалось не одному мені,
Що наймення «Аврора»
Той катер носив на борту.

І святом дихнуло,
Й в пекельнім чаду, в Сталінграді,

Ім роковано вічність.

Та що для них вічність?

Навіки

Небуття неосяжної прірви

розверста великість?

Чи оці ось на мarmorі

прізвищ колони суворі,

Де у золоті літер

їх сонце залякло у горі?

Що їм мarmorу вічність

і вічність карбованих літер,

Як над світом повий що не ранок

виспіває вітер,

Як нові солов'ї

що не рік прилітають у пуці?!

То минуще усе?

Тим солодше воно, що минуще!

Повернуть би їм

їхні минущі літа недожиті,

Ті дощі, що без них упадали,

щоб скреснути в житі,

Ті вуста,

що пекельно спрагливим вогнем їх палили б,

Ті турботи,

що зморшками мудрими чола їм зрили б;

Дать би сльози пролить їм

і піт, що пролить вони мали,

Дать би їм доказать ті слова,

що війна їх урвала,

Дать...

Я серце віддав би своє!

Та кому його дати,

Як нема їх?!

Не правлять боргів з нас

полеглі солдати.

Ні промов, ні пісень їм не треба,
і клятв їм не чути...
Це — для себе ми все,
бо для нас то смертельно —
Що без них ми, без них тут — забути,
між трав,
між людьми,
між зірками,
А вони — й за сльозами далеко,
вони — за віками...

1976

ЖДАННЯ

Той лист, що його й виглядали, мов чуда, й не ждали,
Той лист (о, як сива поштарка з ним бігла моторно!)
Добувсь, коли в хаті вже довгих півроку лежало
Сповідання чорне.

І був він — звичайний! Такий же, як ті, що й до того
В цю хату прийшли, приповзли були чи прилетіли
З привалів, землянок, з окопів між піль обгорілих,
Із пекла самого.

Його не читали, той лист, а жадібно ковтали,
Як в спразі смертельній, в пустелі — неждану водицю.
І, звісно, щасливу, її обнімали й вітали,
Учорашню вдовицю!

Вона ж — як впилась. Так же гарно він, ненечко-ненько,
Писав про їх зустріч майбутню жаданої днини!
І радісні сльози котились по тих борозенках,
Що проклали вдовині.

В кінці він (у жарт — за звичаєм)

просив — хай ще трошки

Потужить вона; ну, і він тут за нею потужить,
А прийде (і сміх мимовільний розгладжував зморшки),
То все... надолужить!

І ще він (так само у жарт) приписав, що як навіть
«Бомагу» про нього пришлють... «ту останню, розлучну»,
Хай віри не йме; коли що, він свою їй відправить —
Власноручну...

(Такий вже він був — веселун і паливода зроду,
Із тих, котрі й сплять, а їм усмішка сіпає губи.
Веселим спосібніш, казав, хоч в огонь, хоч у воду,
Хоч крізь міднії труби!..)

За день молодиця напам'ять листа заучила,
Й сусідки його повиучували досконало.
І раптом під вечір окате дівчисько відкрило,
Що лист — заблукалий...

— Неправда!

— На дату погляньте.

— Так тут же розмито!

— А я розібрала... Та й штемпель...

Ну, ось подивіться.—

Сварилися, криком кричали... Й лише молодиця
Мовчала, як вбита.

Весь вечір мовчала вона, а за ніч посивіла.
Й не браласть, не браласть впритул роздивлятися дати!
Бо вірить хотіла. Бо вдруге було понад сили
У вдови вертати!

...Вона і понині вдовою себе не признала.
І заміж не вийшла, хоч сватались люди достойні.
Все жде. Вона вмерла б, якби їй болить перестало
Це ждання невигойне...

1978

ГАЗЕТНИЙ РЯДОК

В газеті рядок:

«Тінь нейтронної бомби над світом».

Звичайний газетний рядок,

Набраний боргесом.

Ми так звикли до боргеса

Й звикли

До газетних усталених тропів!

«Тінь на марці заводу»,

«триматись у тіні»,

«тінь сумніву»,—

Самохіть починає крутитися

пам'яті стрічка.

Так — до слова, знічев'я.

...Аж врешті

з глибин недріманних —

мов постріл:

— Зажди-но,

Круг чого оця благодушна мервиця,

Ти вдумавсь, круг чого?!

...Хоч... нащо так різко й докірливо?

Наче ми з кволіх, лякливих...

«Тінь нейтронної бомби над світом!»
Тривогу!
Сурми!

1978

НА ТОМУ ПОЛІ

Так, так, це тут! Узвіз і вигин річки...
Оцим лужком між почорнілих трав
Повз мінні вирви й спалені копички
З СП до штабу кабель наш петляв;
Ось путівець (ій-право ж бо, той самий!),
Он той рядок тополь, що стільки днів,
Казково недосяжний, нам виднів
На пагорбі недалнім перед нами.
А ось і поле те...

Як раптом щемно
Зайшлося серце!..

Тридцять довгих літ
У пам'яті моїй, як біль, недремній
Кривавився його незгойний слід..

Це тут було:

жарке шаління криці
І шал атак...

Ген
(мов крізь диму рване тло,
Й донині все те видиться — не сниться!)
Повзе наш цеп... Як обережно він зміїться!..
І враз — на повен зріст — вперед!

(Вогонь густий?)
Дарма! Хай боягуз тремтить з опаски!)
Вперед! Старій карзі самій на зло —
Вперед!

І все впереміш — скатки, каски;
Волаючи і зціплені роти;
Куці (землі? од мін?);
багнети, лиця;
І — кулемет;
і — ні добігти, ні спиниться;
І скрики;
й вибухи...
Це тут було...

Застиг, збентежений... Ні, я не мислив,
Що поле те незаймане лежить.
А ось же і незчувся — в першу мить
Мені печаль невільна душу стисла.
Ані сліда... По самий обрій — жито,
Й ні впадинки малої, ні горбка —
Все зрівняно, навіки стерто, змито...
Та й правда, плин років — це та ж ріка:
Усе змива, все зносить час...

Поволі

Вали котило жито, й далі там —
У небо хлюпало при видноколі;
І миром дихали і з а б у т т я м
Цей вічний рух, ця безсторонність віща...

І тут я схаменувсь: «Але ж коли б
Не засівали люди бойовища,
Де на Землі сьогодні ріс би хліб?»
І гостро свіжим полоснуло болем,
Так, мовби щойно перший я відкрив,
Що кожна (кожна!) з хлібних наших нив
Була — і не по раз! — смертним полем.
І заново те строге вчулось «Мусим!»,
Що дід повторював, коли навчав
Вибачливо поцілувати кусень,
Який випадком на долівку впав.

І думалось об тім, як свято й чисто,
Як сонячно на світі треба жить,
Щоб честь (не просто — право!) заслужить —
Цей хліб, що зріс на бойовищі, їсти...

1978

ИНВЕКТИВА

Кричать в мікрофони мордаті дебїли:
— Ти білий, ти вищий! Пишайся: ти — білий!

Мов Reich перебрався під небо Техасу,—
В Техасі горлають про «обрану расу»;

В Преторії душопрїказники наці
Маячать уголос про «націю націй»;

За ними в Пекїні наслідники Мао
Товчуть, що над ханьців народу немає;

І зброю вкладають недолюдам в руки,
Й муруються стїни нових Равенсбруків,

І знсв на Землі, де незримі, де й зримі,
Гарячі й холодні чадять Освенціми...

Є в тих Освенцімів меткі адвокати,
Та диму зловісного їм не сховати.

Де різнять народи на «вищі» і «нижчі»,
Там завтра на «нижчих» накинуться: — Нищ їх!

Де нації ділять на «гірші» і «кращі»,
Там «гіршим» грозять крематоріїв паці...

Єднайтеся, люди, на поклик тривоги!
З «нейтральних» вистелюють в пекло дороги.

Прислупці до газових камер — з байдужих,
Що совісті клич придушили у душах.

Де люди, як люди, зіходяться вкупі,
Расист не причепить мотузку на слупі.

Де люди — брати, попри колір їх шкіри,
Там ікла отруйні расист не ошкірить.

Єднаймося, білі, і жовті, і чорні,
Полоти расизму бур'ян лихотворний!

Єднаймось для дружби! Єднаймось для вдару,
Що знищить расизму криваву примару!

1978

РОДИЧІ

Тоді й не снилося, що буде
Через багато літ мене
У Рибинські манити Буди,
В Єрзовку, Лівенку, Сінне.

Спитати б — що? Край шляху пристань,
Перепочили — й знов у путь.
А ось же й досі Зети, Пристені,
Альошки з пам'яті не йдуть.

А ось же — незбагненна спрага
Й тепер, бува, зове вночі
На Харківщину — у Ков'яги,
В задонський степ — у Секачі,

Туди, за мінне поле згадок,
За вигрім давніх переprav,
Під рідний дах тих ізб і хаток,
Де на постої я стояв.

Колись — як вже терпцю не стане —
Таки зберусь я і піду
На Курщину — в Амонь чи в Званне,
За Волгу — в Красну Слободу.

Впізнають? Час минув чималий...
Та дуже б знати я хотів,
Чи матері з війни діждали
Своїх синів, своїх зятів?

Чиї з походу наречені
Додому в щасний день прийшли
В Рубіжному, в Єлань-Колені,
В селі воронезькім Тали.

Я в тузі уклонився б низько
Тим, в котрих горе у серцях
У Рівному, Вільшаній, Лисках,
В Тундүтові і в Солонцях.

Я б розпитав, бо мушу знати,
Бо їх судьба — моя судьба,—
Який врожай у Шипуватім,
Які в Обільному хліба,

Чи досить риби у Червленій,
Що в Жерновцях, в Роздоллі чуть,
Бо скрізь там родичі у мене,
Лічу їх — не перелічу.

Роки обходять стороною
Те, що несила зрушить їм.
І все зі мною ще, зі мною,
Що на шляху було моїм.

Та чи забудуться й до смерті
Оті жінки, що уночі
Онучі прали нам потерті
Й сушили чоботи в печі,

Діди оті, що неодмінно
Питались про твої краї,
Ті дітлахи, що на коліна
Тобі сідали, як свої,

Ті матері, що проводжали
Нас за поріг (чи за порог)
І, як своїм, услід шептали,
Сльозу ковтаючи: «Синок...»?!

1949—1975

ВУЛИЦЯ ЩОРСА

Сочтемся славою...
В. Маяковский

А й справді — поквитаймося! На кін —
Усе, що зроблено, що віддано і взято!
І молотків перестуки, і дзвін
Шабель і кіс; атак і вахт завзятих
Безсонний шал — на шальки терезів!

Прислухайтесь-но пильно:
тут ще й нині чути
Хрипке «ура!», навальний грім підків

Не стих іще... А ти, хто перебути
Волів у затишку, хто крізь шпарки
Зачинених віконниць стежив похливно,
Як щорсівські летіли тут полки,—
На святі переможців був щасливий?

На кінь, на чесні шальки терезів —
Усе, що зроблено, що віддано і взято,
Заради свята, що не пусто жив,—
Найбільшого в житті людському свята!
Це у твоїх руках, дерзай і смій —
Відлунням нестихаючим в віках повторся!

...Іду в задумі вулицею Щорса.

Як прізвище твоє, читачу мій?

1971

«АЛЬБОМЪ»

Старенька дача. Річка
В блаженнім напівсні.
Вечірня електричка
Гуркоче вдалині.

Хтось онде що в сили
До станції біжить.
Я ж — третій день! — осілий,
Куди мені спішить?

Знічев'я, після чаю
Лишившись за столом,
Сімейний скарб гортаю —
Товстий, старий «Альбомъ».

Чиїсь (чиї?) обличчя,
Чийсь погляд із-під брів...
Немов на змовкле віче,
Незваний, я забрів.

І сумно й смішно трішки —
Далеке все, чудне:
Крохмалені манишки,
На ланцюжках пенсне,

Вуалей загадковість,
Накидки урозліт.
Прадавніх років повість,
Забутий, зниклий світ...

Враз — напис (він, до речі,
Ще й вицвісти не встиг):
«„Слѣти къ намъ, тихій вечеръ...“
Поемъ мы въ этотъ мігъ».

На знімку гурт... Стривай-но,
Чи не з оцих ротів
Зненацька одностайний
Високий звук злетів?

Хазяйка не перечить —
Їй теж бринить здаля:
«Слети к нам, тихий вечер,
На мирные поля...»

Та й не здаля, а зблизька:
Той день повік при ній.
...Вродлива гімназистка,
Телеграфіст смішний,

Що враз позбувся мови,
Коли її уздрів...
Ах, цей пікнік чудовий
Під тінню яворів!

Ще десь там спали грози,
Був мрій безжурний час...
«На маковке берези
Последний луч угас...»

За рік назавше з дому
За ним пішла вона.
А ще за рік по тому
Розпочалась війна.

Він з лазарету з шрамом
В сімнадцятім прийшов.
На станції там само
Улаштувався знов.

Вона була щаслива:
Як він її кохав!
Та з часом мовчазливий
І потайний він став.

Гадала — од тривоги:
Довкруг бої гули.
А втім, діла у нього
Свої якісь були.

То сам десь раптом зникне,
То прийде хтось вночі,
Позапинають вікна
Й щось пишуть при свічі...

Хто міг про те прознати?
Хто нишком доповів?
Його від апарата
Денікінець повів...

Повів...

На слові цьому
Хазяйка замовка.
Зважніла, до альбому
Мов приросла рука.

Що лічить там годинник —
Години чи роки?
Та й чи із нього виник
Цей дивний звук тремкий?

То, може, гул перезви,
Що лине з часу в час?
...На маківці берези
Останній промінь згас...

1974

СТРИЖІ

Ах, цей веселий свист стрижів,
Босяцький свист, бісівський свист,
Ці сотні стріл, що свердлять вись
В стрімких каскадах віражів!

Я зупинивсь, я стуманів,
Я враз нестямно затужив...
Це — сон?

(Останній сонця зблиск...
Стоги... Зі ставу весел сплеск...

І сокори, й в ясі небес —
Стрижі, стрижі...)

Чи спогад скрес?
(Стрижі... Босви сільської виск...)
Таж я...

Стривай, я сам колись
У цім святковім сяйві жив
Серед ясних високих плес,
Де синь, де пасма хмар-кряжів
Ледь сріблом присмерку взялись.
Як сміло я носивсь, кружив
Під цей вселенський свист стрижів!

Де дівся мій чаклунський хист?
Проспав? Прострочив? Пережив?
А мо', гукнути — й звисне міст,
Із сяйних сплетений тяжів,
І знову я здіймусь в ту вись,
Де був колись, де снів колись?..

Ах, цей нестерпний свист стрижів,
Бісівський свист!

1974

СТАРА ОЛІЙНЯ

А ти ще стоїш, а ти ще жива,
Олійне моя стара!
Так само мурзата росте трава
Острівцями серед двора,

Так же само вистукує й чмиха движок —
Перше з бачених мною див,
І ляскає, й плямкає смачно пасок,
І ряхтить — ніби засклений — шків...

А мене ти впізнала? Та ні, навряд:
Годá — не вода на виду...
Я з отих всюдисущих малих бісенят,
Що олійник ганяв, як орду.

І чого нас так владно сюди тягло?
Ну, макуха в голодні роки...
Та ж і потім, куди не ідеш, було,
А збочиш — до тебе таки!

Ніби миша, тишком прослизнеш між возів
Та крізь шпарку хоч зиркнеш раз!
Тепер от не вабить сюди дітлахів...
Ти, напевне, сумуєш, стара?

Згасла знадність твоя, як усе згаса,—
Не вблагаєш, не спиниш час,
Він щодня нам дарує нові чудеса,
А старі відбирає в нас...

Щораз інше щось манить, щось інше ряхтить,
Заворожує й кличе: догонь!
Та чого біля тебе так серце щемить,
Олійне моя, чого?

Ах, ласкавий читачу, даруй мені
Цих рядків несучасний стрій.
Ти скажеш: старий консерватор...

Ні,

Я просто — старий...

1971

* * *

Парусинові туфлі, сукенка з квітчастого краму.
Дві коси. Не до пояса, ні, — дорости ще не встигли.
Це було у травневім завулку, десь там, за роками,
Котрих навіть уже і не лічимо — стільки їх збігло.

Може, навіть у іншій житті це було, не у цьому.
Не згадаю, чи звідкись вертали ми разом,
Тільки раптом завмер я, спинивсь, наче вражений
чи стрілись,
громом,
Бо лучилося: диво,
нараз мені диво відкрилось.

Хто донині стояв поміж нами й від мене це застив,
Хто закону тримав, що аж зараз побачив я тільки
Золотаві ці коси, ці дві попід крамом квітчастим,
Мов на плесі ранковому, леготом збурені хвильки?

Це — Даринка? Стривай!

Може, мавка із лісу казкова?

Лячно й кліпнути: ну, як шугне та й розтане в узвишші?
Так із кимось було вже?

Це з кимось ще станеться знову?

Ти не вір. Ти не вір!

І — обходь, не розпитуй мудріших!..

1974

* * *

Це десь отут було, неподалік,
За яром цим, за тим он осокором.
Давно погаслий день, далекий рік
З німим на мене дивляться докором.

Тепер я й не збагну, який потік
Помчав мене, що я не міг вернути.
А це десь тут було, неподалік,
Де стежка з яру вибігає круто.

Я знав, що ти — минуле. Знав і звук,
Що то уже назавше, то назавше...
А десь отут, отут неподалік,
Я зупинивсь, тебе за руку взявши...

Ген, за містком...

(Чекай, куди він зник?

Чи я минув його й не додивився?)
Але ж десь тут, десь тут неподалік,
З твоїх очей востаннє я напився.

І оклик твій (чи — навздогони скрик?)
Іще ячить, ячить над стихлим полем
І жде...

Десь тут, десь тут неподалік,—
За видноколом...

1977

«Ремонт взуття»... А ще б —

«Ремонт життя»:

Заходь із сумнівом чи каяттям,
З нестихлим болем, спогадом гірким,
З сумною тінню на шляху твоїм!

О, скільки я назад вернув би днів,
Коли не те робив, не так робив!
І скільки б слів я попросив назад —
Написаних і сказаних невлад!
І, може, я за буреломом літ
Старої стежки відшукав би слід
І з покаєнням став на той поріг,
Який лишити зміг — забуть не зміг,
Щоб знову — руки ті, тих кіс вінець,
Щоб знов початком обернувся кінець...

Ремонт життя...

Біжи, та ні,— лети,—
Стирай, дов'язуй, заново плети,
Відкинь, додай, що слід,

переінач:

Де — плач на сміх,

де треба — сміх на плач

Ремонт життя! Ремонт життя!

А втім...

Як потім — по ремонті — бути з ним?
Як потім зватимеш його своїм?
Як в серці матимеш його своїм
Без тих вкипілих в давнє якорів,
Які ти з місця зрушити посмів,
Без спогадів болючих, без жалів,
Без гіркоти твоїх манливих снів,

Без каяття, без сповідань, без мук,
Без недосяжності тих кіс і рук,
Без щему, що — пройшло, не доженеш?
Інакше ти не міг...

Чи — міг би все ж?..

1972

ПІСЕНЬКА

— Звідки, люди, їдете, відкіля?

— З ярмарку ми їдемо, іздаля.

— Як ярмаркували там, розкажіть,
Що ви продавали там, розкажіть.

— Юні ми годá свої продали,
А тоді й середні віддали,
Сто ковпів пісень іще, та казок,
Та думок нелічено, та думок.

— Ну, а там, на ярмарку, платять як?
Хоч за ціну спродали чи за так?

— Совісно ми правили, в самий раз,
Не ославлять здирцями люди нас,
Дякувати будуть нам, далебі.

— А собі придбали що, а собі?

— Ось... купили сріберні ці шапки.
Ще купили грушові ми ціпки,
Ще — пісень нелічено та казок,

Без розгадки загадок та думок...
А самі ж бо, хлопчики, ви куди?

— Ми туди ж, на ярмарок, ми туди!..

1975

ДІД ЄЛИСЕЙ

Цю землю, що знала мільярди людських одіссей,
Чим небаченим ще, чим нечутим її подивуєш?
А сидить ось на призьбі у затишку дід Єлисей
І свою їй неквапом повідує.

— Чуєш,—

Торка її костуром,— мудра ж еси, то скажи,
Чи не диво? Один з-поміж годовиків я лишився.
Ось десятий десяток пішов. Начеб добре пожив.
А однак — що ти скажеш на те? — не нажився!

Морока, та й годі! Уже ж би неначе пора
Не про щось там — про вічне,

як в книзі прописано, дбати,

А в очах — ти повіриш? — той вечір, як біля Дніпра
Я уперше Килину наваживсь обняти.

Годів сімдесят, мабуть, збігло...

Чи й більш. Словом, тьма!..

Гей, красива ж була! Що коса, що постава... Лебідка!
Узяла, узяла ти її... Як вона там, сама?
Ми ж були поклялись: щоб як голка та нитка!

Оце як побрались — ти чуєш? — то вдвох в строкарі
Через те й подалися... І де тільки нас не носило!

Аж тоді розлучились, як стало вже їй на порі.
Ну, а там як знайшлося дитя, то осіла...

І ждять почала. Я п'ять літ іще строкарював.
Завітаю на тиждень і знову — гайда на півроку.
То на хату стягався, затим на коняку складав...
Та й сімейки щогод прибавлялось, нівроку.

Ой світа сходив же я! Ти в моїх ніг поспитай,
Чи велика еси. Вони скажуть — кому ще так знати!
Про одне тільки й марив — добудуєш додому, і край!
А добувсь, і — війна. І мене у солдати...

Тут дід замовка, мовби враз в надвечірню цю тиш
Уривається дальній розкотистий грім канонади.
Й знову костуром землю злегенька:

— Ти, тес, не спиш?

То послухай, що далі...—

І далі провадить.

— Ну, звісно, війна — це війна, а солдат — це солдат...
То шалоном везуть, то підметки шліфуєш казьонні.
І волинське болото топтав і каміння Карпат...
А контузило — впав. І отямивсь в полоні.

Гірка воно штука — полон; хоч і в полі робив,
Як раніш — у строку... Тим гірка, що надії не видко.
Все за домом тужив, за Килиною тяжко тужив,—
Доки ж нитці без голки, а голці без нитки?

Утік я. Лісами ішов. А як впала зима,
Із донецьким зустрівся з одним — теж тікав із полону.
Кріпко грамотний був; каже, чув — вже царя в нас нема,
То ходімо скоріш — будем брати корону.

Жартув... То й я жартома, що чавунний баняк
Для картоплі та юшки придатніший за золотого.
Тільки ж він заходивсь розтовкмачувать, що воно й як,
І таки докумекав я, що і до чого.

А там і до Пітера з ним, а відтіль — на Донбас;
Та із ним же разом і вступив до червоного полку.
А Килина? Що вдієш — при жінці сидіти не час,
Хай і голка без нитки і нитка без голки...

Вернувся вже з Криму, коли узяли Перекоп.
Дітлахів не впізнав — як на дріжджах тих повиростали.
А в Килини, як глянув, — посічений зморшками лоб:
Шість років — при живому мені — вдовувала!

«Ну, вдома вже будеш?» — «Авжеж!» Та не всидів і дня.
Бо таки ж здобули її, владу, отую «корону»,
Й, значить, — землю діли,
і на сход (бо зірве куркульня!),
А ночами сільраду од банди борониш...

Оце ж на щоці — тобі видно? — од кулі печать;
Є така й на плечі, та сорочку скидати загайно.
Але я не об тім. Рік за роком, і стало-стихать.
Вбились в колію. Ну, не гладеньку, звичайно...

Хто бачив, щоб хліб та родив без турбот!.. А хоча...—
Дід ізнов замовка на хвилину.— Гей, земле-землице!
Хто ж то ліпше за тебе те знає, як нам по ночах
Од думок, од турбот через хліб той не спиться.

Ми й соз, ми й комуна... Аж ось на артїлі зійшлись.
Та не просто ж, бо — всі на собі переміни і проби.
А орати ж — волами ще, сіять — з руки, як колись:
Ще ж один, бач, старається, інший — не робить...

Нелегко воно нам давалось; а я ж, як на те,
Ну, нехай не партейний, але ж — активіст, незаможник.
То опівночі прийдеш, а вдосвіта знову — у степ:
В хлібороба одне тільки врем'я — тривожне.

Та й, кляте ж, летить!.. Не без радості, звісно, жили.
Бо любились-таки; проти цього щό варті турботи?!
Сміємось: молодієм (вже й меншеньких двоє — орли,
То ж, як замолоду, ми цілуємось потай)!

Упору нам знову стрічатися біля ріки;
Та вже ж ноги не ті, а, гляди, доведеться тікати?..
А без жарту сказати, то частенько манило-таки
Із Килиною вдвох в шельюгу заблукати.

Щораз відкладав: от обсіємось, виберу час...
Чи певніш: по обжинках! Лиш виждем годину погожу,
Та й на ніч до Дніпра! Там і викажу все їй за раз,
Як люблю, як я жити без неї не можу!

А діти ростуть... Не дівчатка вже в нас, а дівки!
Вже хлоп'ята не просто орли — парубоцтво чубате!
Та й роботи хвата... Хоч немало й машин беручких
Підпряглося із нами і сіяти, й жати,

Не рódить, не родить без рук! Ну, та нам не звикать.
От би врем'я придёржать!..

Бо вже ось прийшли за одною,
За другою свати... Глянь,— вже сьомого внука стрічать
Ідемо... В ту суботу, що перед війною.

Замислився дід Єлисей. Мружить око й мовчить.
— В ту, що перед бідую,— проказує й знов замовкає,
Мов силкується відволікти, відтягнути ту мить,
Коли рухне усе, бо війна запалає.

— Вважай, у війну ми й зістарились. Де вже було
Про любов нашу думать, як лихо таке навалилось!
Проводжали шістьох, а додому лиш троє прийшло;
Три вдовиці і четверо сиріт лишилось...

Не думай, не ремствую. Як у людей, так і в нас.
Передужали все. От якби лиш вертався він знову,
Той війною, бідою, чумою одібраний час,
Щоб людині — для радості та для любові!

Це ж скільки у світі щасливих здійснилося б снів!
Ти диви, мо', смієшся з старого, та слухай, послухай...

...А землі так бентежно, так думно од дідових слів!
Глянь, як стихла,

чутливого листя

наставивши вуха...

1977

НЕКОМУНІКАБЕЛЬНІСТЬ

Придумали ж, вимайстрували словечко —

Не-ко-му-ні-ка-бель-ність

(Натщесерце й не вимовиш —

знайте Європу!

Та й риму знайди-но до нього, спробуй,

Здається, одна тільки й є. —

«нерентабельність»)

І хизуються, носяться з ним —

новомодне!

Мовляв,

як колись було? Люди-овечки

Тирлувалися вкупі, мов тая отара.

А нині...

Куди там! Не так все сьогодні!
Он бачите — в сквері закохана пара?
Іздалеку глянеш — ну, він, ну, вона...
Сидять... Може здатися — рядом вони
(Бо цілком натурально цілуються навіть!),
А насправді між ними товстенна стіна,
Й відрубно обабіч тієї стіни
З них кожне
 про себе
 своє собі править!

Еге ж!

Бо самотні ми, ніби в пустелі,
Й за дружнім столом, і у шлюбній постелі,
Бо ні радість людей не єдна, ні зажура,
Ні рукостискання,
 ні радіохвилі,
 ні кабель,
 ні...

Одне слово — некомунікабельність!

Втім...

Ві ж чом не змовкли, пророки похмурі,
Чого язиками молотите все?
Якщо між людьми непроникні мури,
То хто ж її, проповідь вашу, почує?

Годилося б вас, бідолах, пожаліти,
Порадити: киньте дурниці плести
Та до гурту горніться,
 поки сонце вам світить,
Бо попереду —
 безліч віків самоти...

Але ви не з помилки це все,
а навмисне,
І привид самотності клан ваш обрав,
Щоб разом спекатися
й ради, і пісні,
І спільного гніву, й злютованих лав.

А люди...

Не слухайте, люди, шаманів,
Котрим як не розум той клан затуманив,
То совість напевне!..
Як люди живіть!
Громадно в громаді
судьбу свою куйте,
Тяжінням (людським до людей!) дорожіть!
Комунікуйтесь!
Комунікуйтесь!

1978

ВЕСНА У ГУМОВИХ ЧОБОТЯХ

Люблю і ту, в святковому вінку.
А цю...
Як спрагло я щороку марю нею!
У гумових чоботях, в кожущку,
Де путівцем,
де навпрост зозулястою ріллею
Іде вона...

Ще вранці гостро пахне морозцем;
Буває, й віхола ще крутоне щосили,
Вона ж — усміхнене і розпашіле
Навстріч їй сміло підставля лице;

І далі — степом,
 лугом,
 лісом,
 зелень молоду,
Мов долю, всім віщуючи жадану.

Й дурманний дух відталої землі
Аж до зірок встає;
 й п'янкi од того
Рояться сні;
 і серце, мов на теплому крилі,
Ширяє ввись
 і терпне від знемоги...

І — пахне святом.
 О солодкий щем
Чекання радості!
 Чи й більш: о радосте чекання!
Вже ти веселе чуєш вирування,
Вже повнить душу щасне хвилювання,
А свято — все попереду іще!..

1978

ДІД

— Диви-диви! Іч, бровенята хмурить!
Видать, серйозний — в наш удався рід! —
...Десяту ніч не спить.
 Десятий день не курить.
Десятий день на сотім небі дід.

— Скрививсь... на руки взять?
 Ну, йди, козаче! —
Ет, чорт! Дрижить не привчена рука!

...Нарешті він сподобився — побачив,
Які вони, коли ще в пелюшках.

Свої...

(— Бабунь! Та він, дивись, вологий!
Авжеж, держу... Сухі я там поклав!)
Свої з колиски вибрались без нього.
Він — воював.

1972

В РІЧНИЦЮ ПЕРЕМОГИ

Цей світлий мирний день...

О, тиші знадність!

О, ніжний квіт весни,

врятований з біди!

Ми й ніжністю взяли.

Хіба мечів нещадність

Гартують не в ласкавості води?

1978

* * *

Чим далі нас в років стрімкому вирі
Від спробних тих відносить рубежів,
Тим щораз менше,

щораз менше віриш,

Що й сам їх шал зазнав і пережив.

Усе здається —

там вони й донині,

Окопи край жита чи в снігу,

І вітер гонить гару хмаровиння,
І міна смертну загина дугу
Над головою в когось, і комроти
Гука, на бруствер скочивши:

«Вперед!»,

А зліва — навперейми танк, а з доту
Січе — у груди просто — кулемет...

Та геть липучі пута остороги!
Життя — це той лісок (чи міст, чи дім),
І — хай там що! —

мерщій, мерщій до нього!

А в вуха — висвист куль, а в очі — дим...
І котиться чиєсь долі зірка,
І пада хтось, а хтось впаде за крок,
І хтось в останній раз повітря згіркле
Ковтнув жадібно...

Ще б, іще ковток!..

А ти (це в сні — озонний холодок?),

А ти онука водиш у садок.

Онука

У садок...

1971

ІДЕМО З КРИМУ

Ми від моря — з Криму додому,
Як в тій пісні, поїдем за хвилику.
Іще ми в купе — незнайомі,
Оце знайомимось тільки.
Наймолодший з-між нас

рішуче

«Атакує» сусідку вродливу:

— В цій пляшці, напевне, «горюче»?
— «Горюче». Але — особливе.
— А що саме? Розкрийте нам тайну,
Бо, глядіть, закортить розвідать...
— Чорноморська вода.
— Звичайна?
— Незвичайна — дарунок для діда.
— Ради жарту, мабуть? Бо старому
Міцніше б що-небудь годилось...

Ми уже відійшли від перону.
Сусідка в вікно задивилась,
Тоді стиха, по довгій мовчанці,
Відітхнула й — про себе неначе:
— Нарешті позавтра уранці
Дідуньо мій море побачить...
— У пляшці? Незвичний спосіб!
— Хоч би так... Він до ліжка прикутий,
А плавав колись і досі
Свого моря не може забути.
Я, каже, за ним і по смерті
Тужити не перестану!
Восени у сорок четвертім
Він бачив його востаннє...

А ми ось — од моря, з Криму...
У вагоні сміються, спорять...
Гей, тихо там! Чола схилимо
Перед цею пляшкою моря!

1970

ДАВНЯ БИЛИЦЯ

Про народження сина

дізнався він од зв'язкового,

Що в обложену групу

із штабу пробивсь лісового.

Той приніс, що звеліли нести,

а йому іще й звістку:

— Маєш клопіт, Степане,

підшукуй путящу невістку.

— Та невже?! — скрикнув Стьопа

і згріб зв'язкового в обійми.—

Що невістка? Знайду! Й приведу —

не пуцу його в прийми!

А який він, скажи?

— Ну, в шинелі, стрункий, світлочолій...

— Не шуткуй!

— А без жартів — дві дірочки в носі і — голий...

Довго йшла по драгвах,

до своїх пробивалася група.

Сто разів міг би Стьопа загинути

нагло і глуно.

Сто разів міг би скочити в пастку,

як взимку ускочив...

Де б він досі вже був,

коб із взводом своїм тої ночі

Не нагрянув зненацька

і льох не відбив біля школи

Його друг і суперник затятий

Сокирко Микола?!

Де б він досі вже був?..

Та — везучий він, то й пощастило:

Вбило Гната й Миколу тоді,

а його не убило.

Бо везучого й тріска
заслонить від кулі, мов камінь.
Бо везучим — везе.
Це закон, сто чортів його мамі!

А везучим і справді везе:
він пробився, добувся.
Й сталось так, що найперш при землянці
з сестрою зіткнувся.

Обійняв.
— Привітай! — засміявся, не чуючи лиха.

А вона:
— Не твоє воно, Стьопо... — на те йому стиха.

— Що ти мелеш?! — сахнувся.—
Та я тебе зараз... Отута!

— Убивай! Хоч і правда:
полуца — вона не отрута.

Може, й краще сліпим
до сідого дожити волосся...

Наче сам ти не знав,
скільки тут коло неї вилося.

І Андрій Зеленчук,
і дружок твій Микола Сокирко...

Хай Миколи нема,
так за тебе ж, мій братику, гірко!..

Увійшов до землянки.
Як кинулась навістріч Марина!

Пригорнув неживими руками:
— Ану мені... сина! —

Підвела до колиски.
— Заснув,— посміхнулась.— Крикучий! —

Він схилився, подивився.
— А чий він, скажи мені лучче!

— Всенький наш! —
жартома ще гукнула Марина з розгону.

Й враз — багнетом одвіт:

— Наш — це як же? Усього загону?
Чи самого Миколи? Ось-о ж —
кругловіде й кирпате!

...Він не вгледів,

коли вона встигла схопить автомата.
— Забирайся. Негайно ж! —
сказала Марина. — Ти чувш?!
— Та ти що? — стрепенувсь він. — Шуткую ж!
— Даремно жартуєш!
Правду мовлять: чуже, хоч святи його,
рідним не стане.

Ти вгадав.

То Миколи Сокирка дитина, Степане.
Я сама запросила його,
щоб лягти із ним спати
Перед ніччю,
як мав він за тебе іти помирати.

Був везучий Степан,

сто чортів а чи двісті — везучий.
Певне, й досі живе він
в гаразді і благополуччі.
Та — чи все те забулось,
чи порідку й сниться, буває,—
Одного він не знає
і, мабуть, довіку не визнає,
Що уже десь своїх
піднімає синів світлочоліх
Син — й о г о і Марини — Микола,
Сокирко Микола...

1976

ФРОСИНА

— Диво чули? Гордячка Фросина
Узяла квартирантів пустила!
— Чула! Кажуть, мала в них дитина,
А вона їх сама запросила...
— Коб одна! Там ще й хлопчиків двійко.
Та й урвителі ж, гонивітри!
Он учора... зчинили бійку
І розбехкали їй макітру!
— Хоч усипала їм як годиться?
— Де там! Пальцем торкнуту боїться!

Теревеняць побіля криниці
Баба і молодиця.

— Вже, на крайнє, бездітних взяла би
Чи дідка — ха-ха-ха! — для здоров'я!
(Це — молодиця до баби)
Так вподобала, бач, безголов'я!
— Хи! Де й знайдеш дідка такого?
— Я нараяла б, хай би спитала!
— Не, затьмилось їй, знати з усього...
— Та! Затьмилося! Жадність напала!

А тут — на помовку — і Фрося.
З поклажею йде — з крамниці.
— Тож вона квартирантам носить?
(Це — баба до молодиці).
— А кому ж? Підрядилася, видно.
— Глянь, два кошики ще й авоська.
Аж в дугу зігнулася, бідна...
Ні, здуріла, здуріла Фроська!
Ну, навіщо, спитать, їй ті гроші?
Наче ж пенсію людську має,
Та й сини ж — похвалялась — хороші:

То один, то другий присилає...
— Ет! Хвалитись вона здорова!
Не шукала б легкої роботи!
В неї золото — не корова,
Так марудитись, бач, неохота,
Каже, краще котові у блюдце,
Ніж носить на базар того літра...

Пащекують. От-от заведуться
Пуголовки у відрах...

А Фросина тим часом — в завулок
І криницю ту обминає.
Не тому, що здаля щось почула,
А просто — бо часу немає.
В завулку, щоправда, багнище —
Облипа черевики пудами.
Та задами до хати ближче —
Того вона йде задами.
А про що там балакають Хвеня
І Тимкова молошна лошиця,
Йй відомо; нехай теревеняць —
Не всохне од того криниця.
Все ж бо чула: «Взяла!.. З дітлахами!..
Не сиділа ж роззута й голодна!..
А скажи їм... Чи дійде до тями,
Чи вони те збагнути годні?
Так же шкода, сердешним, Фросини,
Що й словами не переказати!..
А прийшлося би їм чвертку хлібини
В три дні раз у крамниці брати!
Та прийшлося би в порожній хаті,
Затопивши піч, як Фросині,
Борщ варити в такому горняті,
Що й не видно його на черіні!
Втім, їй стачило б страви тої,

Коб не в горщику — в ложці варила,
Бо і ложки тії самотою
Донести до рота несила.

А до літа у хаті пуста.
Та й вгадать ще ж непростя штука,
Чи приїдуть сини у відпустку,
Чи пришлють (хоч на місяць!) онуків!
Он торік перенудилась зиму,
А літа діждала нарешті,
То Микола з своїми — до Криму,
Василь із своїми — до теці!..
Сидить собі, мамо, в світлиці,
Крутить цілий день телевізор —
Хокей чи футбол дивиться...
А воно їй у голову лізе?!

Тепер в неї хата як хата:
Мале дитинча у колисці,
Два хлопчики (ну й бісенята!
І хвильки не всидять на місці!).
І є при хаті мужчина,
І є клопітна молодиця,
Котра варить, пере що не днина...
Ну, словом, усе, як годиться!
І не чвертку буханки нужденну,
Не пайку свою самотинну,—
Фросина ось дві здоровенні
Несе додому хлібини,
Та ще бубликів, та оселедців,
Та ось цукру п'ять пачок насподі,
Ніби й досі усе ведеться,
Як велося колись у господі,
Наче Прокіп і Федір не вбиті,
А менші ще бігають в школу,

Наче прийде з бригади Микита,
Змиє руки і сяде до столу...

Ну, та годі! Все «ніби» та «наче»...
Лише сльози й набігли справдешні...

.
Он мурзатих два вершники скачуть.
Ой, гляди, зголодніли, сердешні!
Мати їхня все більш при колісці —
Скрутно ріжуться зубки в дитини.
Тож найперше — борщу по мисці
Зараз хлопцям насипле Фросина.
Й поки будуть вони уминати —
Аж піт на лобах росую,—
В неї серце ростиме, налляте
Вповні втіхою і добротою.
І — чи візьметься потім Фросина
Прибирати, чи грядку полоти,
Буде гріти її всю днину
Ця одвічна жіноча турбота,
Буде в серці у неї те свято —
Світле й тихе, мов стежка у житті,—
Що є задля кого старатись
І жить задля чого на світі.

1976

* * *

Товариш старе переслав мені фото:
Наш клас у шкільному саду.
Ми тільки-но, схоже, скінчили роботу
І — в трьох вишеньок на виду —

Ждемо в нетерпці, як жаданого строку:
Ось «кляцне» фотограф, і — в путь!
Безжурні хмарки довоєнного року
У небі над нами пливають.

Безжурні хмарки довоєнного року,
Безжурний на вишеньках цвіт...
Ще ми не знаєм: війна за півкроку
Розверстою прірвою бід...

Кудись ми рвемося (куди ми спішили?).
На знімку в те звабне «кудись»
Сашко Українець із Гришею Шилом
Грудьми вже вперед подались.

Статечний Котляр їм вчепився в рукава
Й регочеться — лусне от-от,
А Буніс Давидко обіручки справа
Настасю трима, Скороход...

І так нам, звеселеним, гарно, нівроку,
Що в небі, завмерши нараз,
Безжурні хмарки довоєнного року
Відверто милуються з нас.

Та що це — в задумі прикушені губи,
Печальна заломленість брів...
Іван Опанасович, вчитель наш любий...
Невже він щось інше уздрів?

Невже йому видно в цю світлу хвилину
Ті смуги пекельних засад,
Крізь котрі з присутніх отут

половина

Сюди не проб'ється назад?

Ті смуги, ті смерчі, ті вирви глибокі,
Що шлях і йому десь утнуть?

...Безжурні хмарки довоєнного року
У небі над нами пливуть...

1978

*СТАРІ КОМСОМОЛЬЦІ
НА ДЕМОНСТРАЦІЇ*

Павлу Усенку

Старі? Та неправда! Відколи це
Став старістю зватися стаж?
Колоною йдуть комсомольці,
А років їхніх не важ!

Ти слухай, як молодо з уст їх
Звучать ці слова запальні:
«Вперед, зорі назустріч,
Товариші в борні!»

На маршах вони так співали
(Гвинтівка. Шолом. Патронташ.),
А як у бою помирали,
Те знають Касторна й Сиваш.

Усі Дніпрельстани й Магнітки —
Лиш давні згадки розтривож —
Розкажуть, як вірні свідки,
Про їхнє невтримне «дайош!».

А скільки бомб, артнальотів
У вуха пробухало їм,

Щоб в небо травневе потім
Ударив салюту грім!

Хай брук од їх кроків не колеться
Тепер,

як колись було,—

Ідуть комсомольці, коммольці,
Серця — як шаблі наголо!

Ідуть — наче тільки допіру
З райкома — у першу путь;
Ідуть — незнищенну віру
Пожаром у грудях несуть.

І стяга червона хартія
З їх рук осяває майдан.
«Ми — молодая гвардія
Робочих і селян!»

1972

КАТЕРИНОВИЧІ

Лірична поема

Пам'яті Володимира Гнатовського

Де ви, гей, Катериновичі?
Ані звістки, ні чутки про вас.
Хтось же лишився живий!
Може, навіть десь мешкає близько...
З роками мені все частіше
й бентежніш чимраз
Сниться рідне село,
волошкове небо поліське.
Я не перший спізнав ту істину,
що дитинства літа —
То немовби полишена нами
недосяжно далека країна.
Але сни мої знають дорогу до неї.
А там
Я кожного разу
бачу вас неодмінно.
То й не дивно —
ми з вами жили на кутку на однім,
З наймолодшим, з Петром, я дружив...
Втім, немало і те, мабуть, важить,
Що в усьому селі
та, напевне, й в районі усім
Знане було
незвичайне «по батькові» ваше.
Катериновичі...
Удови Катерини сини,
П'ятеро босих кронпринців
справіку бідацького роду,

Котрим батько

і звістки не встиг надіслати з війни:
В чотирнадцятім влітку пішов —
та й мов канув у воду...

Тільки Гнат пам'ятав його,
Хоч і не дуже певно:
Часом скаже, що вуса були в нього чорні,
А часом — що начеб руді.

Ще казав він, що батько купив був йому
Цукряного, на шпичці, зеленого півника...

Меншим ласощ така і не снилась,
Та й батько не снівсь.

Знали: десь він, і там йому добре.

Так мати сусідкам мовляла.

«Йому там,— зітхне було,— добре!

А мені тут... з цією ордою... самій!..»

Як ви трудно росли

на вдовиний зарібок скупий!

А для того зарібку

за що тільки мати не бралась!

І жито куркульське в'язала

за сніп од копи,

І по людях городи копала,

й підлоги мила, і прала.

Встане — зорі ще в небі,

сякий-такий зварить куліш

(А вже гвалт на печі,

бо й «ординці» збудились до світку),

Нагодусь, роздасть стусанів, кому слід,

та й із хати скоріш,

Кленучи удовину свою,

по-поліському мовлячи, житку.

Добрий клунок

лишив їй на згадку Андрій:

Настругав дітлахів, бач,

і руки умив — у раю бенкетує!..

А вона тут мордується!
Хоч би ж підростали хутчій!
Ледве Гната вмостила підпаском,
а тих — чи діжде, прилаштує?

Що ж, за ярмами діло не стало б:
Михайлу вже сповнилось п'ять,
Вже четвертий пішов близнюкам —
Василеві й Кирилу.

Не минула б вас доля —
при бидлі глитайським
в хлівах вікувать

А чи бидлом на панським лану
марнують свої сили.

Та по-іншому склалось,
бо грім докотивсь од Неви

У поліські забиті,
бідою зачумлені села,
Бо прийшла революція —
боса й голодна, як ви,

Але — сповнена віри,
але — беручка і весела.

Вона не одразу вам хліба удосталь дала,
Не одразу вам світлу й високу
поставила хату,—

Вона вас людьми
й хазяями землі нарекла,

А щастя
звеліла самим вам на ній будувати.

Катериновичі!
Я за тлумом подій і літ

У високому сяйві,
що не мерхне над тими днями,

Бачу
на стежці до школи
рубчатий слід,

В мрамур першого снігу
вкарбований
вашими личаками.
От би й справді
то мрамур був, а не сніг!
Далебі,
Ті відбитки годилося б
на п'єдестал підняти,
Як образ Начала,
як гімн світлоносній добі,
Що стежку до сонця
прослала від кожної хати.
Сточіть (у масштабі країни!)
ці стéжки, до сліду слід,—
І ось вам космічному безміру
виклик предметний!
Така була Перша орбіта —
праматір
всіх суцїх орбіт,
Що ними супутники
й станції наші летять міжпланетні.

Проте я, мабуть, зарано
Завів про супутники мову —
До них іще майже піввіку...

А сніг був не мрамуром — снігом,
І він у відлигу танув,
І були личаки бідові,
Що сніжну місили кашу,
І були свитини благенькі,
Що їх вітер просвистував наскрізь...
Часом здумаю,
присмерком раннім
У міському блукаючи нурті:

Може, ваші то доньки (чи внучки) —
Оці тонкостанні дівчата
У безмежно розкльошених штанях?
Може, ваші сини (чи онуки) —
Оці парубки рясночубі,
Котрі ген у доладних костюмах
Дефілюють перехильці (мода!)
При транзисторах непогамовних?

Вам костюми в їх віці й не снились.

Ні в сімнадцять, ні в двадцять. Та й потім —

Ви ще довго костюмів не знали.

Кацавейки, пропахлі бензином і потом,—

Така була мода у дні посівних авралів.

Бетоном заляпані роби та комбінезони

(А спецодягу не завезли — шаровари та курточки

лижні) —

Така була мода для вахт на будовах безсонних,

Для ударних декад і тижнів.

Ще на гумові чоботи мода була в котлованах вологих,

На фуфайки — у хвищу й мороз — од простуди.

А нема — то жакетку на плечі, старі мокроступки

на ноги,

Не пестунчики — якось та буде!

Ну, віс, мете... Але ж там термінова робота!

Ну нежить підхопиш... Чи й диво? — не тиф, не холера!

Догнати, та ще й перегнати! — така була в моді турбота.

Така була ера.

Я усе це пишу не на докір синам або доням —

Хай своє на здоров'я носять!

Тим більше, що й в них і турбот, і тривоги, і безсоння

На КамАЗах та БАМах сьогоднішніх досить.

Свої в них аврали у ночі морозні і хвижні,

І вахти ударні, і зміни,

Свої в них звитяги, рекорди свої дивовижні

І слави достойні вершини.

Але вам, але вам починати на долю припало,
Вам дісталися випробування перші та спроби.
Але ви на горбу на рихтвання цеглу тягали,
Щоб зросла промисловість, що кранів армади наробить.
Але ви мозолі об ломи набивали й грабарки,
Еверести каміння й піску на своїх переважили м'язах,
Щоб тепер екскаватори в землю вгризалися шпарко,
Щоб пісок і каміння на КрАЗах возили і МАЗах.
Втім, тоді ви не цим клопотались — було не до цього:
Ви з плугів, з тракторів починали.
Починали з гармат — бо й на день не стихала тривога,
З літаків — бо війна нависала:
От-от на кордон вона,

тишу розбивши на друзки,
Стрибоне, наче хижа пантера.
І слід було палець недремно тримати на спуску.
Така була ера.
Така була ера. Така була міра. Такі були думи
В ті дні, як Земля — мов граната — завмерла на зводі.
І річ не в костюмах
(Чи й правда — «проблема»? Костюми!..),
А в тому, що інша судилась вам долею одіж.
Було вже потроху костюми з'являлись,
і косоворотки
Почали сорочкам поступатись, котрі «під краватки»...
Та байдуже, в чому червневу ту ніч
ви зустріли коротку,—
Назавтра уже в гімнастерках були ви й пілотках,
Були при гвинтівках, підсумках, саперних лопатках.
І — в путь (хто з вас відав —
на місяць, на рік чи навечно?),
І — в дорогу, туди, де боїв кушпела й хмаровиння,
Під вогню лютування й громи артилерії зичні...
Така була ера. І доля така в покоління.

Одначе... я знов перескочив
Через роки і десятиріччя...
А був розпочав я про школу
Й про ті вікопомні відбитки,
Що їх на стежині лишали
Бідовими ви личаками,
Про ваші свитини блаженькі,
Котрі вітер просвистував наскрізь...
Отож-бо — про школу. Про зими
І літа дитинства.

Й про тебе,
Товаришу давній мій, Петре...

З усіх Катериновичів

лиш тебе одного я не зву,
Бо знаю, що не відгукнешся.

Напевне знаю.

Була ніч вереснева,

із «шмайсера» черга в рову.

Є могила,

над котрою голову тужно схиляю.

Але там, у дитинстві,

ти й досі для мене живий.

Там, немов за броньованим склом,

все неторкане й недоторканне.

Бачу губи розтулені,

погляд зчудований твій,

Коли вчитель, було, на уроці

відхилить запону в незнане.

Ми у другу навчалися зміну,

бо школа була в нас мала.

Вечорами зимовими

гасова лампа з-під стелі

Тьмаве світло цідила

на парти, що ми круг стола

Пересовували щоперерви
в змаганні «за сонце» веселім.
Та лиш дзвоник дзеленькнув,
учитель ступив на поріг
(Ще там смішки, ще шепіт
то з того кутка, а то з того),
А ти вже завмер,
вже у спраглім чеканні застиг,
Прикипівши очима, думками, душею —
до нього.
Вже ти з ним,
вже за ним безоглядно в світі полетів...
Найстарший у класі
(по-нинішньому — переросток),
Ти цим і різнився,
що краще за нас розумів,
Як звабно визнавати
і як осягати непросто.
А ще ти любив драмгурток.
Безкорисливо й щиро, як, втім,
В ті роки усі в нас у школі
й не тільки у школі.
Це прийшло з революцією,
що мистецтво належить усім —
Всім трудящим Республіки Рад,
як земля, як заводи, як воля...
Отже — наш драмгурток.
Пізно ввечері після занять
Залишались ми в класі,
й до ранку досидіти згодні.
І було нам однаково —
просто дивитись чи «грати»,
Хоч приємніше (та й цікавіш!)
було «грати», природно!
Ах, оті вечори!
Той за даллю загублений світ!

Якби став перед мною в цю мить
чародій всемогутній
І спитав: — Що тобі —
над усе найдорожче —
вернути з тих літ? —
Я найперше сказав би:
— Оті вечори незабутні! —
Ті п'янки, ті бентежні,
оті, що — згадаєш, і враз
Дух од тужного щастя
заб'є тобі здушеним зойком...
Як давно це було!..
Та... гляди: ось заходить у клас
В німбі житнього чуба
наш вчитель
Іван Опанасович Гойко.
Й так святково, так втішно стає
на душі і доккіл!
Сам прихід його — свято,
бо всі ми залюблені в нього.
— Почнемо? —
Й тут зчиняється диво:
де парти? де стіл? —
Партизанське багаття
горить серед лісу нічного,
Й, після бою потомлені,
ми сидимо при вогні
У тривожній задумі,
і сосни гудуть в піднебесі,
Як вітрила, над нами...
Хай вибачить автор мені:
Я забув його прізвище
й назву забув його п'єси,
А хвилини оці залишилися —
щемом терпким,

Світлим бодем,
що серце зненацька знемогою стисне.
Партизанське багаття,
мовчання задуми,
й затим —
З шуму сосен невидимих,
з типі тривожної —
пісня...
Автор п'єси цього не завбачив,
він пісні до тексту не ввів,—
То Іван Опанасович
вчув її подих над нами,
Підійшов до багаття,
на стовбур повалений сів
І почав — мов про себе промовив —
самими губами:
Ой гай-ма-а-ати, ой гай-ма-ати,
Ой гай зе-е-елене-е-енький...
Він співав упівголоса,
стишено і хрипкувато,
Бо ворог був близько,
бо ворог узяв нас в обценьки,
А живих у загоні
лишилося нас небагато,
І набоїв у наших підсумках
лишились оденки...
Й враз бентежно зробилось —
аж очі туманом заслало,
І серця нам наллялись
гіркої і гордої втіхи,
І ми, як один, підхопили,
і ми заспівали
При багатті нічному,
як він — хрипкувато і тихо:
Де-єсь по-о-ї-їхав з Украї-їни
Ко-оза-ак мо-о-олодень-кий...

Ми співали,
 готові схопитись у бій щохвилини,
Бо за піснею
 чувся нам зброї затаєний дзенькіт,
Бо були ми — бійці
 (а в неволі чекали дружини,
А в неволі тужили по нас,
 побивалися неньки),
І того три доби
 ми з облоги, не ївши, не спавши,
До своїх пробивались,
 бо ще наш похід не скінчився,
Бо ми присяглися
 накласти життям, тільки б завше
Понад рідними гонами
 прапор червоний наш вився!..
 Ви-їжджа-а-авши, ша-ап-ку-у зня-авши,
 Ни-зень-ко-о-о вкло-ни-и-ився...

Ми додому верталися пізно.
 У срібних шапках
Красувались під місяцем хати —
 святкові, немов незнайомі,
І петляв між наметами
 ще не накочений шлях,
Де-не-де золотавий
 од свіжих отрусків соломи;
Й, мимовіль кожnodенних і звичних
 сторонячись слів,
Ми мовчали,
 й в морозяним сяйвом просоченій тиші
Мелодійно й замислено
 сніг під ногами рипів —
На широкий весь світ,
 як поет перегодом напише...

І душа завмирала,
і, може, незрима ішла
З нами вічність в ті хвили
з зірками і зерном в приполі,
І не відали ми,
що допіру оце в нас була
Не проста репетиція,
а репетиція долі...
Що півсвіту затопить
розбурхане море пожеж,
І загине пів нашого класу,
й під сум обеліска
Наш Іван Опанасович ляже,
й що ти упадеш
Од ворожої кулі, мій друже...
Та вже ж, хай незблизька,
А займалося;
диму над обрієм слався заслон,
Раз у раз докидало
відлунки недоброго грому...
І сейсмографом серце сочило:
Маньчжурський кордон,
Абіссінія...
Згодом Мадрид, Халхин-Гол...
А потому...

Та... стій-но, я знову не згледівсь,
Як забіг наперед... Все це — потім,
Це потім було — після школи
(О, як вона тужно й бентежно
В окопних сновиддях нам снилась!);
Це було після тих репетицій
(Про які я почав був і стільки
Ще збирався повідати) й після
Вистав (до яких не дійшов ще);

Це було після наших походів
(З ночівлею в лісі, з піснями
Загарливими круг багаття);
Після наших з тобою, мій друже,
Блукань за селом, коли й серце,
Здавалось, одне у нас,

навпіл

Поділене чесно між нами...
Та от... Я не згледівсь, як знову
Забіг...

Із дитинства...

І, певне,

Пора з ним прощатись...

Неспроста ж бо я забігаю —

За роками, які нам дісталися, я не встигаю.
То вони поспішають, летять у алюрі шаленім,
Спраглі праці і свят,

відчайдушні, дзвінкі, дерзновенні.

Як нестримно їх, як невситимо вперед поривало!
П'ятирічку в чотири?

У три з половиною?

Мало!

«Ще наддаймо!» — гукали ті роки у ярім розгоні,
«Ще!» —

і швидше кружляла безсонна «кадриль» на бетоні,
«Ще!» — і врубівка швидше у пласт,

швидше трактор — на поле,

«Ще!» —

і швидше вершились,

і швидше збувалися долі...

Все, мов брунька, бриніло

(й вслухалось — не чуть ще тривоги?),

Гойно зав'яззю бралось

(а в серці щемка осторога...);

Й чатували сирени.

І жерла зеніток все вище
Піднімалися в небо,
що бомбами скоро засвище...
«Ще наддаймо!» — гукали ті роки, од поту солоні,
«Ще!» —
і кайла й грабарки
в гарячі вкипали долоні,
«Ще!» —
і плавка над план.
«Ще!» —
й новий «ястребок» попід тучі...
«Ще!...»

А ви, Катериновичі, в цій стромині кипучій.
Ви — у гущі самій,
де робота — ось-о, а не після,
Де вогонь — опіка,
де й засапаний віддих — мов пісня.
Як ми заздriamo вам із Петром —
нам ще школу кінчати!
Як я заздрю Петрові —
мені б оце старшого брата
Отакого, як Гнат, як Михайло,
Василь чи Кирило, —
В мене зовсім малий ще (й один!),
в Петі ж — четверо... Сила!
А проте і мої вони —
ось же сиджу я в цій хаті,
Де розмова, і сміх,
і од курива дим волохатий...
Я чимало вже встиг прочитати
про заводи й будови,
Вже вабливо торкнулося серця
віршоване слово,
Тож не дивно, що я
у захопленні напівдитячим,

Аж не вірю собі,
 що героїв справжнісіньких бачу.
Це ж оті — із пісень комсомольських —
 грабарки і кайла
Мозолями обтикали
 дужі долоні Михайла!
Це ж не щось там,
 а чорні крапки антрацитного пилу
У подряпини в'їлися
 й навіть у брови Кирилу!
Він сміється:
 — Тепер ми вже наче й не схожі, Василю!
— А як на ніч у жлукто? — це — мати.
 — Не хо-очу!
 — Присилю!
Он Василь — білобровий, як був!
 — Так при тракторі ж чисто! —
І крізь регіт: — У нас там хто в білому —
 то трактористи! —
Тут Василь озивається:
 — Так-то ти, так-то ти, брате!
Насміхався,
 замість спасибі за хліб нам сказати? —
Й головою хита,
 баламутно моргаючи оком.
— Що ти, Васю! Я серцем за змичку!
 Дивись, як широко
Розкриваю обійми; от зараз
 при всіх, коли хочеш,
Поцілую селянство од імені класу робочих!..—
А потому говорять про змичку
 не в жарт, а серйозно;
І про лави та штреки;
 й про кладки у ночі морозні
(— Ми сознательні,— каже Мишко.—
 От бетон замерзає!);

А Василь про своє: запчастин в емтеесі немає,
І на Гната кива:

— Всі для тебе стараються, Гнате!
— Бо з сівалки не вистрелиш! — той йому. —
Б'ють із гармати!
— Так-то так... та якби вона, мила,
ще й сіяти вміла!
— Нею жнуть, а не сіють, механік! —
сміється Кирило.

І до Гната:

— Чи ваші навчилися — саджають і сіють?
— Коли дійде до діла,
побачите, що вони вміють!

Ой як весело й тісно у хаті вдови Катерини!
Та й не дивно: вважай, що уся в ній зібралась країна.
Як зібралась не вся, то принаймні усю, від Камчатки,
Перетнув її Гнат, щоб стареньку одвідати хатку,
Та й Михайло з-над Волги, й Кирило з Донбасу —
незблизька

Прибули під той сволок, де їхня висіла колиска.

Прибули привітать,

прибули поклонитися мамі

В день святковий,

коли п'ятдесят їй сповняється саме.

Ой же весело, весело в хаті вдови Катерини!

Добра згода і добра нагода зібрали родину,

Добра тчеться розмова за стравою

(й страва не пісна),

Добре ллється питво у чарки

(а вперемішку — пісня),

Ллється радість у очі з очей,

плаче з радості мати...

А можливо, не з радості тільки —

хто може те знати?

Може, серце віщує,
що більш так не буде ніколи?
...Не судилось їм ще раз
всім вкупі зібратись круг столу.

Тут кінчається стежка, що досі
Вела мене полем дитинства;
Заходять за обрій дороги
Петрових братів... Та й Петрова
Відгалузиться скоро, бо в різні
Ми підемо виші й все рідше
Стрічатися будем... А далі...
Далі — поле незнане
і хаша
Переказів, здогадок...

Далі —
Далі те, що печаллю на серці,
Мов крига, лежить,—
Епілоги...

Так, по цьому ідуть епілоги.
До пекучого болю ранні
Чи — завіяні часом, туманні,
Війною пориті й заплутані
стежки й дороги —
Епілоги...

Що я знаю іще про Петра?
Ми востаннє з ним стрілись у Києві
Деся за два з половиною місяці до війни.
Це у парку було (чи у лісі — тоді) Голосієвім
На початку весни.

Він біг
з оберемком зошитів під пахвою,
Розкуйовджений і кумедний.

— Що, науки граніт?..

— Гриземо! Тільки ж він — все горою!

Завтра екзамен. Та й вредний! —
Він кінчав інститут.

— Скоро, друже, в краї кохані!
Мати сама там... Василь наш — ти ж чув? —
Під Львовом, в новій МТС...

Головний, брат, механік!

На тім тижні тут був...
Заклопотаний! Каже, роботи на три охоти! —
Отак постояли ми, погмоніли хвилин із п'ять...
— Ну, біжу! —

І побіг, щоб ніколи уже не вертатъ.
Я гукнув сміючись:

— Гей, ні пуху тобі, ні...—

Я потім

Щораз,

пригадавши цю зустріч,

картав себе, наче

У моїх було силах

Щось у долі його відмінити, покрять інакше...

Есесівська черга Петра у рову скосила.
У вересні. В сорок другім.

Лиш це достовірно

Відомо про те, як загинув...

Хоч стій-но, чому ж?

Достовірно відомо,

що він,

партизанській присязі вірний,

Загинув геройськи. Як муж!

Хто звідав, підтвердить: вони катувати вміли —

Були майстрами цих справ.

Але всі в окрузі підпільні явки вціліли,

І — значить — Петро на тортуррах мовчав.

Мовчав!

Та, видать, іще й добре залив їм за шкуру!
Бо ось же, зганяючи зло,

Вони матір — із хатою разом —
спалили в ту ніч похмуру,
Піднявши — щоб страхом зайшлося — усе село.

Це був другий — болюче гіркий — епілог.
Однієї днини
Скорботних два епілоги...
І це — останнє,
Що я знаю напевне
про рідну серцю родину
Катериновичів...
А все інше — в тумані.

...Переказували, що у сорок третьому, в грудні,
Одразу потому, як наші в село вступили,
Залетів на часинку малу
на машині попутній
Василь (а послухати інших — Кирило;
Їх з дитинства отак
навіть добрі знайомі плутали).
Бабуня сусідка усе повіла, що знала;
Постояла при згарищі з ним
та й в дорогу напутила.

...А ще говорили про Гната —
немов генералом
(Артилерії, як уточняли знавці)
він у сорок п'ятім
Навідав спустіле подвір'я
й Петрову могилу...
І напевне то правда.
Та надто багато
Проминуло від тої пори,
і сліди загубились...
Ми під старість лише
починаємо розуміти,
Яка нетривка то субстанція в світі —
сліди.

Десь були вони тут,
але в давні стежки перекрито —
Спробуй тепер — знайди!

Де ви, гей, Катериновичі?
Гляди, хтось і мешкає близько...
А як ні, то в яких вас селах шукати,
в яких містах?

Чи, може... ваші імення
на обелісках

У наших отут
або десь у далеких краях?

Але хтось же лишився,
хтось мусив лишитись живий!

Бачу, як, обважнілі і посивілі,
Поволі (бо ж, певне, посічені прадами)
ходите ви

По землі, од снігу
чи цвіту весняного білій,

По землі, що шляхами мостили ви
і засівали,

По землі, на якій корпуси п'ятирічок здіймали,
По землі, що над все у житті полюбили ви змалу,
По землі, за яку ви вмирали...

Вклоняйтесь їм, люди,
поштиво кашкети скидайте здаля!

Не тільки в свята їх шануйте,
а й в будні, щоденно!

І здоров'я їм зичте —
хай ще довго їх носить земля,—

Вони її довго і ревно
тримали на теплих раменах!..

1975—1977

КОМСОМОЛЬСЬКА БУДОВА

Наче в перший день творіння,
На розпеченій рівнині —
Куши вапни, куши ріні,
Гори щебеню й каміння...

Мов на тирлиці вселенським,
Тут зійшлись в живій подобі
Туро-крани велетенські,
Воло-КраЗи крутолобі...

Гул немовчний над землею,
Зблиски зварки, пилу тучі...
Я прописаний душею
На осонні цім гримучім.

Жить віднині — значить жити
В цій кипучій веремії,
Де гаки, пісні і плити,
Рейки, жарти, шлангів змії,

Де під хмари — стіни круто,
Й план — не слово,
й піт — конкретний...

Жить віднині — значить бути
Не присутнім, а причетним!

Я нові приймаю міри
На звичайне й незвичайне:
Ранок? — сонце в небо віра,
Вечір? — сонце з неба м а й н а.

Не шукач непевних колій,
Визнаю, однак, що чари

Мають той же блиск і колір,
Що з-під каски погляд карий.

Карий приємк... Дзвін гітари...
Між наметів — пари, пари...
І всю ніч — у всесвіт карий
Автогенові пульсари!

1978

БЕЗСМЕРТНА ВУЛИЦЯ

Руйнують дім старий... Бульдозер ревно
Вершить своє: розгін, удар —

і рухнув

Іще один підкошений уламок
Стіни (не дуже й веткої, їй-право!)
З цвяшком та поворозкою над свіжим
Квадратиком на вицвілих шпалерах...

— Sic transit omnia! * — шепоче скрушно
Всім знаний тут абориген кварталу,
«Провізор у відставці», як себе він,
Бува, рекомендує півжартливо.—
Та й хутко ж як! Немислимо, як хутко!

Це так, усе минає... Й справді — швидко.
В душі цей дім ще міг себе, гадаю,
Вважати молодим: щоб для будинку
Якихось дев'яносто літ!

Провізор

Його, гляди, ще пам'ята новеньким,

* Так усе минає! (Лат.)

Будинком-підлітком, сказати б... Може,
Вони колись у піжмурки з ним грали?..

— Sic transit omnia! — сомнамбулічно
Повторює дідок, і сльози в вуса
Течуть з-під окулярів...

А бульдозер
Своє, як перше, робить — ревно й споро:
Розгін — удар, і знов з громохким ревом
Розгін — удар, і знов...

На тротуарі
Юрба то збільшиться, то враз маліє
(Як завше, в будень — ніколи!). До того ж
І диво не таке вже й дивовижне:
Руйнують дім старий...

Це, звісно, сумно,
Але ж — цілком природно й неминуче.
Як цей будинок став колись на місці
Старої мазанки, так замість нього
Новий отут підніметься; казав хтось,
На вісімнадцять поверхів — до пари
Тому он, що на протилежнім боці...

«Торік він чи позаторік підвівся?» —
Силкуюсь я згадати.

І зненацька
Виразно усвідомлюю: це значить,
Що звичним, звичним він зробивсь,
інакше —
Чи я забув би?

Й той, який збудують,
Так само звичним зробиться небавом.

Бо Вулиця
залишиться та ж сама...

Вона так само й завтра,
й через роки,
І через сотні літ (коли, хто знає,
Яке за ліком встане покоління
Домів отут?),
вона й тоді так само
Тектиме з заходу на схід
(і, може,
Так само зватиметься?),
і так само
По ній уранці йтимуть на роботу,
А ввечері з роботи;
і так само
Закохані блукатимуть,
і діти
У піжмурки гулятимуть,
а менших
Водитимуть за ручки чи в колясках
Возитимуть бабусі...
Й буде радість,
І сум торкатиме серця,
й натхнення
Росою критиме уперті чола...
Й так дні минатимуть,
і тижні,
й роки.
І знову — дні, і тижні, й роки...
Й вічно
Вершитиметься цей безсмертний будень,
Струмитиме цей безконечний будень,
Як у прадавнім руслі —
незглибима
Ріка...

1978

ПРОБУДЖЕННЯ

Цілую хліб твій, Життя.
Щоранку
На порозі
 Нового Дня,
Мов подорожній,
Що вернувся
З немислимої далини,
Над рушником стола
Збентежений схиляюсь...

Дай тільки дух звести,
Зажди,
 дай звикнуть,
Що знову — небо за вікном,
І вітер знов,
І цвірінчання
Пташок захоплене...

Дай упізнати,
Ні, осягнути дай
Цю хмарку,
Просочену рожевим соком сонця,
Ці перестуки кроків на панелі,
Цю трель дзвінку
(То ж — сміх,
Дівочий сміх?).

Цього вже не було —
Ні кроків,
Ні пташиних голосів,
Ні сміху
Там, уві сні,
(Чи — в небутті?)
І знов — моє усе!

Спасибі! (О, скільки
Дарунків заразом!)
Спасибі!

Я відроблю, повір, я відроблю!

Цілую хліб твій,
Життя!

1970

ГІМН РОБОТИ

Не хилюсь над тобою —
Вклоняюсь тобі,
Робото!
Чоло, зрошене потом,
Витру,
І знову вклоняюсь,
і знову...
Щоденна моя обново,
Жадобо, солодка — до муки,
Як бринять біля тебе руки,
Як бринять руки!

Завжди, завжди біля тебе
Цей
у руках
трепет:
В дитинстві — з невміння,
В юності — від нетерпіння,
Від твого під ними горіння
О зрілій пері.
А старістю...

О, як старі
Від туги прощання з тобою,
Від передчуття розлуки
Трепечуть руки,
Робото!

Робото! Робото! Робото!
Довічна тривого й турбото,
Довічна любове
Й одвічна всесильна сило!
Спершу було не слово —
Діло було, діло,
Небесам,

до минущості нашої звиклим,—
Виклик!

Не хилюсь над тобою —
Вклоняюсь тобі,
Робото!
Чоло, зрошене потом,
Витру,
І знову,
І знову вклоняюсь...
Одну —

твою визнаю на землі високість!
Одні — твої визнаю і славлю щедроти!
По хліб та безсонний неспокій,
По безсмертя
палаючі руки свої простягаю
До тебе,
Робото!

1972

* * *

Тук-тук... Тук-тук... Там що, у грудях,— міна
З годинниковим пристроєм?

Ретельно

Відлічує й відлічує...

На скільки

Її заведено, оцю безсонну,
Вразливу міну?

Стережися, чуєш!

Будь обережніший якмога з нею!

Бува, зайдеться болем од розпуки

Чи захлинеться з радості і — миттю! —

Ну швидкувати, швидкувати...

Чуєш,

Будь обережний з нею!

А щоранку

Зіходять разом сонце й тінь над виром

Буття людського. Радість і зажура

Стинаються на кожнім перехресті,

Неслава з славою,

шляхетна звага

Із ницістю жорстокою;

і пісню

Плачем перебиває,

й рани, рани

Усіх В'єтнамів світу басаманянь

Блакить над головою...

Й безоглядне,

Тривожиться, кипить, співає, стогне,

Й швидкує,

і чимдуж швидкує серце —

Жива, болюча міна
з невмолимим
Годинниковим пристроєм...

1971

СОН

Мені снилось:
На стежці гірській, на підйомі крутому
Пожалів я себе
Й перестав відганяти утому.
Я подумав, що йду ось —
Вже й сам не згадаю відколи,
І сочить з мене піт моя ноша,
І хилить додолу,
І дубію на холоді,
Й мучусь од лютої спеки,
А вершина усе ще далеко...
І досі — далеко!

«Ну, чого ти нуртуєш? —
Сказав я своєму жаданню,—
Надолужимо завтра —
Цей день у житті не останній!
Ще нам стане ходіння!
А зараз, дозволь, відпочину!»
І спинився.
І ношу додолу важку свою скинув.

Я прислухався...
Стежка мовчала, на скелі розп'ята.
І з камінних уступів
Не впала на мене розплата...

Значить, згода?
Та що це? Напругою розпаленілі,
Мої ноги
Граніт розтопили
І грузнуть у брилі...

Тільки що це? —
Заледве рукою уступу торкнувся,
Як розплавився камінь,
Вогненним струмком обернувся...

І завмер я з розгуби...
Та раптом збагнув у прозрінні,
Що зчинило це все
Незгідливе моє нетерпіння!
Й провітлілий,
Спитав я себе в сподіванні тривожнім:
«То жадання моє
Незбориме таке
І всеможне?»

І ще довго від радості
Серце схвильовано билось...

Це — наснилось?

1972

* * *

І враз я це відчув: безкрає поле,
Над ним — хмарки жовтаві
і правічна
Блакиті урочиста незворушність...

Чи — течія,
бо ж — *панга рей?* *

То правда, правда, що іще ніколи
Так не було й удруге так не буде?
Що ця од захвату сльоза ув оці —
Сльоза стрічання й водночас —
прощання
Гірка сльоза, бо — *панга рей?*

Куди це дінеться?
Повідай, Часе,
Свою глибинну таїну,
шукати
Навчи і вловлювати суть у русі —
Не суству!
Бо — *панга рей!*

А вже хмарки спливли, блакить темніша...
Вже знову світ — новий!..
А ця хвилина
Залишиться в мені? Всотаю в себе,
Спиню її?
Стою з розверстим серцем
Над течією. *Панга рей...*

1971

* Знамениті слова давньогрецького філософа Геракліта: «Все тече».

РУХ

Цей вітряний день,
Цей
на хвилях
розгойданий світ

І оцей,
за кормою,
Зникаючий пінявий слід —
То подоба життя?

Ген моторки летять,
Не торкаючись майже води...
— Ви куди?

Не розчули за сміхом.
Та й з берега — луни пісень...

Розпросторивши крила,
Шугають над нами мости.
Роздимають зелені вітрила
На кручі тополі...
Сумно їм
на довічним приколі,
Не тримай ти їх, кручо,
Пусти!

День на схилі...
Нум, дужче на весла,
Агей, не табань, не табань!
У смеркання?
Дарма —
Там, за ним,
Ще мільйони світань!
Не табань!..

1972

* * *

Листок опалий мишею рудою
Через дорогу шаснув,
І хлопчик, що ішов переді мною,
Залився сміхом щасно...

Так починається одвічна повість.
О, ця свята невдячність!
Осінні небеса — як чиста совість.
Прозорість. Однозначність.

І не сльоза на гілці, з сонцем рядом,
Бринить передзимова,
То зріє жолудь — геніальний задум
Діброви...

1975

* * *

Ось ти й в шибі, осене,
Облетілим ясенем.
Де блукали росами, —
Сіна стіг припасено.

Де не йшлося — літалося,
Ткалось хороводами,
Ниві — як те й сталося? —
Просто — пішки ходимо.

Й що зробились тихші ми,
Не сховатъ за позою.
Думалося віршами,
Написалось прозою...

Льон-льонок — на терниці...
Та планета ж крутиться!
Може, щось і вернеться?
Щось, гляди, ще й збудеться?

Ще ж ось рядом ториться
Вічна путь безкрая ця!..

Те, що не повториться,
Хай хоча б згадається...

1977

* * *

Надвечір влягаються хвилі
І вітер змовкає;
І злагода, й спокій
Сумирне вколихують плесо
Надвечір...

То, значить, не скоро ще вечір,
Як серце
Нуртує безсонно?

Так думав я вчора, а нині...
А нині —
І хмари, і вітер,
І хвилі — таранно у берег,
І рваними пасмами
Піна
На гребенях сива...

Й це теж — надвечір'я.
Це теж —
Надвечір'я...

1976

САД

Не шлях, яким не вернешся назад,
Життя — то сад. То — за плечима сад.
Ген-ген, отам, в січневім полі,

сніг

Хова од стужі зёрно днів твоїх.
Он — в березні — пагіння молоде
Під сонцем світлі видива пряде.
Он — поруч — квітень:

зámірів бруньки

Збентежені обнизують гілки.
...Ось на листку роса щасливих сліз.
...Ось перша рана — на корі поріз.
...Ось на траві сліди — мов давні сни...
Куди ведуть? Де ділися вони?
Не наздогнав... Немов стіна — полин,
Кущі тернові перешкод і кпин...
А сад не зачахає: ти живеш!
Дивися: он

і онде —

пізнаєш? —

За віхолами й зливами подій
Травневе дерево твоїх надій,
Червневе дерево твоїх дерзань,
Липневе дерево твоїх старань,
Серпневе дерево твоїх турбот,
Жовтневе дерево твоїх щедрот,
Грудневе дерево...

А втім, стривай,
Вже хмари обложили небокрай,
Вже на гілках, мов скло, намерзлий лід...
Що ж, все як слід. Все на землі — як слід...
Зринають спогади в журливий лет,
І гусне мудрості у сотах мед,
І зернятко у плоді росту жде...
І — знову сніг...
І знову — сніг іде...

1971

* * *

Усе, чого торкалися віки,
Стає пророчим знаком таємничим.
Круг Золотих воріт сніжок легкий
Нуртує, мов примарне біле віче.

Це діялось до нас? Це — після нас
У плоті, в звуках оживе, як диво?
А потім що? Під ноги ляже наст?
І настом вкриє це каміння сиве?

О вічний каменю людських доріг!
Чийсь крок... Чийсь голос...
Чийсь бентежний подих...

Тисячолітній сніг
На Золотих воротах...

1972

НЕ ПРОЖИТИ ЗЛЕТИ

Дрібних турбот сіренька мжичка...
Безсилий совісті докір...
А часу некваплива річка
Не квапиться лише на взір.

Вона несе підмиті й змиті
Години, дні,
 а заодно
Камінням злети не прожиті
Байдужно кидає на дно.

Гукнеш: «Верни!» —
 відкаже: «Пізно!»
Вона не знає інших мір.
А ти зведися і залізно
Скажи: «Не вірю!»
 І — не вір!

Бо ще ж він є там, є в зеніті
(Й не збляк од мжички, й не остиг)
Той клопоть кличної блакиті
Для дерзновенних крил твоїх!

1977

НЕСПОДІВАНИЙ ЦИКЛ

* * *

То випадок просто? Надвечір в юрбі
Простую майданом,
Дивлюсь — аж вона (на догоду судьбі?)
Назустріч неждано.

Ми здавна знайомі. Давно ми, вважай,
Закохані навіть.
Я — в неї. Вона ж...
(Може, в тебе? Спитай.
Впритул! Бо ж цікавить!)

А втім, це — для жарту; надмірних не жду
Дарунків од долі.
— Додому?
— Додому.
— Я вас проведу...
— Це ж — даль!..
— Ми поволі!..

Тут миттю з вечірнього неба на нас
Проллялися чари:
Я вдвічі молодшим зробився нараз
І стали ми — пара.

Я взяв її сумку і поруч пішли
Ми в тлумі людському,
І вікна, і зорі повз нас попливли
В танку нешвидкому.

Й розмова легка ні про що і про все
Зайшла поміж нами —
Про місяць, про моди, критичні есе,
Кіно і цунамі...

Ну, звісно, порою і жарт миготів
(Ні, ні, не солоний!).
Отак — я словечко, вона кілька слів —
Статечно й бонтонно

Йшли ми крізь сяйво неону густе
Квартал за кварталом...
І, мабуть, значливіш стократ було те,
Про що ми мовчали.

Із того почну, що мовчав я об тім,
Чим потайки мучусь,
Що й справді ношу її в серці своїм,
Далеку й болючу.

Далеку — бо спробуй догнати луну,
Болючу — бо пізня...
В душі я про зимну мою сивину
Мовчав, як на тризні.

В піснях вона й «сяйна», і «сріберна нить»,
«Метелиця біла»...
А як її важко, буває, носить,
Яке кому діло?

Отож я мовчав, що повинен мовчать,
Бо все проти мене,
Бо рідко у полі рядочком стоять
Достигле й зелене.

Признатися чесно, мовчав я іще
Про те, що напевне

Дарма проводжать її
так гаряче

Я визвався
і ревно,
Бо байдуже — прірва чи тільки стіна
Тонка поміж нами...

А ще я мовчав, що, видать же, й вона
Мовчить про те ж саме...

Отак ми неквапом ішли та ішли
У тлумі людському,
І вікна повз нас і вітрини пливли
В танку нешвидкому.

Й було щось весняно-святкове в плавкім
Оцім колиханні,
Й було щось печально-вабливе у цім
Гіркім проводжанні;

Печально світил відпливали рої
За вітром горішнім...
І в серце пекли мене очі її,
Пречисті і грішні...

* * *

Ніч за вікном...
Слухай-но, слухай, ноче,
То правда, що я вже старий?
А що, коли серце з тим згоджуватись не хоче?
Воно ж кривдно:
інші на гору,
а ти — з гори!..

Мовчиш. Не втішаєш...
Самому себе утішати?

От кажуть:

«Та щó сивина! Була б душа молода!»

Тривіально, правда...

Хоч, як всю вже правду казати,

Істина часто банальністю вигляда.

Ну, втішивсь?

Тепер про душу.

Невже й вона в мене сива?

Та, гляди, й волохата...

Бідна моя душа!

А то й геть із лопуцька вона

і тим більше не варта й гроша!..

І все-таки, ноче...

А не може трапитись дива?

Ну, от зазирнуть тобі в душу

чийсь немислимі очі,

І...

.

Я божеволію, ноче?!

* * *

Це ти там, годиннику?

Глянь-но, як грізно:

«Пізно!» та «Пізно!»

У дзвони забив:

«Четверта година ночі!»

Диви, залякать мене хочеш?

Втім, що з тебе й візьмеш,

душе залізна?

Четверта година...

Та хай би й стосота!

Нехай би й мільйонна, що з того?

Що ти знаєш

про цю найсвітлішу на світі турботу,

Про цю
найрадіснішу тривогу?

Та й про те, чи пізно,
чи рано...

Ну, хто,
хто міг про любов
придумати — «пізно»,

Як вона — мов життя —
безконечно жадана

Пісня?

* * *

Пташок гамірлива перезва...
Шурхоти шин, підошов...
Ну, ось ти, ранку тверезий,
І прийшов...

Іронічно мружачись,
в очі
Заглядаєш уважно мені:
— Ви, добродію, цеї ночі
Спали чи ні?

Не спав я... Засукуй рукава,
Холодний мій аналітику,
Допитуйсь, у чому справа,
Дошукуйсь причин і витоків.

Скажи, що ці сни несусвітні
(Ці вкрай несерйозні сни!)
Вітрами приносить у квітні
Й, мов нежить, проходять вони;

Накричи, що геть не потрібна
Мені ця мана чи мара,
Що давно вже на мислі подібні
Моя проминула пора!

Але заодно, будь ласка,
Скажи, бо ума не зложу,
Чия (і від чого?) опаска
Оцю провела межу,

Круту оцю (і кричущо
Несправедливу, затям!)
Межу крізь дні мої суцї
Між мною, живим, і життям?..

* * *

Це схвильоване соло про себе
Не пошепки —
Подумки,
Цей захоплений гімн,
У якому
Ні слова
Нема
(Бо і в мові нема їх,
Тих слів,
Що могли б передати
Нїмування душі
Перед чаром,
Що раптом осліпить), —
Тобі вони,
Чуєш? (Ах, ти їх не чуєш...) —
Тобі!
Ти йдеш...
Ти проходиш повз мене...
Пройшла...

Ні, не жду того —
Не озирайся.
Ти одна в цілім світі
Цим правом наділена —
Йти
Й не зважать ні на кого.
Іди.
Будь щаслива.
Іди.

* * *

...В статті підкреслено
(щоб старість не смутити?)
Мовляв, на світі не одна любов!),
Що Фауст, бач, не тільки задля Маргарити
Так поривався юним стати знов.

...Стаття нагадує
(щоб іншим не кортіло?)
Мовляв, ціну незмірну ломить біс),
Що Фауст за ману, за тлінне юне тіло
Був змушений навек душі зректись.

О сивий текстознавцю,
мудрагелю милий!
На паперовім трясучись коні,
Чи й вам не мариться, що там, удалині,
Ви знов опинитесь в своїй весні,
В тім світлім сні,
в дурманнім тім огні,
Й не тужите, що ви...
Що ми — безсили?..

* * *

Я знову зробився хлопчиськом,
Нерозумним хлопчиськом зеленим:
Побачу її — хай незблизька —
І свято весь день у мене.

Часом в думці майне на хвилину,
І — заходиться серце з нестями...
Свідчить-бо мудра латина:
Omnia vincit amor! *

Хай зиркають косо (чи й свищуть!),
Не перший і не останній
Я цей біль обираю віщій,
Це мудре безумство — кохання!

Життя — і з квітками, й з рахубами —
Без нього — пуста коловерть.
Ми доти й живі, поки любимо,
А серце замшилось, і — смерть!

Тож геть міщанські обтічності,
Священницьких прописів пута!
О Любове, царице вічності,
Vivantes te salutant! **

* * *

Повік платитиму данину
Тобі, Зоря моя, тобі
За вечір той, за ту хвилину,
Коли зійшла в моїй судьбі.

* Все перемагає любов! (Лат.)

** Живі тебе вітають! (Лат.)

Що відтоді із світом сталося!
У сяйві променів твоїх
Таємним чаром поналлялись
Дерева, квіти, шепіт, сміх...

І небо, мов склепіння храму,
Врочисто світле,
і під ним
Гримить хорал міського гаму,
Могуттям повний неземним.

І серцю подих Часу чути —
Легкий, як білих хмар політ;
І наче в нім стебельце рути
Проснулось, вибилось на світ.

Тоненьке, ще незряче й кволе,
Воно сміється
і — бринить
Про сонце, про весняне поле...
І хоче жить! І хоче жить!..

* * *

Не сподіваюся... Та — можу снити;
Усе, чого душею забাগну,
Моя фантазія несамовита
Поставить на осяянім кону.

Я оберу для дії пізньє літо:
В смарагді краплі злота де-не-де...
Моя фантазія несамовита
Нас поруч тихим садом поведе.

Чи краще — полем, щоб назустріч вітер
Та щоб грози розкоти вдалині...

Моя фантазія несамовита
Додасть у серце смілості мені.

І я торкнув її руки:

— Мій світе! —

Скажу захоплено.

Але в ту мить

Моя фантазія несамовита
Замре од щастя й слів загубить нить...

Моя фантазія несамовита...

Ця безконечна павза на кону,

Чи не об тім вона, що годі й снити

Про те, чого й в сновидді не сягну?..

* * *

Не здумай тільки йти!

Співай, жартуй, сумуй,

Одно лише — отут, в кімнаті, будь!

Щоб бачив я —

бодай здаля, мигцем —

Твою косу,

Щоки смагляве сяйво,

Чи здивування брів,

Чи усміх твій

(Хай не мені — комусь!);

Щоб голос чув твій —

хай віддалеки,

Хай слів не добираючи;

Щоб очі

Твої ковзнули по моїх —

Нехай байдуже...

Не йди лише!

Не здумай тільки йти,

Бо в мить, як підеш,—
Все спиниться, все зникне враз.

Отак колись
Зупиниться зненацька серце —
І — щезне все...

* * *

Моя — для спраглих мрій, моя — для муки
Не виказаних голубливих слів;
Моя — без крихітної запоруки
На відповідь,
 ласкаву — й поготів;
Моя повік — для каяття й безсоння,
Моя — для безнадійного ждання,
Моя — до сліз,
 моя— до болю в скронях,
Моя!..

* * *

Пробач, не стримався — з очей сяйнуло...
Мерщій би одвернутись, та — не зміг.
В борінні з таїною, що беріг,
На хвильку поступився я, знебулий.

Я стільки стратив сили на мовчання,
На те, щоб не спинитися — пройти,
Що натиску жаркої німоти
Не витримало заборон пручання.

Тепер... Ну що ж (корюсь твоїм законам!),
Тепер, як хочеш: милуй чи карай.
Це — мов над урвищем... Але — нехай!
Я кинув жереб, я — за Рубіконом!..

* * *

Примарився зазимок.
Бо — чекаю,
Боюсь, щоб не зазиміло?

Притьмом пробігла,
На ходу кивнувши,
Всміхнулась на ходу
(Всміхнулась?),
А в очах...

В очах, як завше, — сонце,
Повно сонця.
І хмарка
(Хмарка? Справді — хмарка?).
Вчора —
Ні, вчора хмарки не було.
Й холодним вітром
Не віяло з очей,
Де повно сонця...

А люди, як і перше, ходять
Одягнені по-літньому:
Не чують,
Як вітер завиває сніговий...
Зазиміло.
Невже зази...?..

* * *

Боюсь тобі здатись зухвалим чи грубим
(Чи й надто уважливим — то все одно),
Бо важко прощаються вини нелюбим —
Цю істину людство відкрило давно.

Від них і не ждуть, що межу переступлять;
Хай чисті, хай сляно зразкові вони,—
Їх просто не люблять, їх тільки не люблять,
І тяжчої в світі немає вини.

Ти ж... вголос ти ще не сказала: «Нелюбий».
Та як недвозначно від себе жене
Цей ввічливий усміх, що видушать губи...

Мини хоч, покаро жаління, мене!

* * *

Хай зимна нещадність відмови,
Хай насміх, що списом пониже,—
Стерплю: в безодвітній любові
Є горді вершини понижень.

Я сам це прекрасне бездолля
Обрав, себелюбець розважний.
Є щастя високого болю,
Коли поблизу недосяжне.

Є радість визивної муки —
В безсмерті зрівнявшись з богами,
Вимірювать відстань розлуки
Не тижнем, не роком — віками.

О ситі з тріумфу обранці,
Ну хто з вас подібне зазнає?
Є туга, що зводить уранці
Й змагати зірки пориває.

Є спраги нестримна шаленість,
Коли й океану не досить.

Є сплески безумства патхненні,
Що дух над минуцим підносять.

Є віща печаль благодатна,
Є пісня, що родиться з крику...

Спасибі! В боргу невідплатнім
Я в тебе лишуся довіку...

1972—1978

* * *

Образа, як подумать,— та ж гординя,
Лише навиворіт.

Одні і ті ж

Громи круг них і пристрастей кипіння;
Й наріжний камінь спільний в них —
престиж.

О камінь цей! Скількох трагедій в світі
Він був початком чи й кінцем лихим!
Турніри самолюбств несамовиті...
Вогонь душі — за фіміаму дим...

Хто полічив, які могутні сили
На цім кострищі гинуть день при дні?!

А зорі — світять,
байдуже — відкрили
Їх астрономи на Землі
чи ні...

1977

ТОПОЛИНА МЕТІЛЬ

Тополина метіль, тополина тиха метіль...
Травень, в дорогу зібравшись,
покликав у гості
Іграшкову завію над місто,
залите всуціль
Гарячою млостю.

Травень жартує:

де листям, пагінням, травою
Плеще нестримана сила землі звідусіль,
Такою здається чужою, манірно смішною
Ця сонна метіль!

Ця примарна метіль!..

На асфальті, на бруку, на плитах
В'ялились сніг (чи не диво?),
а втім, подивись,
Як спрагло, як чіпко
ці кволі пухинки вп'ялись
У землю, у землю
на смужках і клаптях відкритих!

Травень чудується:

звідки в них стільки снаги?

Травень радіє:

як міцно все зроблено в світі!

Травень замисливсь:

хіба не з цієї жаги

Подвигів несамовитість?

Травень (буває й таке з ним) зненацька печально
Зітхає:

а скільки дарма її гине круг нас!

Він, схоже, настроївсь

казати щось мудре й повчальне,

Й тут я йому стиха:

— Не час...

Бо хочеться — просто

в рійбі невагомої хвижі

По вулиці —

мовби між зорями навпрост —

іти.

Та й мудрість сама...

адже істинний мудрості стрижень —
Яснота простоти!

Ось як зараз, наприклад:

Оступлюсь — іду собі звично по Млечній *,
Магелланову Хмару ** торкну мимовіль...

Починається літо.

Над містом в безвітряний вечір
Тополина метіль...

1978

* * *

Обплетена орбітами стрімкими,
Ти несходима, Земле, як раніш...
Не континентом, з високості зримою,—
Ти під ногами стежкою лежиш.

Ти — рівчаком, ти — кленом перед нами
Чи скопищем — в яру — замшпільних брил,
Асфальтом трас (а в твані — купинами),
Й селом, і полем ти — по небосхил...

Не сперечаюся з космічним віком
(Самого ваблять зоряні світи!),
Та повз галактики вечірніх вікон
Не пролітати — пішки треба йти!

* Млечна Путь — назва нашої Галактики.

** Магелланові Хмари (Велика й Мала) —
найближчі до Млечної Путі Галактики.

Й повз вишеньку квітучу — пішки треба!
Та й просто треба жити не на скаку,
Щоб гаю материк відкрити для себе
Чи макросвіт кульбаби на лужку.

Новітній час — не зміна, а одміна;
І що не рушив би в розгоні він,
Лишаться на Землі — весняна днина
І даль смарагдова пшеничних гін,

І ця неуявленна, неможлива
І все ж реальна вічна новизна,
Коли й побачене усоте — диво
І звідане — як перше, таїна!..

І вічно
 під орбітами стрімкими
Земля
 й свої носитиме витки —
Витки стежок...

Отих — здавен, — що ними
Босоніж людство йде через віки...

ВУЛИЦЯ. ВЕЧІР. ГОЛОСИ

Начерк симфонії

Пам'яті Леоніда Первомайського

*Холодний пізній вечір. Пада листя
З печально сонних, мовчазних каштанів.
Поміж каштанів ліхтарі байдуже
На небо мружаться, бо тротуари
О цій порі пустельні й нецікаві.
Зненацька кроки звіддалік.*

Людина

*Поволі, навіть — сторожко ступає,
Немовби дослухається до чогось;
Та й справді ж — дослухається...*

Врівноважений голос

Як хороше! В буденній колотнечі
Ми — гірко зізнаватись! — забуваєм,
Що є такі прекрасні вечори.
Бадьорий холодок. І тиша... Й повна
В природі злагода. Шурхоче листя...
Здається — під ногами дивовижно
Чутливий інструмент, або точніше —
Клавіатура інструмента, котра...

Іронічний голос

До чого тонко вловлено, їй-право!
Чутливий інструмент... Клавіатура...
Але, добродію, чи не спросоння
Про злагоду ви мовили? Не бачу

Тут злагоди — шурхоче мертве листя,
Яке учора ще...

Врівноважений голос

Ну, ти, як завше,
В своєму амплуа!..

Збуджений голос

Ні, ні, він правий!
Це листя вчора ще було живе,
Щось почувало; мислило, можливо.
Так, так, і — мислило, я не обмовивсь.
Доведено ж: рослини мають нерви,
А відчуття і думка — нерозлучні
Сусіди, це закон!.. Та не об цім я...

Іронічний голос

Ну, слава Йсу! Спасибі! Я вже думав —
Ти лекцію затіяв...

Збуджений голос

Заспокойся!
Хоча — про що я! Ти і так спокійний.
Іронія — та ж сама товстошкурість
Лише в інтелігентнім «виконанні».

Врівноважений голос

Ну, завелись, тепер не розборониш!

Байдужий голос

Тобі не байдуже?

Врівноважений голос

Таж вечір!.. Вечір
Який чудовий! Відпочиньте, любі!
Чи дня не досить вам? З самого ранку,
Круг чого не зайшлося б,— шпаги з піхов
І ну кресать! По десятеро часом
Зіткнетеся, й не розведеш... Йй-право,
Спочиньте!.. Ось послухайте, як гарно...

Збуджений голос

Шурхоче мертве листя? Для глухого —
То музика. Мені ж те шурхотіння —
Мов плач, мов похоронний дзвін!

Іронічний голос

В нас — нерви,
Не щось тобі! Але біда з регістром:
Рвонеш над силу — й в гамі більше фальшу,
Ніж істини...

Скорботний голос

Немов на полі бою,
Живем серед смертей... В усіх регістрах
Ця істина однаково печально
Звучала і звучить. Ніхто донині
Не спростував її і спростувати
Не нахваляється. В похід рушає
Численна армія, а, глянь, од неї
Один лишився корпус, перегодом —
Дивізія, ще трохи — й полк, а онде
Дорогою, дивись, бреде поволі
Півбатальйону схилених...

Гордий голос

Неправда,
Не схилених! Притомлених в дорозі,
Але не схилених! Вони долини й гори
Здолали на путі; бурани й грози
Іспитували їх; вогонь пекельний
Атак і артнальотів опалив їм
Серця навік. А міст і сіл скорботні
Руїни — рани! А горби могильні,
В яких вони щоднини понад шляхом
Лишали друзів! Гори втоми й горя
Вони несуть на плечах; та ще більші,
Ще вищі гори радісних здобутків
Несуть вони! І цей тягар солодкий
Так само хилить їх, бо й він — тягар!

Іронічний голос

Сумнівна радість! Хай гора й солодка,
Та в три погібелі й вона згинає!

Гордий голос

Не радість — жарт сумнівний! Невагомих
Здобутків не існує! Все на світі —
Знання і перемоги, шана й досвід,
Звання високі і людська повага
Вже тим важкі, що їх щоднини треба
Виправдувати знов і знов!

Розпачливий голос

А сенсу?
А сенсу в тім? Все там, на кладовищі,—
Знання, звання, в трудах здобутий досвід,

І ерудицій блиск, і перемоги
В турнірах честолюбства найгучніші!
Од забуття немає порятунку!

Запальний голос

Неправда! Забуття гряде як плата!

Іронічний голос

За що, цікаво знать? Існує такса?

Запальний голос

Закон існує! Забуття й безсмертя,
Як за життя,— законні дві виплати:
Одним за труд високий, за звитяги;
А іншим — за діла безчесні й ниці
Чи бездіяльність!..

Іронічний голос

Що ж, хоча й неточно,
Та — лапідарно! Ну, а як, скажімо,
Із Геростратом в цім випадку бути,
З отим, який в Ефесі храм Діани
Спалив, аби прославитись в віках?
Він переміг; дарма що три століття,
Як змовились були царі Еллади,
Його ім'я ніхто не смів назвати,
Він вплив знов і вибився в безсмертні!..

Розважливий голос

Неслава, хай і вічна,— не безсмертя.
Вона стократно забуття страшніша!

Розпачливий голос

А слава? Вічна слава — то безсмертя?!
Що́ тим, кого нема, до тої слави?

Запальний голос

Їх слава залишається нащадкам!

Скорботний голос

Нащадкам, смертним, як вони самі...

*Юрба веселих весільчан в цю хвилю
Виходить з ресторану; молода
В легкій плащі, накинутім наопаши
Поверх весільної, із шлейфом, сукні,
Не йде, а мов летить, у цілім світі
Сьогодні найвродливіша; обабіч,
Як два її крила, дружкі і дріжжки;
За ними — гості; тут усі впереміш —
І літні й молоді, і все впереміш:
Розмови гам, пісні, гітари бренькіт,
І вигуки, і жарти, й сміх, і сміх...*

Саркастичний голос

Ти їм про це скажи! Ну, ну, сміліше!
Це ж дуже просто: підійди, спини їх
І молодим скажи найперш: «Ви смертні!»,
Бо схоже, що забули...

Скорботний голос

Не блюзнірствуй!
Ми звиклися вже з тим. А їм ще треба

Впритул до цього підійти й відкрити
Це з правіку відкрите відкриття;
Й своїм його признати; і навчитись
Не згадувать про нього, та ніколи
Й не забувать. І з ним свій шлях верстати.

Іронічний голос

Веселий, що й казать, супутник! Просто
Позаздриш на такого!

Скорботний голос

Що ж тут вдієш?
За істину не треба вибачатись.
Усе, все суще,— мовить східна мудрість,—
Змете нещадний час, як час настане,—
І вершника, й коня, й музику, й дудку,
І дім, і пожильця, й дитину, й матір...

Запальний голос

І знов неправда! Матері...

Скорботний голос

Я знаю,
Ти скажеш: матері безсмертні... Втішна
Й красива вигадка...

Запальний голос

Не смій про матір!

Скорботний голос

Скорблю об тім, та мушу сміти...

П а т е т и ч н и й г о л о с

Горе
Вам, матері, що у смертельних муках
Народжуєте смертних!

І р о н і ч н и й г о л о с

Театрально!..

З а п а л ь н и й г о л о с

Коли б не підло! Я не згоден! Слава
Вам, матері, що у смертельних муках
Продовжуєте рід людський!

Ж о р с т к и й г о л о с

А нащо?
Ах, ви шоковані... А я питаю:
Навіщо безконечно знов і знову
Спочатку починати цей одвічний
Коловорот народження і смерті,
Який звемо життям?

П а т е т и ч н и й г о л о с

Так, так, навіщо
Ця осяйна трагедія життя?
В чім сенс її, коли нові щоразу
В ній глядачі і дійові особи?

І р о н і ч н и й г о л о с

А в цирку як? Прийшов — сиди. А щойно
Скінчилася вистава...

Суворий голос

Гей, доволі!
Це пахне пошлістю! Життя — не цирк!

Затаєний голос

Стривайте-но, а що, як ми у генах
Щось несемо таке, що треба далі
В віки передавати? Ми нічого
Об тім не знаємо, ми — естафета,
Ми тільки естафета, але буде
Десь там, колись, те віще покоління,
Якому все відкриється!..

Насмішкуватий голос

Ну й диво!
Нам тільки містики не вистачало!

Байдужий голос

Тобі не байдуже? Нехай!..

Саркастичний голос

Комахи,
Мабуть, так само думають, що віщу
Несуть у покоління естафету...

Запальний голос

Ні, це занадто, справді! Розгулялись!
А ти мовчиш, немовби і не чуєш!
Тут скиглії...

Мужній голос

Не гарячкуй. Це ж, певне,
Мене ти будиш, щоб мерщій приструнив
Тих, як ти кажеш, скигліїв. Я чую.
Мовчу ж, бо слухаю уважно. Мужність
Не в тім, щоб одвертатися. Все знаю,
Все чую, бачу все, все розумію —
І — на своїм стою! Ось в чому мужність.

Запальний голос

Це — декларація. А діло?

Захоплений голос

Стійте!

Я суть збагнув! Все просто і велично!
Ми — атоми безсмертної істоти,
Ім'я якій — Життя! Вона, премудра,
Сама себе у русі ненастаннім
Щомиті творить заново...

Саркастичний голос

Й при цьому

Облущує щоразу з себе зайві,
Віджилі атоми...

Скорботний голос

В ніщо, у безвість...

Мужній голос

А хай і в безвість! Вічна лиш невічність,
Нестримний рух — єдина в світі сталість.

Іронічний голос

Не відкривай америк. Ми не вічні;
А далі що ти скажеш?

Мужній голос

Щонайперше —
Що ти мені подобається. Справді!
Іронія (без пошлості, звичайно!) —
Здорової тверезості ознака.

Іронічний голос

Спасибі! Ну, а суть?

Мужній голос

А суть у тому,
Що треба вірити у доконечну
Свою потрібність на землі.

Здивований голос

Заждїть-но,
Це хто про віру там? Залїзна мужність?

Мужній голос

Ти, видно, плутаєш мене із кимось.
Чи не з упертістю, бува? Без віри
Лише вона обходиться.

Я вірю,
Що живемо немарно, що високий
Таїться зміст у нашім існуванні.

Саркастичний голос

Який? Гляди, та ж сама естафета?

Мужній голос

З якогось погляду і естафета.
Але про це пізніш. Безмежна радість,
Вселюдська радість — ось мета...

Недовірливий голос

Напевне,
Для тих, що прийдуть, для нащадків —
радість?

Мужній голос

Звичайно, і для них. Але й для себе!

Саркастичний голос

Ти мрійником зробивсь... Пора вже —
старість!..

Скорботний голос

Я б засміявся, якби умів...

Нетерплячий голос

Замовкніть,
Не заважайте! Говори!

Єхидний голос

Чи треба?
Знайома здавна казочка рожева...

Розпачливий голос

У всіх казок один кінець...

Сирена

*Швидкої допомоги розтинає
Зненацька тишу. Через перехрестя
Машина пролітає під червоним
Сигналом світлофора...*

Скорботний голос

Поспішає...

Чи встигнуть? Одволають?

Затаєний голос

А можливо,

До породіллі викликали?..

Збуджений голос

Може!

Та, видно, й з нею негаразд, бо нащо
Машина мчала б на червоне світло?

Розпачливий голос

Ось вам іще один печальний доказ:
У всіх казок один кінець...

Мужній голос

Виходить,

З кінця і починати слід? Безглуздя!
Хлібину все одно з'їдять, то, значить,

Не треба і пекти її? Немає,
Немає, хоч танцюй, хоч плач, безсмертя!

Є х и д н и й г о л о с

А ти казав щось про безмежну радість...
Де ж тут безмежність?

І р о н і ч н и й г о л о с

Де? А в тім, що можеш
Сміятись на здоров'я і по тому,
Як зіграна комедія. Завісу
Давно вже спущено, а ти...

М у ж н і й г о л о с

Завіса
Не опускається. У тім і справа!
Не опускається, бо світ — не сцена,
А ми — не лицедії. Світ — майстерня,
І ми — робітники у ній!

С а р к а с т и ч н и й г о л о с

Сезонні...

С к о р б о т н и й г о л о с

Якщо *sub specie aeternitatis* *,
То й не сезонні навіть, а миттєві...

М у ж н і й г о л о с

Миттєві, так, і все одно — безсмертні!

* З точки зору вічності (*лат.*).

Не довірливий голос

Миттєві і безсмертні? Нелогічно!

Захоплений голос

Миттєві і безсмертні — це чудово!

Мужній голос

Є дві лише в безсмертя іпостасі:
«Безсмертя» — я в лапки беру це слово —
Комахи у бурштині, і безсмертя —
Справдешне! — мислі й справ, творіння
й плоду!

Безбарвний голос

Творіння рук людських — то просто речі,
Вони існують довше, ніж людина,
Це так...

Запальний голос

А мислі й справи? Мислі й справи
Не вік людський — століття осявають!

Безбарвний голос

Не треба витрачати намарне порох,
Бо я не проти цього сперечаюсь.
Я про земні плоди. Вони — минуці...

Байдужий голос

Ну й байдуже...

Іронічний голос

Хоч би разок — «байдуже»!
Є ж паралельний наголос.

Байдужий голос

Про мене...
Нехай байдуже! Чи тобі не...

Мужній голос

Слухай,
Раз байдуже, мовчи! А щодо плоду,
То вірно — плід минуций; та зернина
Безсмертна в нім. Все суще на землі
Насіння залишає, що й вмирає,
Аби воскреснути. Й людські творіння —
Не просто речі. Подивись уважно:
Ось ті, котрі оце каміння кругле
У Золоті ворота клали!

Безбарвний голос

Бачу
Лискуче, мов шліфоване, каміння.
Лише каміння...

Мужній голос

А уява нащо?

*І враз в потужнім сявві уяви
Встає широкий Ярославів вал;
Його ще досипають, і Ворота
Ще не завершені; каміння з купи*

*Беруть майстри, високі й бородаті,
Із ремінцями, що, мов німби чорні,
Русяві й сиві голови вкрашають;
Беруть і, кельмою підклавши розчин,
Примоцують...*

Мужній голос

А онде, гляньте, поряд —
Їх пра-пра-праонуки, що будинок
Оцей в минулім віці будували;
Он — арсенальці йдуть... Це ті, хто в січні
Повстали збройно за Радянську владу;
Ось ті, котрі мостили цю бруківку...
Ось ті, що хліб крутий для них місили...
Будь тільки зрячим на землі, будь зрячим!..

*І справді — людно як! Це й ніч і день;
У небі й сонце й зорі; сніг і листя
На липах і каштанах... А довкола —
Каменярі на брукові, і стіни,
Що на очах ростуть, і темні стіни,
Подзьобані осколками, і руки
Із кельмами й з гвинтівками, і лиця
Усміхнені й суворі...*

Мужній голос

Безконечний
Робочий день у просторі і часі!
Робота й бій; і знов, і знов, і знову
Робота й бій. Ідуть віки несквапно,
А гул в майстерні не стихає, ратай
Не полишає борозни... Й завіса
Не опускається. Лиш тінь од хмарки
Персбіжить поволі по землі,

І знову — день у розпалі!

І — знов,

І знов, і знов — найвища в світі радість:

Увічнення себе й свого народу

У мислях, у речах, в зерні, в коханні,

І — в скибці хліба, що даєш дитині,

В котрої серце, як од свічки свічка,

Од твого серця зайнялось!..

Захоплений голос

Прекрасно!

Оце і є безсмертя!

Іронічний голос

Ти утішивсь?

Захоплений голос

Не заважай, помовч!

Іронічний голос

Та я ж — тверезість!

Рішучий голос

Помовч, ти чуєш!

Захоплений голос

Це і є безсмертя!

Не затихає гул в майстерні; ратай

Не полишає поля, а над світом

Течуть віки!..

*І знов один за одним
Вступають голоси — незгодні й згодні,
Різкі й спокійні, тихі і гучні...
Людина думає, йдучи.*

З а в і с а

Не опускається...

1976—1978

* * *

І знову ми звично зітхнемо й покаємось — винні:
Не здумали, скажемо, не передбачили вчора...
Навчитися б завтрашні думи продумувать нині,
А нинішній день роздивлятися завтрашнім зором!

Я мудрість на поміч зову, а не купу обачність.
Життя, іспитуючи, хиб не дарує, хоч знає,
Що в поруху кожнім — безмежна, як світ,
МНОГОЗНАЧНІСТЬ.

А правда одна лиш.
А істин при б л и з н и х — немає...

1978

ПОВЕНІ

Ти, Уборть, не заздриш,
Що повинь твоя відшуміла,
А Прип'ять гуляє ще,
Не присмиріла?

Гей, Прип'ять, не кривдно,
Що ти повернулася в межень,
А Дніпр
ще вирує
Нестримен, безмежен?

Славутичу-Дніпре,
І ти...
Ось і ти вже не повен...

А всі повені — в море,
А всі повені — в море,
В цю
в віках не минаючу повинь...

1972

* * *

Юнак троянду вславленій арфістці,
Захоплений, підніс після концерту
І з подивом — у мить рукостискання —
На кінчиках тих чарівничих пальців,
Що неземні, казково дивні звуки,
Немислимо бентежні, віщі звуки
Із арфи щойно добували,
раптом
Відчув цупкі, шершаві мозолі...

1972

МАРІЯ

Що ж, тридцять — не ранок.
Хоча ще й не полудень...
Ах, вроди б їй трохи! Та вищого зросту!
Іще вона держиться — стежить за модою.
Іще вона держиться — бігає з молоддю.
А заміж... А заміж віддатись не просто!..

Шукають красунь, щоб і брови шнурочком,
І ніс, як з картинки, і очі, і губи...
Її — не з картинки вона, бач... І — точка! —
Її обминають: негарних не люблять!

Один лиш одразу — де тільки не стріне —
Під ручку хапа: «Ах, за плічки обняти б!»
Та що їй од того? Жонатий мужчина...
Жонатий. Жонатик... Жонатик проклятий!

В неділю по скверуку возить коляску,
Й туди ж — залицятись, кортить в донжуани!
Збува зайвину — понадпланову ласку...
Досвідчений! Знає, що тридцять — не ранок.

А тридцять — таки вже не ранок, не ранок...
Терпи і рахуйся з тим — хочеш не хочеш.
Удень — ще нічого... А вечір настане!
А ніч! Ох, які ж вони тоскні, ті ночі!

Припустимо, — думка снується тривожно, —
Знайду своє щастя десь потім, під сорок.
То як без дітей? Вже ж і зараз — чи можна?
Ні, зараз ще можна... Та сором же, сором!

Накинеться мати: «Байстрия нагуляла!»
Сусідка ужалить: «Жона-однонічка!»
...А сина вона б Ігорочком назвала.
А донечку — Света. А в Свети — косички...
А в Свети — манюні пухкі губенята,
А Света в колисці лепече-воркує...

Ну, де ти, жонатик, жонатик проклятий,
Я згодна! Приходь, якщо ти не жартуєш,
Приходь! Я дозволю себе обнімати!..
А потім... Щоб більш не показувавсь, чуєш?!

Не гнівайтесь, мамо! Полаяли, й буде...
І ви не сичіть там, сусідонько, змієм!..

Он-о вони йдуть — привітайте їх, люди,—
Це — Света й Марія,
Свята Марія!

1971

* * *

Травинко, необачною ногою
Край стежки збита,
Не нахилились над тобою,
Щоб пожаліти...

Пройшли, собою заворожені,
Од себе п'яні,
Рука — несміла й переможна —
На тонкім стані...

Ти їх клянеш, мабуть? Зажди,
Клясти не треба.
Вони ще вернуться сюди —
До тебе.

Що п'ється — вип'ється,
дивись —
Мигнуло денце...
В щемливім спогаді колись
Ще скресне день цей,

І ти у ньому оживеш,
І більш не зв'янеш —
Сльозою з вії упадеш
Чи... віршем станеш.

1971

НАЇВНИЙ ВІРШ

Істина ця
самá
Ще вірить, що вона — істина?
Ось відступила зима,
Весняним вітром освистана.
Як вона всіх запевняла:
Що минуло — пропало!
А гляньте, гляньте
на ниву,
Що учора в зажурі скніла:
Скинула враз сивину пошттиву
І знову —
зазеленіла!

Візьми мене, весно, під свою владу!
Йду на твій обнадійливий погук.
Невже то правда —
що лишилось позаду,
Не вийде навстріч із-за рогу?

1971

* * *

А любіться, любіться, любіться!
І серце того не пита —
Чи знайдеться щось, чи загубиться,
Близька чи далека мета.

Коли б тільки менше прозорості
В холодних осінніх ночах!
Та менше тії винозорості,
Що сходить печаллю в очах!..

1972

* * *

Мені це байдуже, їй-право,
Всміхнешся а чи й не кивнеш,
Як мимо, буває, ідеш...
Не тут все одно, а в уяві,
В уяві моїй ти живеш,
І в ній ти — колишня, колишня,
Її обминають, мов дим,
Цих губ неутолена грішність,
Присмачена жалем терпким,
Ця п'янкість прив'ялої вишні,
Що чаром лишилась твоїм,
Ці зморшки на скронях невітшні,
Що їх нажила ти з чужим...

1972

* * *

Ці ранні сутінки грудневі...
Чи не на те вони, щоб ми
Ціну складать навчались дневі —
Яркій жар-птиці в морі тьми?..

Коротким спалахом — сіяння...
І не барись — іди, іди,
Бо з мороку неіснування
Ти вирвався не назавжди!

Й коли наснитися: в дальнім мреві
Твоя безмежна в'ється путь,
Ці ранні сутінки грудневі
Тобі забутись не дадуть...

1978

ВІДЧИНЯЮТЬ ВІКНА

Відчиняють вікна — мов лущиння,
Паперові смужки рвуться з тріском.
Синява розчахнута весіння
Міниться в очах летючим приском.

Вітер в нетерпці рвонув знадвору —
Аж фіранка випнулась, мов парус.
Правда, ніби ти журились учора —
Щось про старість говорив?..

Про старість?!

— Гей, віддять швартови!

— Єсть, віддати!

— Паруси на щогли!

— Капітане,

Десь би взять нові...

— Байдуже, брате!

Піднімай! Чи зваги нам не стане?!

(Посвист вітру... Синява весіння...)

— Ми іще й на веслах! Самотужки!

Відчиняють вікна. Мов лущиння,
Тріскаються пересохлі смужки...

1976

ЗЛИВА

— Ти така неощадна...

— Це знадно!

— Все — до решти, до краплі...

— Я кваплюсь!

— Та в калюжі, в калюжі...
— Ні,— в землю, я дужа!
А з землі у коріння,
Та в гілля, та в цвітіння...

— Сенсу в тій коловерті!..
— З неї плід та безсмертя,
Ти чуєш — безсмертя!

— Відчайдушна ти, зливо...
— Я — щаслива!

1971

ПРИЗАЙМИЩЕ

Квітневим передсвітанком,
теплим і вологим,
У сьайві місяця,
вщербленого наполовину,
Наш автобус і —
по обрій —
рівнина полога...
— Це Призаймище,—
каже хтось,—
родюча місцина! —

Шофер
заклопотано порпається у моторі,
Клянучи якісь клапани
та прокладки стерті.
— Ви гуляйте, товариші,
поїдемо не скоро.—
Ну, що ж,
спасибі принаймні за відвертість!

Слухняно гуляємо,
пихкаючи цигарками.
(Добре, що запаслися,
їхавши з дому!)
Зеленкуватий асфальт
шурхотить під ногами...
Тиша тут яка,
на Призаймищі цьому!

Тінь од хмарини,
що на місяць набігла,
Неквапливо перевалює через дорогу
Й, підстрибуючи,
пливе тим полем застиглим,
У серці щемливу будячи тривогу.

Щось є таке
в цьому затаєному мовчанні,
Що бентежить,
а ніяк не назветься словом.
Незадавлений спомин?
Покірливість чекання?
Ледь притлумлена туга
за чимось невловним?

Призаймище...
Стій-но: при Займище...
Значить —
Ця земля межувала із зайнятим, з полем...
То, може, це жага материнства гаряча,
Ще тодішня,
перемішана з заздрістю й болем?..

Може, справді лиш ізверху,
лиш зовні кірка
Затягує рани
та образи колишні?

Адже й мед,—
якщо мучивсь ти з бджолами гірко,—
Без присмаку
солодкий тільки для інших.

Чи отак
із забарливим звикаються визнанням?
Все, здається, позаду,
ти звершив свою справу,
Та лишається у досягнутім
біль досягання,
Як у спразі утоленій — пам'ять про спрагу.

...Щось там сталося —
усі до автобуса юрбою...
Що, мотор вже полагоджено?
Будемо рушати?
...Призаймище...
Призаймище,
я не прощаюся з тобою,
Я приїду ще — тишу твою наслухати...

1972

ПІСЕНЬКА

Як же хутко тая весна
Обернулася літом!
Шкода, мамо, ой, шкода, мамо,
За білим цвітом!

Що за цвітом жаль, то ще більш —
За колоссям налитим!
Шкода, сестро, ой, шкода, сестро,
За зжатим житом!

Що за житом жаль, то ще більш —
За тим полем далеким.
Шкода, доню, ой, шкода, доню,
Що літа — мов лелеки!

Що за літами жаль, то ще більш —
За віком прожитим.
Шкода, внучко, ой, шкода, внучко,
За білим світом!
Гей, за білим світом!

1970

ДАЛІ — БУДЕ!

Є магія в упертості цих слів,
Передрікання чуда:
Далі буде!
В шаленому коловороті днів,
Де все — сподіване і все — раптовість,
Життя
захоплено, мов геніальну повість,
Ковтаю.

Упереміш — плач і спів?
Жалі розпеченим залізом в груді?
Приємлю! Все — моє!
Одно лиш: далі буде?

Пиши, не розгинайся, повістаре!
Що? Час завзяття студить?
Візьми мого жадання спрагу яру —
Й хай далі буде!

Скінчився день? На крапку став — крапки!
Щоб — наче в небі вічному сузір'я.
Або — немов роса у надвечір'я
На запашнім зелі. (О дух зела терпкий!
Смеркає... Солов'їв пересвист звідусюди...
Це — й далі ж буде?).

Рух по орбіті славлю — обертання!
Поки тяжіння сила не убуде,
Дні й ночі будуть, вечори й світання...
І далі — буде й буде!

Не клич мене, печаль, в свої тенета!
Нема межі для зваги!

Многотрудним
Шляхам людським нема кінця!

Ми й через Лету

Мости настелимо,
і — далі буде!

Далі — буде!

1972

ПЕЙЗАЖІ З ВІКНА

I. БЕРЕЗЕНЬ

Йй-право,— дивина! Вночі лихий
Метався вітер, а тепер — дивись-но:
Пітні, засмагли

(сонце у зеніті?)

Блаженно спини вигнули дахи,
І сніг, немов облізла шкіра, висне,
Облуцується з них...
Вони вже в літі?

II. СВІТАНОК ВИХІДНОГО ДНЯ

Сьогодні що, неділя?

Йдуть, спішать

В рибальських капелюхах непарадних,
З набитими кошівками, з вудками,
З авоськами, з яких пляшки стирчать
(Ситра, напевне?).

Там десь, там принадно,

Ще півсонна, між очеретами
Човни гойдає літа благодать...
Щасти вам, гей! Ні зябри, ні луски!
(Здається, так бажають риболовам?)

Ну, а тепер — себе за петельки.
Та й од вікна, й мерщій до столу знову!
Клади на плечі знов свої вериги
(Чи б пак — Пегаса знов свого сідлай):

У тебе з ночі вірш як вмерз у кригу,
То й досі там... Бери перо — й лупай!..

III. НАДВЕЧІР'Я

Одразу за вікном, нехай і п'ятий,
Та — океан!

Сідає сонце.

Штиль.

Ну й синяви! І зором не обняти —
На тисячі, на сотні тисяч миль.

Ген над сусіднім сквером що є сили
Веслує лопатами вертолїт.
А он літак (чи то — сріблястий кит?)
Майнув і зник, бурун липивши білий.

Легкий вітрець (вірніше, бриз легкий)
Коралів поколихує галуззя.
І пуху тополиного жмутки...
Ні, ні,— то в шибку тичуться медузи!

Взяла спокуса — відчинив кватирку:
Ану котрусь піймаю!

Й в тую ж мить —

Сама! — впливла мені у жменю зірка,
І не морська — небесна! Вся жахтить!

Затис! З руки на руку, мов жарину,
Перекидаю...

Жаль! Та все одно —

Чи хто повірить?

Повагавсь хвилину

І випустив, зітхнувши, за вікно...

IV. ВЕЧІР

Вікно — немов Рембрандта полотно:
Приглушені темно-вишневі тони
У центрі (певне, — килим на стіні?);
Праворуч у півтьмі брунатній тоне
Комод чи шафа (де лежить на дні,
Дивися, капелюх з пером, давно
Забутий в світі!). Мабуть, тиша — сонна,
Злегка пропахла пилом — цілі дні
Стоїть в кімнаті цій, і забобонно
Усі там служать їй...

На мить мені

Аж стало шкода їх за монотонне
Буття оце, що, мов на полотні
Старого майстра, в затишку застигло...
Не світ — світок!

І враз хлоп'я підбігло.

І — рами навстіж враз! Відкіль воно?
З тієї незворушності? І що там
Воно виладнує на підвіконні?
На телескоп скидається достоту...
Так, так! Ось-о вже й жерло на підставці
Націлено у зоряне бездоння...

Застигле старовинне полотно...
Пробач мені, майбутній зореплавцю,—
Я із вікна дививсь в твоє вікно...

1970—1972

МІЙ ВЕРЕДІЙ

Живе при мені —
чи не з дня, як себе пам'ятаю —
Стоокий, недремний
і впертий, як віл, вередій.
Як схиблю у чомусь,
він перший скипить: — Зневажаю! —
Попросиш, щоб вибачив,
grimне: — Й просити не смій!

Буває, втомлюся і:
— Годі,— кажу,— відпочину.—
А він: — Значить, кидаєш,
замість зробить до ладу?
— Та я ж на годину!
— Й роботи якраз на годину!..—
І спробуй його переспорить,
мого вереду!

А скінчу нарешті роботу,
підсяде і миттю
До чогось причениться
й — чорт! — в найболючіше ткне!
Й що золотом блискало,
враз обертається міддю,
Що свіжим здавалося,
блякне, утерте й пісне...

І знов починаєш —
удруге, і втретє, й вчетвертє...
Й щоразу — хоч всоте! —
ледь тільки перо покладу,

Ревниво, як друг,
і, як ворог затасний, вперто,
Береться вишукувать промахи мій вередун.

Уже бунтувався я,
возла вже гнав його в шию,
А він... тільки гляне з докором
і звично почне,
Що я і того, бач, не знаю,
й того, бач, не вмію.
Що маю молитись,
щоб він не покинув мене,

Бо я і при ньому
вмудряюсь дурницю утнути,
А піде він,—
тут же шубовсну на дно, як колун...
І я замовкаю —
кому ж бо охота тонути? —
І знов обіч мене
на трон свій сіда вередун.

І знов перед ним
я покірно хилюсь головою,
За кожен свій порух
звітую йому і тремчу.

Он... чуєте?
— Гей, ти ж, добродію, хвастаєш мною!
— Не хвастаю, що ти!
— Негайно замовкни!
— Мовчу...

1978

ІКЕБАНА

Дальня квітка в букеті, обличчям впритул до стіни,
Що не видно тебе, в тім немає твоєї вини.
Не сама ж бо надумала ти одвернути свій лик.
Місце в колі — судьба.

Є невидний і в місяця бік.

Місце в колі...

І все ж... Чи вже так на заваді стіна?
Ось же свій аромат ти струмиш, виливаси сповна.
Він — мов пісня без слів,

як до болю знайомий мотив,

Що — чи в згадці ожив,

чи знадвору в кімнату влетів;

Мов рядок із відомого вірша, що душу торкнув,
А з якого? З чийого?

Йй-право ж бо, знав, та забув.

Але — наче світанок займається в серці моїм.

Я прозрів. Я вернувся на стежки, де ходив молодим.

І відкрилося зору

забуте і зникле давно,

І воскресло, й крізь роки сяйнуло далеке вікно.

Йй навіч бачиться казка

і явою видяться сни...

Жаль, не видно тебе.

Та нема в тім твоєї вини...

1975

МАЙСТЕР МАНЕКЕНІВ

— Ну, досить, — вона сказала. —

Все корчив із себе Родена...

А діла? Я думала, ждала...

Та, мабуть, доволі з мене!

Хвалився: «Ось я... Ось побачиш!»
Чи й більш: «Я задумав! Працюю!»
Працюєш... В рекламі ішачиш!
А я свої сукні лицюю!
У друзів твоїх — вернісажі
(Тож слава! Тож грошей сила!).
А в тебе в майстерні — муляжні
Ковбаси й свинячі рила!
Чи, слухай, ти до Колізею
Пошлеш їх на виставку, може?

О, як він тужив за нею
У згаслім цім світі порожнім!
В майстерні (де й справді — рила)
Ба й справді шедеврів не видко.
Таж він ухопивсь за це діло,
Бо спішно шукав підробітку!
Щоб їй догодить! Своїй феї!
В ту весну несамовиту!..
О, як він тужив без неї
Один серед згаслого світу!

І генія зірна година
В стражданні його осінила.
Живою зробилася глина,
Видющість у пальці вселилась.
Три дні й три безсонні ночі
Трудивсь він в артільній майстерні
Й вловив, уловив її очі,
І вигини губ характерні,
І брів її горді дуги,
І римського чола спокій...
І — знагла від перенапруги
Упав в непритомі глибокій.

І ось він нарешті з лікарні
По часі якомусь вертає.

Аж гульк — у костюмі прегарнім
Дружина його дожидає.
Стоїть, позирає з-за рогу,
Гінка, при колоні дебелій...
Гнівиться ще — настріч ні кроку...
Чи — гей-но! — за склом вона, леле!

Вітрини на вулиці шумній...
Ген в сукні вона ж... Ось — у роботі...
Легка манекенна бездумність
Написана в неї на лобі.
А он вона поряд — зваблива
У хутрі коштовної шуби...
Тонка, елегантна жадливість
Лягла їй на стулені губи.
Ось пещених брів незворушність
(В вітрині між сумок немодних)...
І впертої примхи бездушність
В очах затаїлась холодних...

Хоч дивно — чого їй бракує?
Хай сумки ті й справді «не дуже»,
Так ось вона килим купує
З новим манекенним мужем;
Он-о на скатерці блакитній
Сервіз розставляє срібний;
Ось держить транзистор новітній...
Ні, все в неї є, що потрібно!
Йому ж навіть
лижне паліччя
За склом простягла ось —
не жалко!

І сонячний зайчик у вічі
Веселу метнув йому скалку...

П'ЯТЬ МІНІ-ВІРШІВ

З присмаком іронії

ПРОСТИШЕ ПРОСТОГО

Літа, йдучи, й немудрих мудрості навчають.
Як саме? А вже тим одним, що не вертають...

ДОКІР ДЕКАРТОВІ

Скількох в передсмертний повергли ви сум,
Промовивши: «Cogito, ergo sum!» *

ПРИЧИНА? НАСЛІДОК?

Попід іржею, що всуціль покрила ніж,
Видніється: «Сім раз відмір, один відріж»...

МІНІ-БАЙКА

...А щойно слово Суд Удаву дав,
Удав удав, що він, бач, не Удав.

БЕЙТ З РЕДИФОМ

Не бійся, що твердим назвуть горіхом,
Ти бійся, щоб пустим не быть горіхом!

1978

* Мислю, отже,— існую! (Лат.)

БОРОДАНЕВІ З ТРАНЗИСТОРОМ

Спроба усмішки

О бороданю з навісним невгавним
Транзистором, що вулицю вночі
Збудив усю, з гуляння ідучи!
Якби в ночах твої верткі прадавні
У джунглях родичі так необачно,
Горлаючи, себе демаскували,
Кому б походженням ти був завдячний?
Та їх (закони звіку там круті!)
Ще в давнину б уцент пошматували!..

А ти у нашій певен доброти...

1970

ГЕРА І ЗЕВС

У зорі любої жорстокість?
Свавільство з ніжністю зарáz?
О Геро, Геро волоока,
Ще твій жертovníк не погас!

...Вони стоять серед алеї,
Байдужі до чужих очей.
В чім провинився перед нею
Русявочубий Зевс оцей?

За щó над ним ця хмара темна,
Ці блискавиці замашні?
Він руки простяга... Даремно!
Він слово мовить хоче.

— Ні!

Як з луба лле нещадна злива...
То, мо', й причина не пуста?
Чорт забирай! Які звабливі
Оці караючі уста!

Який вогонь ці очі мечуть!
Як сяє кіс темнавий шовк!
О Зевсе, я б їй не перечив.
А втім, і ти уже замовк...

1970

ТИША

Тихо як... Боже мій, тиша
Яка тут, у полі!
Чути, як вітер колише
Билиння долі.

А я з електрички недавно...
Їхали з міста,
І чийсь всю дорогу невгавно
Ревів транзистор.

І чиясь деренчала гітара
В кутку монотонно,
Й реготала весела пара
На піввагона...

Я мало не сплигнув — скоріше б,
Скоріше на волю!
Аж ось таки... Боже мій, тиша
Яка тут, у полі!

Галасуєм, як несамовиті...
О раби інерції!
А найкраща пісня на світі —
Це та, що в серці;

У серці й в тій мудрій тиші,
Що на хлібнім роздолі!
...Вітер злегка колише
Билиння долі...

1978

ДОЩОВА ПОРА

Акварель

Якби ж хоч блискотіло та громохко
Громаддя хмар котило над селом!
А то зависло в небі шмаття вогке,
Й повітря цвілим віддає теплом.

Ну, наче звіку не було поліття
Й довіку буде хлюпання одне!
Куці, не струшуючи крапель з віття,
Стоять... Бо — нащо? Скоро знов линіє.

І, дивлячись, як олив'янолиці
Калюжі вже й не мружаться на світ,
Копичка в хлорвініловій накидці
Зітхає й журиться біля воріт.

1977

ДОБРИДЕНЬ!

Добрідень, добридень, діброво,
Твій шум у мені колисковий.

Добрідень, обніжку зелений,
Ізмалку струмиш ти повз мене.

Добрідень, сивіюче жито,
З тобою сходив я півсвіту.

Добрідень, над річкою кладко,—
Щемлива, затавна згадко.

Випростую схилені плечі...
Ні, ні, не кажіть «добрий вечір» —
Збадьорте веселим «добріднем»!

Рідне довкола все...
Рідне!

1972

* * *

Мов бджоли, плями сонця золоті
Між листям мерехтять
і — диво дивне! —

Бринять, бринять...
Чи, може, це он ті

Красолі понад плотом так чарівно
Видзвонюють?

Як часто уві'сні
Приходив я сюди! Оці дерева
І тут цвіли щороку, і в мені...

Спекотний тихий полудень. Липневе
Приблякле небо...

Я не сплю, не сплю!
Іду крізь яблуні до перелазу,
Зустрічному вклоняючись гілляю;
По праву руку там, за садом зразу,—
Узвіз, ріка й до обрїю луги...

О пам'яте моя — безсмертна рудо,
Як буйно проростає півзабуте!
Як солодко бринять ті ланцюги,
Що ними серце до землі прикуто!

1972

ЗАТИШНА МИТЬ

Химерне видиво: ген ті хмарки
На місяць коси дощові спускають...
Там чи не злива? Спінені струмки
У кратери, у море Мрій збігають...
Гляди, уранці місячні луги
Укриє різнотрав'я гоїний килим!..

...Пожнивне поле. Вдалині стоги.
І коники січуть. І чимось милим,
Домашнім пахне, ніби справді ти
Не серед степу, а в затишнім домі...

Хто говорив, що зоряні світи
В безкрайньому розкидані огромі?

Ось-о ж вони! Зірок тонкі разки
Поза стогами до стерні звисають...
І в світі — просто все...

Земні хмарки
По місяцю перебігають...

1977

PRAEMONITOR

Драматична поема-легенда

СЦЕНА ПЕРША

Криниця біля роздоріжжя. Неподалік у полі — ратай. Вдалині дахи й вежі великого міста.

Поет

Не зупинилась... Більше — оком навіть
Не кинула в мій бік, хоч добре знає,
Що я стою отут!..

Вже на дорозі

Осіла курява за голубою
Її каретою, вже розчинився,
Розтанув стук коліс, а я ще й досі
Отямитись не в силі. Це неспроста.
Можливо, сердиться за щось на мене?
Хоча й ума не приберу — за що?
Четвертий рік минув, як щонеділі
Приходжу я сюди і дожидаю
Її приїзду чи хоча б проїзду.
Вона всміхалася мені. А часом
На хвильку й з екіпажа вибігала
(Як поталанить — сон післяобідній
Стареньку гувернантку зморить); щастям
Світилася, на мить відчувши волю;
Безпечно щебетала, ніби пташка,
Що з клітки вирвалася! А то, бувало,
Схвильовано попросить: «Прочитайте
Мені що-небудь! Певне ж, написали
Новеньке щось!» І я читав. Як чуйно

Вона сприймає вірш! Таке дається
Не всім, не всім! Лише тонкі натури
Наділені цим незрівнянним даром —
Співзвучно відкликатися на слово,
В яким чиясь любов, чийсь біль ячить!
Якось не встиг я вірша дочитати —
(Проснулась гувернантка) — і страждання
Я прочитав на милім личку. «Прошу! —
З кишені вихопив я аркуш з віршем.—
Візьміть та дочитайте!..»

Я їй подумать
Не смів тоді, яким для мене щастям
Це все обернеться! Вона невдовзі
Мені вернула аркуш той, на ньому ж
Сім слів — перлин сяйливих начертавши:
«Спасибі, любий мій! Я теж... Я теж...»
Я опалів! Я мало навздогінці
Не кинувся за екіпажем... «Любить!
Адже у вірші йшлося про кохання!
«Я теж...» Мене Діана те ж кохає!»
Ось при мені цей аркуш. Талісманом
Він став моїм. Але чому сьогодні
Вона, проїхавши, їй малого знаку
Не подала мені? Хоча б рукою
Махнула, щоб не ждав...

А втім, стривай-но...
Я начебто... Я здогадався! Я знаю!
Вона украй засмучена. Та їй як тут
Не засмутитися! Якась потвора
Пустила чутку, нібито з Данутто
Заручено її! Можливо, сам він
І постарався тут, старий сатир!
Це ж тільки уявить: вона їй Данутто!
Світання їй глупа ніч, вітрець горішній
І повне смороду провалля чорне!

Та в місті, думаю, останній дурень,
Почувши, не повірить, що можливий
Такий... ні, ні, не шлюб (не смішно — грішно
Святи слова вживать, коли про нице
Блюзнірство йдеться!) Тож чи варто справді
Йй побиватись так? Містянство темне
Не може без пліток; на тому тижні
Ходила чутка — це ж лише подумать! —
Немов чернець із Бонна Бенвеніро
Дитину народив. Одна бабуня
Обурювалась при мені — O sancta
Simplicitas! * — що він посмів, негідник,
Обітницю порушить про нешлюбність!
А натовп реготав... Звичайно, кривдно,
Коли твоє ім'я зненацька втрапить
Поміж всеїдні та безжальні жорна
Пересудів містянських! Але натовп
Черствих новин не любить; він жадає
Щодня нових; і в цім єдина втіха:
Якщо на тебе брудом лихослів'я
Хлюпнуло нині, знай: як мильна булька,
Той наклеп лусне завтра, а позавтра
І геть забудеться!..

Входить Педро.

Педро

День добрий, пане!

Поет

А, Педро! Добрий день! Ви, як і завше,
У полі; байдуже — неділя, свято,—
Ви при своїй роботі.

* О свята простота! (Лат.)

Педро

Бог нікому
Безділля не прощає; хліборобу ж —
І поготів. Раз хліб їдять щоднини,
Його щодня й робити слід.

Поет

То правда.
З-поміж усіх гріхів чи не найтяжчий —
Безділля. А проте колись же треба
І відпочити!

Педро

Авжеж! Я й спочиваю,
Із вами розмовляючи. Признатись,
Я звик до вас. Та й навіть кінь, повірте,
Здаля забачить вас і веселів,
Бо знає: зараз випряжу й на травку
Пуцу його... Шкода, шкода, що більше
Я не побачу вас... Чудний ви й добрий.
Судить з одежі — пан, але...

Поет

Поети

Панами не бувають; несумісні
То речі — панувати і творить.
Проте заждіть-но, ви сказали щойно:
«Я не побачу вас». Чому? Ви, може,
Наділ свій продали?

Педро

Та ні... Я просто
Подумав, що навряд чи в ту неділю
Ви прийдете сюди, якщо...

Поет

Ну й смішно!

Виходить, чутка та й сюди добігла.
І ви повірили?

Педро

Якби ж то чутка...

Це правда, друже мій.

Поет

Ну, киньте жарти!

Педро

Я не жартую. Я скорблю душею
Із вами разом... Гроші верх взяли.
Данутто найбагатший в королівстві
Банкір...

Поет

Ви так упевнено... Стривайте,
Стривайте, звідки вам це все відомо?

Педро

Що найбагатший він?

Поет

Та ні, від кого
Почули ви... про те...

Педро

Моя дружина
У панни мамкою була; тепер слугує
У домі в неї.

Поет

Значить, це не чутка,
А правда?.. Правда?!

Педро

Так, на жаль...

Поет

Ні, думка

Цього не в силі обійняти; серце ж —
І поготів! Світання й ніч похмура...
Йй двадцять, а йому за п'ятдесят!..
І все то — гроші... Значить, правду мовить
Містянство осоружне, що в заміжжі
Поміж приемним і корисним жінка
Останнє обирає? А любов?!

Штовхаючи поперед себе навантажений візок, входить Премонітор.

Премонітор

Будь славен день, братове!

Педро

Вічно славен!

Премонітор

Стомився. А до міста...

Педро

Ще далеко.

Присядьте, відпочиньте. В цій криниці
Така вода, що вип'єш трохи — й мовби
На світ родився заново.

Премонітор

Прекрасно!

Я залюбки здійснив би це, та шкода...

Педро

Подряпин і синців оцих? Ви, схоже,
В розбійницьких лабетах побували...

Премонітор

Пусте. Живий, як бачите.

Педро

Ні, справді?

Невже розбійники з'явилися знову?
Літ десять їх не чуть було...

Премонітор

Я з мосту

В провалля рухнув був на тому тижні.
Вже зажило, дивіться... А шкодую
Я за оцим своїм багатством. Раптом,
Як у новій з'явлюся іпостасі,
Мене із ним розлучать?

Педро

Дивовижне

У вас багатство, мабуть, якщо вкупі
Усе воно на цім візку вмістилось!

Премонітор

Це премонізор, друже мій! Машина,
Яка майбутнє прозирає!

Педро

Правда?

Премонітор

В цю ж мить, як хочете, скажу, що буде
Із вами через двадцять літ...

Педро

Навіщо?

Все буде так, як зараз. Поле й рало.
І Педро за чепігами...

Премонітор

Ви певні?

Педро

Не я, так син мій Педро!.. Бога тільки
Молю, щоб поле залишалось нашим,
Щоб хтось чи силою, чи крючководерством
В нас не відняв його, то й без чаклунства
Ми будем хліб тут сіять. А містяни,
Не сумнівайтесь, хмарою нахлинуть,—
В нас люблять віщунів.

Премонітор

І все ж не бійтесь,

Я грошей не візьму...

Педро

Хай іншим разом.

Премонітор *(до Поета)*

А може, ви, юначе? Ну, сміліше!

(До Педро).

Він що, не чує, не говорить?

Педро

Горе,

Велике горе в нього... Він дізнався,
Що зрадила кохана: за старого
Погодилась віддатись.

Премонітор

Віддалася

Чи згодилася тільки?

Педро

Я не бачу

Різниці тут... Не віддалась, то завтра
Весілля відгуляють чи позавтра...

Премонітор

Різниця є! Я їх спиню! Юначе,
Ви чуєте мене, я — премонітор!

Поет

Ну й що? Латиною — віщун, здається...
Ргае-шопе... Віщувать... Ні, віщування
Мені вже не потрібні; присуд долі
Вже оголошено... Не треба, ні!..

Премонітор

Я — премонітор! Я застерігаю
Віщуючи!

Поет

Не зрозумів...

Премонітор

Я скуток

Показую, але не той, що людям
Сьогодні видиться; я відкриваю,
У що обернеться за двадцять років
Діяння нинішнє! Я зупиню їх!
Ось тут, на цьому склі, я покажу їй
Її саму за двадцять літ і поряд

Того, кого обрала (якщо мужем
Він стане їй), і страх неподоланий
Згнітить дівоче серце, приголомшить,
І жаль тяжкий підступить, і померхнуть
Усі принади, котрі очі нині
Їй засліпили і до прірви тягнуть,
І в мить благословенного прозріння
Вона сахнеться й мовить: «Не бажаю
Собі такої долі! Цю дорогу
Навіки перекреслюю!»

П о е т

Так просто,
Так легко все... Неначе в дивній казці...

П р е м о н і т о р

Це й справді казка, друже, тільки казка
Не чарівна — здійсненна! Ну, помисліть —
У світі чи не більшість бід стається
Від того, що людина не уміє
У завтра заглядать... Заплющіть очі
І спробуйте по рівній стежці навіть
Пройти на той бік поля! А як стежка
Не полем, а над урвищем?! Простують!
Одні не вміють бачити, а інші
Побачили б, якби схотіли; може,
Й сусідові могли б шепнуть своєму:
«Остеречись!», але воліють краще
Не роздивлятися: кого багатство,
Кого ярка примара слави манить;
Сяйне здаля, і — де той розум дівся! —
Вперед, не розбираючи дороги!
А ще ж, трапляється, й дрібниця явна
Покличе за собою й світ затьмарить!
Частенько в нас містянин чи містянка,
Буває, річ надумають придбати

(Бо в інших бачили!) й для того ладні
Дияволіві душу запродать!..
Моя машина поверта тверезість
Задуреним, розвінчує примари,
Вертає зір засліпленим...

Людина,

Яка собі на плечі непосильну
Звалила ношу, в склі оцім побачить
Намарність заміру свого; а інша,
Що вже зневірилась в труді безмірнім,
Погляне й збадьориться, вздрівши діло
Своє закінченим... Все справді просто,
Бо щастя різнолике. Щастя — вздріти
Свій труд завершеним і щастя — кинуть,
Та чимраніше! — те, чого донести
Тобі не вдасться; щастя — слави й шани
Зажити на віку і щастя — вчасно
Спинитися у домаганні слави,
Аби себе ганьбою не покрити!
Оце мене й веде, жене по світу —
Усім! Усім, хто слухає охоче,
І навіть тим, хто вуха затуляє,
Гукаю: «В завтра заглядайте, люди,
По ньому міряйте свої діяння,
Бо кожна мить — то корінець, з якого
В майбутньому щось виросте; дивіться,
Який то буде плід, і ревно дбайте,
Щоб він не вдавсь отрувним, якщо ви
Про щастя мрієте!»

П о е т

Прекрасно, майстре!

Оце мета, життя людського варта!
Схиляюся! Відколи віщій Музі
Я слугувати став, не раз майбутнє
Я силкувався викликати в уяві

І в міру сил словами змалювати...
Даремні спроби!..

Премонітор

Ви — поет?

Поет

Бажав би

Хоча б на схилі років заслужити
Уповні право зватися поетом...
Адже поет — не ф'ах, поет — то спосіб
Життя; то щонайвища в світі міра
Речей!.. А я цього ще не сягнув.
Я ще суєтним тішитися схильний...
А втім, про інше я хотів... То, мабуть,
Не проста справа — людям відкривати
Майбутнє їхнє? Ви всміхнулись... Знаю,
Наївне запитання. Та цікаво ж!

Премонітор

Де йдеться про людину — все непросто.
Людині чоботи пошить — наука,
Яку майстри роками студіюють,
А тут — майбутнє!.. Ось же ви обоє
І глянути у нього не схотіли!..

Поет

І справді, Педро, ви... ви побоялись?

Премонітор

А ви самі, поете?

Поет

З нетерпінням
Тієї миті жду! Та хай... пізніше,

Ну... після неї. Якщо справді вдасться
Все так, як ви сказали, то, можливо,
Й моєї це торкнеться долі?

Премонітор

Певен!

Торкнеться! Але ж в цю хвилину можна
Обрати інше щось. Скажімо, творчість.
Невже вам не цікаво подивитись,
Яким ви будете за двадцять років
На заповітному своєму полі?
Ну, згоджуйтесь!

Поет

Хіба що... творчість тільки...

Премонітор

(знявши покривало з премонізора)

Отож про неї й думайте; про твори,
Замислені на ближчі й дальші роки...
Готові? Прошу — руки... Так... Спокійно!
До платівки цієї притуліть їх...
І — в скло оце дивіться...

Поет

Що?.. Я сивий?

Мій стіл... А це? Так-так... Гора паперу
В кутку... Щось, значить, не виходить... Завше
В кутку гора паперу виростає,
Як не виходить щось... І, значить, буде
Так само й через двадцять літ... Спасибі!

Премонітор

Мені? За те, що муку обіцяю
І через двадцять років вам?

Поет

Спасибі

Судьбі за те, що з віком не убуде
Терпіння й невситимості мові!
А вам за цю машину пречудову
Низький уклін! Ходімте в місто, майстре!
Несіте людям це всесвітнє диво!
Готовий слугувати всім, чим зможу,
Великій справі вашій!

Премонітор

Щира дяка

Вам за підтримку братню. Та й — рушаймо,
Бо й справді — час. Одно лиш... Друже Педро,
Як вам не важко, цей сувій, будь ласка,
Сховайте в себе. Як назад ітиму,
Візьму його й подякую від серця.

Педро

Я залюбки сховаю... Але й в місті
Цілком безпечно...

Премонітор

Це — про всяк випадок.
Все може трапитись — обвал, пожежа
І навіть землетрус... А в цім сувої
Малюнки й креслення машини.

Педро (*беручи сувій*)

Добре,
Я збережу.

Премонітор і Поет рушають у бік міста.

СЦЕНА ДРУГА

Простора зала. На підставці стоїть префонізор. В дальньому від дверей кутку — ширма. Перед префонізором Префонітор і Перший відвідувач.

Перший відвідувач

Спасибі, майстре! Вік вас не забуду!
Я ж мало не піддався на ту аферу,
А це — тюрма! Мені і досі страшно...
Сире каміння стін, товстенні ґрати...
Ні, ні! Нехай повік черствий окраєць,
Аби на волі!.. Дурника знайшов, бач!
За рік один окупиться сам-десять...
Та хай би й сам-сто тисяч, не бажаю!

Префонітор

Тепер не схибите?

Перший відвідувач

Е, ні! Як добре,
Що вчасно схаменувся! Шкода, завдаток
Я дав йому...

Префонітор

Лиш про одне прошу вас —
По-дружньому залагодьте цю справу.

Перший відвідувач

Я спробую по-дружньому. Дивлюся,
Ви добрий чоловік. А я, признатись,
Боявся йти до вас. Пліток багато
Про вас гуляє в місті. Третю днину,
Куди не зайдеш, скрізь про те ж говорять

Та сперечаються. Одні пророком,
А інші... шахраєм вас називають
Чи й навіть чорнокнижником. В пивниці
Один кричав учора...

Другий відвідувач *(причинивши двері)*

Вибачайте,
Чи не у вас лишив я капелюха?

Премонітор

Не знаю, подивіться.

Другий відвідувач заходить, шукає.

Перший відвідувач

Забалакавсь!

А ви не зважтесь мене прогнати...
Спасибі ще раз!

(Вклонившись, виходить).

Другий відвідувач

Ні, ніде немає.

Пробачте. Я напевне в іншому місці
Лишив його. Піду, мабуть... А втім,
Уже ж я все одно вас потривожив,
Зайшовши вдруге, то іще хвилинку
Наважуся відняти... Ви уранці
Мені сказали, що в маєтку Поссо
Я через двадцять років...

Премонітор

Я ні слова
Не говорив вам. Ви самі пізнали
Маєток той на склі...

Другий відвідувач

Так, так, то Поссо!

Без сумніву! Одно лише — дружина
Хотіла б знати: він увесь, із лісом,
Перейде в наші руки? Їй кузина
Сказала, ніби нинішній господар
Той ліс на вирубку продати хоче...

Премонітор

Цього не знаю...

Другий відвідувач

А машина знає?

Премонітор

Машина показала вас в цю ж саму
Годину, тільки через двадцять років.
Погляньте зараз; раптом в тому лісі
Ви й будете.

(Підводить Другого відвідувача до премонізора).

Притисніть щільно руки

До платівки цієї...

Другий відвідувач

На веранді

Сиджу, де й перше, та гробсбук гортаю...
А, глянь, колона крайня покосилась...
І двері не фарбовані... Заждіть-но,
Я вранці з поспіху не додивився,
А так все намальовано, немовби
Я розоривсь доценту... Ось в халаті
Сиджу тім самім, в котрім був уранці...

Та й мало, що в тім самім, він дірявий!..
Е, ні, цього не буде! Ви навмисне
Лякаєте мене? Щоб я відмовивсь?
Щоб Поссо Куберу дісталось?! Дзуськи!

(Вибігав).

Премонітор

Цього не спиниш, ні...

Входить Поет.

Поет

Нарешті, майстре!
Вона погодилась! Вона іде! Нарешті!
Це — перемога! Значить, даремно
Усі ці дні я оббивав пороги
Її знайомих, подруг, всіх, хто міг би
Умовити її прийти до вас!

Премонітор

Ну, що ж, це добре!

Поет

Нетерпіння палить...
Я обігнав її й тепер шкодую.
А раптом передумає? А раптом
Хтось перестріне і... У вас багато
Тут ворогів!.. Яке наївне справді
Я запитання вам задав при стрічі!
Непроста справа... З-між усіх, що знаю,—
Найважча справа відкривати людям
Майбутнє їхнє!.. Цей, що вибіг щойно,
Незадоволений же ж, так?

Премонітор

Звичайно.

Але усе в його руках — він може
Усе переінакшити. Для цього
Лише мету поставить треба іншу.
А він нічого, крім маєтку Поссо,
Не хоче бачити!

Поет

На жаль, багато
Таких, як він; можливо, й більшість...

Премонітор

Згоден,

І все ж я вірю, вірую в людину!
І не втомлюсь для неї працювати.
Учора вдень немолода вже мати
Приходила... Вдова, видать з усього.
В приношеній одежі... Городянка
Із найбідніших... Як вона зраділа,
Уздівши в склі, що син її єдиний
Стоїть із нею поряд біля дому,
Здоровий, мужньоплечий, і — сміється
На повен рот. «У нього добре серце!» —
Зайшла вона щасливими сльозами.
Ви зрозуміли? В нього добре серце!
Або оце недавно тонколиций
Юнак один себе у склі побачив
Серед юрби жінок, що проклинали
Його й батьків його за те, що підлим
Шахрайством їх знедолили й з торбами
Пустили... Й що б ви думали? Він звівся
Й до мене: «Майстре, так насправді буде?
Машина ваша похибок не робить?»
Я твердо відповів, що — ні; і миттю,

Мов блискавка, його сяйнули очі:
«Я їм не син віднині! Я своєю
Дорогою піду!» Нова людина,
Мій друже, в ту хвилину народилась.
Й чого на світі за таку хвилину
Не віддаси?!

Поет

Я згоден з вами, майстре.
Я теж всього себе віддять готовий,
Щоб вивести когось на добру путь.
Одну хоча б Діану врятувати
(Не задля себе — ради неї тільки,
Аби потому вік свій не кляла),
І я вважав би, майстре, що немарно
На світі жив! Я щиро вам кажу!

(Підходить до вікна).

Одначе де ж вона? Чи не зарано
Відсвяткував я перемогу? Може,
Вернулась? Передумала? Ні! Ні!
Я, майстре, приведу її! Я потім
Довіку не прощу собі! Довіку!

(Виходить).

Третій відвідувач *(прочиняє двері)*

Прошу прощення... Добрий день, колего!

Премонітор

Преславний день! Не криюся — щасливий,
Що завітали вдруге. Це — дарунок!
Заходьте!

Третій відвідувач входить.

Винен перед вами, знаю,
Бо засмутив вас. Вчора ви у склі
Побачили себе на схилі років.

Третій відвідувач

То все природно. Якщо є вершина,
Повинен бути й схил... Ні, ні, не кривджусь.
Я восьмий доживатиму десяток,
В такому віці розум пригасає,
А що без нього вчений? Кривдно інше.
Я бачив на стіні... отам, в машині,
Великий аркуш, на яким ретельно
Записую здобуті результати;
Оті рядки, де я червоним мислю
В щасливий день конечний записати,
Були порожні... Значить, я не встигну.
Оце печально, майстре! Але в мене
Прекрасні учні є. Вони довершать.
А трапиться, й вони не встигнуть, — далі
Передадуть — дорога безконечна!

Премонітор

Це істинно, колего. То найвища
У світі радість, що в ції дороги
Нема кінця!

Третій відвідувач

Отож я, любий майстре,
Не скаржитись прийшов. Мене тривога
Примусила прийти.

Премонітор

Яка?

Третій відвідувач

У місті

Незрозуміле коїться. Містянство —
Ви ж, певне, знаєте, яке то сім'я,—
Гуде, як вулик. Раптом стали видні
Кінці нечесних замірів, розкрилась
Нікчемність недалеких мрій та й просто
Тваринного тупого животіння
Страшною явою постала марність.

Премонітор

Ну що ж, нехай, жахнувшись, незагаймо
Цей шлях відкинуть і стають на інший!
Оце і є мета моя: віщую,
Аби застерегти!

Третій відвідувач

Високу, майстре,
Священну ви собі мету обрали.
Мені цього доводити не треба:
Як кажуть, sapienti sat *. Одначе
У місті в нас не всі це зрозуміли.
Містянство темне в ваших віщуваннях
Довільне зичення вбачає й, отже,—
Чаклунство, чорнокнижництво. З'явилися
Підбурювачі; п'яні горлодери
Кричать, що ви пекельник, що Люцифер
Прислав вас, щоб скарати благочесних.
Комусь невігідно, щоб люди ясно
Своє майбутнє бачили, а інші
Самі його злякалися — з незвички
Дивитися за край свого корита.

* Для розумного досить (лат.).

По місту водять «скривджених»: в одного
«Пекельник» вирвав з рук мільйонний посаг,
Намовивши багату наречену
Зректися слова; другого банкрутом
Оголосив і тим збездечив; третій
За те на «чаклуна» покару кличе,
Що напророчив, нібито нічого
Не вийде в нього з вічним двигуном!..
Та всіх не перелічиш! П'яні зграї
Нуртують круг пивниць.. Одної іскри,
Одної іскри досить... Я, колего,
По вас приїхав і уклінно прошу:
Не відмовляйтеся. В моєму домі
Ніхто вас зачепити не посміє.
А уночі...

Премонітор

Спасибі! Я, їй-право,
Зворушений до глибини душі!
Братерський ваш порив, то щонайвища
Мені за все відплата. І — підтримка
На випадок, якщо... Але даруйте,
Я не поїду з вами. Втеча — зрада.
Так-так! То буде їхня перемога,
Усіх отих, що круг пивниць нуртують,
Якщо втечу... Вони того й жадають.
Їм треба, щоб майбутнє не здирало
Покровів з них, щоб те, що буде завтра,
Нікого не бентежило; їм треба,
Щоб щезло, збігло безвісти майбутнє,
Яке, неначе тарганів, зненацька
Настигло їх, осяявши щілини!
Втечу, і — мовби й не було нічого:
Якийсь забрів шахрай і втік, злякавшись...
Ні, хай вони тікають, таргани!
Майбутнє не тікає!

Третій відвідувач
 Так, майбутнє...
А ви ж... Людина тільки...

Премонітор
 Я слугую
Майбутньому і боронити мушу
Високу честь його.

Третій відвідувач
 І все ж, колего...

Премонітор
Ні, ні, це остаточно. Не поїду.
Спасибі ще раз від усього серця!
Я не поїду.

Третій відвідувач
 Жаль... Ну, що ж, прощайте!

Премонітор
Будь славен день!

Третій відвідувач виходить. Рвучко вбігає П о е т.

Поет
Іде! Іде! О щастя!

(Підбігає до вікна).

Дивіться, ось вона! Хіба не зірка
Зійшла з висот своїх на грішну землю?!
Як посвітлило враз!

Премонітор

Одначе, друже,
Не стійте при вікні.

Поет

А й справді, справді!
Мені напевне слід піти. Я — згодом...
Біжу!

Премонітор

Куди? Ви стрінетесь із нею!
А це — небажано. Мерщій — за ширму!

Поет ховається за ширмою. Входить Діана.

Діана

Як темно тут! Ви сам-один, маестро?
А! Ви, мабуть, ха-ха, самі з собою,
Як мій татунь старенький, говорили!
Ну, покажіть мерщій те дивне диво,
Про котре третій день усі говорять.
Вони мені набридли! Хто не прийде,
Одне і те ж: ти мусиш подивитись!
От я й подумала: можливо, й справді
Це необхідно, ха-ха-ха!

Премонітор

То й справді,
Шановна панно, необхідно.

Діана

Он як!
Ви так серйозно це! Ха-ха! Даруйте,
Смішливий день якийсь!.. Але відколи

Це стало необхідністю — дивитись
На фокуси?

Премонітор

Ні, це не фокус, панно.
На цьому склі я зараз покажу вам,
Що з вами буде через двадцять років.

Діана

Це ще смішніш! Ну, звідки вам відомо,
Що станеться зі мною? Хоч стривайте,
Ви, може, ворожбит? Мені недавно
Одна на картах ворожила... Боже!
Назичила п'ятнадцять штук дітей!

Премонітор

Не ворожбит я, панно. Я придумав
Машину, що майбутнє відкриває.

Діана

Машину? Ха-ха-ха!

Премонітор

Машину, панно.
Будь ласка, милі ручки до цієї
Притисніть платівки...

Діана

Ні, це цікаво!
Якась тут, мабуть, хитра заковика.
Притисну, а вона — ха-ха! — гаряча.
Чи навпаки?..

Премонітор

Вона звичайна, панно,
Не бійтесь... Так... Тепер в це скло дивіться
І думайте про най-найголовніше
Із того, що намислили чинити
Найближчим часом.

Діана

Я виходжу заміж.

Премонітор

Ну от, на цьому й зосередьте думку.

Діана

Ха-ха! Дотепно як! Маестро, браво!
Ви жартівник, хоч з вигляду й суворий.
Ха-ха! Яка смішна карикатура!
Данутто — ха-ха-ха! — на блазня схожий,
Сидить серед гостей — ха-ха — й куняє!
З обвислої губи стікає слина...
А черево яке! Гора, їй-право!
Дотепно, ха-ха-ха, хоч не без злості.
Данутто бідний! Недарма так твердо
Іти до вас мені заборонив він...
А я?.. Це я така? Свята мадонно!
Ні, ні, ви злий, маестро! Сиві буклі...
Хоча нічого... Ха-ха-ха! Дотепно!
От тільки очі... Як же це, маестро,
Карикатура, дотеп, і — страждання
В очах?.. Не в'яжеться!..

Премонітор

Це правда, панно.

Не дотеп, не карикатура — правда.
Отак і буде через двадцять років...

Д і а н а

В нас буде маскарад, і я надіну
Перуку сиву? А Данутто блазня
Старого корчитиме, що, заснувши,
Через губу пускає слину?

Премонітор

Панно,

На склі — не маскарад. Свої сивини
Ви бачите, а не перуку сиву.
Й страждання, що відбилося у зорі,—
Страждання справжнє, ваше; вашу долю
Показує машина...

Д і а н а

Е, маестро,

Ми так не домовлялись! Я ляклива —
Боюся й жарту, якщо він жорстокий.
Диви, заплачу, і синці відразу
Набухнуть під очима... Ця машина
Повинна радувати, а не смутити.

Премонітор

І я цього волів би, мила панно.
Та що робить — така вона вдалася.
Одна у нас із нею вада — правду
Ми свідчимо у вічі, щоб людина
Завчасно схаменулася і іншу
Собі обрала долю.

За дверима наростає гамір.

Д і а н а

Іншу долю?

Ой, що за гамір там? Маестро, нащо

Ви все лякаєте мене? Я й справді можу
Заплакати... Ха-ха! От буде диво —
Од фокуса заплакати! Не треба!
Ну, от і сльози вже... Ха-ха!

Г о л о с и з а д в е р и м а :

— Люцифер!
— Ач! Сина проти батька піднімає!

П р е м о н і т о р

Прислухайтесь до сумніву, що серця
Торкнувся вашого...

Д і а н а

Ха-ха! Про що ви?
Відносно чого сумнів?

П р е м о н і т о р

Ще не пізно,
Іще не пізно! Я молю вас...

Г о л о с и з а д в е р и м а :

— Кубер
Купив його!
— Шахрай!
— Віддати Поссо?!
— На зло тобі двигун мене прославить!

П р е м о н і т о р

Сьогодні доля вам іще підвладна,
Усе від вас залежить!..

У двері вривається Д а н у т т о .

Д а н у т т о

Подивіться!

Старий шахрай чаклунством наречену
Мою призвав до себе. Гляньте, люди!
Вона в сльозах! От-от впаде! Гей, слуги!

Ті вбігають.

Мерщій в карету панну!

Слуги виводять Діану.

Ну, пророче,
Яку ти долю їй назичив? Слухай,
Отой пііта недолугий... Скільки
Він заплатив за це? Я втричі більше
Хоч зараз дам тобі, якщо Діані
На склі картину райську намалюеш!

П р е м о н і т о р

Майбутнє непідкупне!

Д а н у т т о

Брешеш! Гроші
Й майбутньому потрібні!

П р е м о н і т о р

Прошу — вийдіть!

Д а н у т т о

Ну, налякав!..

П р е м о н і т о р

Негайно вийдіть!

Поет (*виступивши з-за ширми*)

Гетьте!
Ви чуєте? Тут храм святий, а в храмі
Безсовісним не місце гендлярам!

Д а н у т т о

Ах, он воно! І ти тут...

(*Прочиняє двері*).

Люди, змова!
Їх двох! Може, й більше! Полічіть-но...
Їм ребра! Та оцей пекельний витвір
Трусніть як слід!

До залу вривається роз'ярілий натовп.

СЦЕНА ТРЕТЯ

Те ж роздоріжжя, що й у першій сцені. Біля криниці під височеньким деревом Педро-молодший напуває коня.
Входить Поет.

Поет

Будь славен день!

Педро-молодший

На віки вічні славен!
Давненько вас не бачив. Все — робота?

Поет

Робота!.. Роки йдуть. Одна робота
Сліди лишає на Землі; все інше
Сплива, як дим!.. Дивись-но, як угору
Це дерево погналося. І віти
Як широко розкинуло!..

Педро-молодший

Не дивно,
Минуло майже двадцять літ.

Поет

Не майже,
Сьогодні рівно двадцять років. Рівно.

Педро-молодший

Вам краще знати: та подія з вами —
Не з кимось сталася... Хоча, їй-право,
І я усе так ясно пам'ятаю,
Немовби вчора це було. І досі,
Буває, сниться ще та піч, як з міста
Вас потай привезли ледь-ледь живих;
Ви хоч при пам'яті були, а майстер...
Страх як за нього батько мій покійний
Нахвилювався тоді... той наче й зовсім
Холодний був уже... Та враз схопився,
Безпам'ятний: «Машина? Де машина?!»

Поет

Усе його життя у тій машині
Було, мій друже, все без решти...

Педро-молодший

Знаю.

Як він одужувать почав, то зразу ж
Нову ладнать завзявсь по тих малюнках
І кресленнях, що батьку дав на схов;
Мене частенько посилав до міста
За тим або за іншим...

Поет

Пам'ятаю.

Ти ще дитина був тоді...

Педро-молодший

Дитина!

Мені п'ятнадцятий ішов! Признатись,
Я потайки вже цілувався з Нанні;
І щойно майстер завершив машину,
Я попросив його...

Поет

Сказати, чи стане
Вона тобі жоною?

Педро-молодший

Ну, звичайно!

Про що іще я міг тоді питати?!

Поет

А зараз? От коли б з'явився майстер,
Як обіцяв був — через двадцять років,
Про що сьогодні від його машини
Дізнатися б ти захотів?

Педро-молодший

Нема вже,

Давно нема ні майстра, ні машини...
Чи ви того не чули? Ще мій батько
Тоді живий був... Звістка докотилась,
Неначе у якимсь далекім графстві
Його спалили на кострі...

Поет

А потім —

Я сам із вуст герольда чув на площі —
Його ж таки в суміжнім королівстві
Грабіжники забили. Перегодом

Було сповіщення, що за чаклунство
Він, згідно вироку, колесуванню
Був підданий в якимсь герцогстві... Згодом
Хтось в гніві пострілом впритул з пістоля
Убив його (про це герольд тамтешній
Оголосив у Зондені далекім;
Мені торік об тім один мандрівець
Повів). До речі, двадцять років тому
І в нас оповістили: невідомий
(Ти чуєш — невідомий хтось! Один!)
Вночі убив заїжджого артиста
І зник з усім його майном... Данутто
Немало заплатив тоді, гадаю,
Щоб саме так це виклали...

П е д р о - м о л о д ш и й

Можливо.

У нього гроші є. А щодо майстра...
Ну, пощастило раз... Старий учений
Доречно нагодився та покликав
Якихось юнаків на допомогу.
Це випадок.

П о е т

Який чотири рази
Потому ще повторювавсь принаймні?
Та ми ж не всі ще знаєм! Ні, не вірю
Я в смерть його! Це так, у нього безліч
Заклятих ворогів. Але ж і друзів,
І друзів має він чимало в світі!

П е д р о - м о л о д ш и й

Ну, що ж, казав мій батько: сподіватись,
То вже півщастя. Будем сподіватись.

Поет

Одначе ти не відповів, що саме
Ти взнати б захотів, якби сьогодні
Прийшов з машиною своєю майстер.
Чи й ти, як батько твій, на це відкажеш,
Що й без машини знаєш все, що буде?

Педро - молодший

Я й справді дещо знаю. Поки людям
Потрібний буде хліб, до того часу
Його ми сіять будем! Бога тільки
Молю, щоб поле залишалось нашим,
Щоб хтось чи силою, чи крючкодерством
В нас не відняв його... А буде нива,
Ми будемо орати її невтомно.
І син за батьком братиме чепіги,
Щоб їх своєму передати сину...
Все інше — суцый дріб'язок. Робота,
Робота — ось майбутнього основа!
А ми чи не з правіку хлібороби...

Поет

І вічно ними будете?

Педро - молодший

Не знаю,
Як в дальших поколіннях; син мій Педро
Мою продовжить борозну. Дивіться —
Он там він, біля рала, змалку руки
Привчає до чепіг... Хоча заждіть-но,
Куди він дівся? Педро! Де ти, синку?!

Голос хлопчика Педро

Я тут! Я зараз, тату!

Педро-молодший

Он він звідки...

Вбігає хлопчик Педро.

Хлопчик Педро

Я колесо ловив; дивлюся, раптом
Зірвалося — й з гори! Дідок старенький,
Подумав я, не дожене... Я й кинувсь...

Педро-молодший

Ну й що, піймав?

Хлопчик Педро

Аякже!

Педро-молодший

Мабуть, треба
Людині допомогти...

Поет

Ходімо — глянемо.

Педро-молодший *(до сина)*

Веди, синок, мерщій!..

Рушають слідом за малим Педро, але в цю мить, штовхаючи поперед себе навантажений візок, входить Премонітор. Він увесь сивий, помітно накульгує.

Премонітор

Будь славен день!

Поет

О майстре! Славен! Славен!

Педро - молодший

Вічно славен!

А ми оце... Мій Педро каже — в когось
Зламавсь там віз...

Премонітор (*весело моргнувши хлопчикові*)

Зламався віз? Не бачив.
Хоча... Не знаю, подивіться.

Хлопчик Педро

Діду,

То ж ваш візок зламався...

Премонітор

Мій? Ну, що ти!

Поглянь! Ціліших в світі не буває!

(Сміючись, гладить по голівці малого Педро).

Хороший син у тебе, Педро. Нанні
Його, я сподіваюсь, мати?

Педро - молодший

Нанні...

Премонітор

От бачиш, все збулось... А батько?

Педро - молодший

Батька

Немає вже...

Премонітор

Шкода. Ну, що ж, хай пухом
Земля йому!.. Він мудрим і достойним
Був пожилцем на ній...

(До Поета)

А ви, мій друже,
Як живете? Чого ви так уважно
Вивчаєте мое обличчя? Пробі!
Я зараз зашаріюсь, як дівчисько!
Оці синці та шрами? Я в провалля
На тому тижні рухнув був. На щастя,
Живий лишився... Годі, не печальтесь!
Машина теж, як бачите, вціліла.
Ї нова у мене є! Та щонайперше —
Як живете? Я ваше ймення часто
І в Фландрієнні чув, і в Аліграссі,
І в Руссіонії... Читають, знають!

По е т

Спасибі! Жаль, до тих країн далеких
Не докричу, що все це тільки спроби
Дістатися вершини, до якої
Мені не стане віку, щоб дійти...

П р е м о н і т о р

Звоювані вершини у мистецтві
Вершинами не звуться, це я знаю.
А як... Не зважуся спитать...

По е т

Діана?

Про неї Педро краще вам розкаже,
Ніж я...

П р е м о н і т о р

Чому?

П е д р о - м о л о д ш и й

Бо Нанні служить в неї.
Частенько пані плачуть; проклинають
Безрозум свій, дівочу легковажність...

Западає довга мовчанка.

Премонітор

Пробачте, я роз'ятрив давню рану...

Поет

Усе позаду вже.

Премонітор

Ви одружились?

Поет

Та ні, не вийшло в мене, не зібрався...

Премонітор

Ну, що ж... В дорогу час. Хоча — хвилинку,
Я ж про нову машину...

Педро-молодший

Справді, майстре!

Ви почали були...

Поет

Так-так, цікаво!

Премонітор

Давно я мучусь тим, чи відгукнеться
В віках мій труд важкий, чи люди врешті
Навчаться, перш ніж братись щось чинити,
З майбутнім радитись... І з давніх років
Я над машиною цією б'юся.
Вона далекий вік мені явила...
Який? Я й сам сказати ще не можу;

Не кожен раз іще на склі картина
З'являється виразна, ще не завше
Мойй рупці скоряється свавільна
Незміряної відстані і часу
Матерія. Усе це згодом прийде.
Але не раз уже дива я бачив...
У нас і слів іще таких у мові
Немає, і навряд чи я зумію
Переказати це...

П е д р о - м о л о д ш и й

А хліборобство
В тім дальнім віці не переведеться?

П р е м о н і т о р

О ні! Я бачив неозоре поле
Й людину на залізному циклопі,
Що тяг не рало, а п'ятнадцять рал...

П о е т

А вірші? Їм потрібні будуть вірші,
Отим, що верхи на циклопі?

П р е м о н і т о р

Й вірші
Я чув відтіть. Отой, що вів циклопа,
Їх слухав... А того, котрий читає,
Я розглядіть не зміг... Я трохи згодом,
Як допрацюю дещо, неодмінно
Вам покажу... І ти ж до мене, Педро,
Напевне, прийдеш?

П е д р о - м о л о д ш и й

Майстре, а навіщо
У місто вам іти? Лишайтесь в мене,

Ладняйте, допрацьовуйте, що треба.
А то, як цей Данутто вже безсилий,
Знайдеться інший...

Премонітор

Може, ти і правий;
Знайдеться, й не один. А йти потрібно.
За кожним разом їх все менше буде.

Педро-молодший

Але життя у вас одне!

Премонітор

І в тебе

Життя одне, і у поета... Кожен,
Хто хоче гідно й чесно вік прожити,
Себе на тім кострищі палить, котре
Йому судила доля... А майбутнє
Не любить боязливих слуг...

Поет

Це правда!

Я з вами, майстре, йду!

Педро-молодший

І я!

Премонітор

Ні, Педро,
Майбутнє не народиться без хліба;
Йому найперш потрібні добрі руки,
Що зерно сіють, і серця гарячі,
Що сіють іскри чесних віщих слів.
Хто зна, чи буде в мене спадковець?..

А ви з Поетом з віку в вік повинні
Повторюватись неодмінно, Педро!
Отож при хлібі стій!..

Хіба що тільки
Сувій оцей, якщо тобі не важко,
Сховай у себе... Це — про всяк випадок;
Все може трапитись — обвал, пожежа
І навіть землетрус, а в цім сувої...

П е д р о - м о л о д ш и й

(Беручи з рук Премонітора сувій)

Я знаю, майстре, що у цім сувої.
Я збережу його.

(До сина).

Швиденько, сину,
Неси оце й сховай на нашім возі!

Маленький Педро вибігає.

П р е м о н і т о р

Як хутко він біжить! За Педро Педро,
Й, гляди, добіжимо до тої казки,
Що я в машині бачив... Правда, Педро?

П е д р о - м о л о д ш и й

Авжеж! Добіжимо!

П р е м о н і т о р

Будь славен день!

Поет

Будь славен день!

Педро-молодший

На віки вічні славен!

Премонітор і Поет поволі рушають у бік міста.

1976—1978

БАЙКОНУР. НІЧ НА 12 КВІТНЯ 1961 РОКУ

Це станеться вранці. А зараз усе ще, як вчора:
Планета одвічний свій еліпс накочений креслить;
На північній півкулі

за розкладом

ріки скресли,

На південній —

літо своє

досвятковує флора.

Це станеться вранці. Як розклад велить щодобовий,
Півсвіту, облігшись, за снами рушає у мандри
Й сном-духом не знає, про що тут ведуть перемови
По гучному зв'язку

космодромні служби й команди.

Та й — все ще, як вчора: як в давні віки і —

як вчора

(Хоч в небі — супутники й вже на порі зорельоти),
Ми — бранці тяжіння, й прикутості звична покора
Розводить руками: «Людина — земна істота!..»

Тож і зараз це все ще фантастика,

марення з марень.

Це станеться вранці. А зараз усе ще, як вчора.

Уранці землянин (звичайний землянин?) Гагарін
Уперше (уперше!) з земним тяжінням поспорить.

А зараз він спить — безтурботно,

аж наче — дитинно;

А зараз він спить — на обличчі ні риски тривоги,
Немовби уранці не він перетяти повинен
Межу, за яку ще ніхто не ступав до нього!

...Весь світ завтра визнає, що очі у нього — карі,
Що посмішка в нього — відверта,
саме щиросердя...

А зараз...

А зараз він спить, ще безвісний Гагарін.
В пів на шосту — підйом.
О дев'ятій — початок безсмертя.

1978

* * *

Це буде, так! В якимсь тисячолітті
На Землю, де сторіччя проминули,
Відколи у політ вони рушали,
Вертатимуть із далей галактичних
Не посивілі й трохи зореплавці,
Збережені самим казковим летом,
Немислимою швидкістю ракети.

А поки що на неквапливу Землю,
Яка по їхнім старті тричі тільки
Круг вісі обернулась, повертають
На місяць постарілі космонавти
Й, ховаючи за усмішкою втому,
Ровесників недавніх обнімають...

Це теж — од швидкості: там, на ракеті,
Доба триває півтори години...

1971

* * *

— Агей, ви чуєте? Ви, ви, юначе!
Йй ви, дівчино! —

...Спинились, озирнулись.

Цікаво! Хтось гукав їх, а неначе ж
Нікого поблизу... Чи їм причулось?

— Це я,— ізнов той голос,— не спішіть,
Я надивлюсь на вас. Які ж бо гарні,
Нівроку, ви!.. Як живете, скажіть?
Ген ті споруди вдалині надхмарні —
То ваше місто? Скрізь тепер у світі
Такі? Йй ні війн, ні прикордонних веж?
Дивись, і Марс, Венера вже обжиті?
І старості нема? І смерті — теж?

Стоять зчудовані. От ніби звідси
Хтось говорив до них і щез умить...

Гайок. Дорога. Місто вдалині.
І тиша, тиша... Тільки на ялиці
Бринять голки. І скраю на одній
У крапельці роси — як у зіниці —
Жива, гаряча цятка мерехтить...

Весняний ранок у тридцятім віці.

1972

РОЗДУМ З ГОДИННИКОМ У РУКАХ

Життя — то час.

Напис на годиннику

«Життя — то час»...

Я знаю, не повторюй.

І те, до чого ти ведеш, я знаю.

Ти скажеш: для людини час — летючий;

Не вічність, не епохи, ні,— звичайні

Години, ба й хвилини та секунди

(«Так-так, так-так, так-так, ті самі крихти,

Що їх січе оця маленька стрілка,

Бо ними ваші міряться дороги!»).

Ізмалку я корюсь тобі. Щоднини

Твої повчання слухаю поштиво

І звинувачення гіркі... То правда —

Я винен, винен, визнаю (о, скільки

Я не секунд — годин потратив марно,

Та й чи лише годин?)... І ти нещадно

Картай мене й карай!..

Не проти цього

Я здумав сперечатись. Давній сумнів

У мислі, в серця відповіді править —

Чи повний вимір твій?

Ну, от сьогодні

Я вулицею йшов і перехожим

В обличчя заглядав, і зблиски сміху

В людських очах ловив, і синь задуми,

І смутку сивизну...

І переймався

Отими зблисками, і тою синню,

І сивизною переймався, мовби

Моїм усе було. І міста гомін

Все тік і тік повз мене (чи крізь мене?),
Мов спінена ріка. Хрипкі й співучі,
Ласкаві і різкі,— непаче хвилі,
Стинались голоси й переплітались
Із шурхотінням легкових, із ревом
Мурзатих самоскидів, з тріском зварки,
Що долинав з будови з-за паркану,
А ще — із стукотанням мого серця,
Бо я в ту мить не існував окремо;
Я був Людина між Людьми, і разом
Не юрмище ми становили,— вкуші
Ми називались Вулицею, Містом,
І не було ні в кого тут відрубних
С в о ї х секунд. Я був мільйоннократно
Помножений на всіх, і всі на мене
Помножені були, й секунди наші
В здобутку обернулися Добою —
Її лицем, її потужним рухом...
А є у світі циферблат, спроможний
Оцей здобуток зміряти?!

Я потім
Стару бабусю через перехрестя
До скверика провів. І раптом здумав:
Ану й собі зайду. Й посидів трохи
На лавці, слухаючи шелест листя
І стежачи за білими хмарками,
Що набігали, раз у раз туманом
Виповнюючи крони наді мною,
І дітвори веселе щебетання,
Мов трунок пив п'янливий...

І зненацька

Далекий рік уздрів я:

цей же скверик,
Оці ж (чи інші вже?) розлогі крони,
Затоплені впереміш то блакиттю,

То срібним туманцем... А на доріжках
Під ними — діти...

Діти цих дівчаток

І хлопчаків оцих...

А може... Стій-но,

Можливо, то уже не їхні навіть,

А їх дітей

або й онуків діти?

І тут мені в бентежному прозорінні
Відкрилось неуявне:

то онуки —

У сотому чи й дальшій поколінні! —

Онуків їхніх

в скверіку круг мене

Гасають весело!..

— Яке століття,

Братове, на землі? Скажіть, молю вас,

Яке столі...—

Я задихнувся од щастя.

І схибив тим: я стриматися б мусив,
Щоб чар не сполохнуть...

А втім, у серці

Все залишилось; все, як є, лишилось:

Я був між них! Я жив, я жив із ними

У їх немислимо далекім віці,

Якого не побачу! Я повітря

Його ковтнув...

Дарма, що чую здавна:

«Життя — то час...»

Признайся, ти вітрохи

Не сумніваєшся? Ти твердо певен:

Життя — то час?..

З автоматом остиглим на грудях,
преклонивши коліно,
 Він тим вічним знаменом
їх вічний сон осіняв.

Мітинг був потім — опівдні.
 А зараз ярився ранок.
 Ранок Дев'ятого травня
сімдесятого року.
 Я приїхав до Забілоччя —
вклонитись могилі,

У якій —
 один із трьохсот —
Леонід Левицький.

Квіти, що з Києва віз, у дорозі прив'яли.
 Але, окрім квітів,
 Я серце своє
 Й незадавену пам'ять привіз.
 Щемливу пам'ять
 Про наш гуртожиток солом'янський,
 Про ночі, що рвались навпіл
між конспектами й віршами,
 Про весняні блукання
по задумливих київських вулицях,
 Про палкі суперечки в літстудії...

Як бракує мені тебе, Льоню!
 Як нових твоїх віршів бракує мені
і всім!

Я згадував очі твої,
твою посмішку,
 Твій темно-русий
на проділ зачесаний чуб;

Я чув наяву твій голос —
 Він бринів з хвилювання,
 Бо мова ішла про Поезію,—

І думав журливо про те,
Що я тут —

єдиний,
Єдиний, хто чув
і хто бачив тебе живого,

Для інших

Ти — тоненька книжечка віршів

«Недоспівана пісня»

І — прізвище та ім'я,
За якими тебе не уявиш.

І зненацька — оркестр.

і зненацька — колона з-за рогу:

Сивіни, кашкети, червоні краватки, хустки...

Обличчя, ще горем не торкані,

й — торкані, строгі...

Прапори та букети яркі,

і вінки, і вінки...

І з гущі рядів

затужене «Степом, степом...»,

І зойк, що ту пісню

нараз розтинає навпіл...

О радісний Дню Перемоги,

ти з траурним кременем

Народивсь після бою

біля солдатських могил

І повік їх не зрадиш!

...Ось мітинг почався.

Промовці

До живих і до мертвих говорять,

мов тут, з усіма,

У шинелях та касках,

і справді стоять ті хлопці,

Яких уже чверть століття

на світі нема...

Ах, ми — люди, не більше!
 Нам конче в це вірити треба
 (Інакше — як дихать,
 як жити було б живим?),
 Що й донині їм видно все й чути,
 що сонце з неба
 Нехай хоча б трошки,
 а світить,
 світить і їм,
 Що й повз них у цю мить
 піонери проносять знамено,
 Що й для них
 бадьористий цей дріб
 розсипа барабан!..

...Русокосе дівчатко
 зі списком в руках
 поіменно
 Називає —
 мов кличе додому —
 полеглих сільчан:

Лісовський Павло Петрович...
 Міщенко Сергій Павлович...

Шанобливо схилені голови.
 Тиша.
 Ріжечки хусток тут і там потяглись до очей.

Стрілецький Михайло Терентійович...

(Здушено скрикнула жінка.
 І знову устоялась тиша).

Ревенко Степан Федорович,
 Ревенко Микола Федорович...

(Два брати. У сорок четвертім обидва...)

Янішевський Віктор Антонович...

(Одинак був. Стара все не вірила — ждала.
Тепер от
Уже й виглядять його нікому...)

...Сива хмара незрушно висить над майданом.

Чи — пливе

непомітно для ока,

як вічність?

Друга дівчинка стала з листочком в руках

Під знамено:

Коптенко... Осадченко...

Свірський... Лющенко...

Це ще тільки початок.

Лиш друга сторінка

скорботного списку одної із вулиць.

Ще не скоро назвуть Гончаренка

(Он сестра його з чоловіком),

Он стоять — дожидають своїх —

Лазюки та Глуховські,

Кириченки й Прищепи,

Артеменки та Войцехівські...

І стара Горобейха жде,

І дружина Давида Костенка,

І Олекси Лозинського... ні, не жона —

Наречена,

Довічна його наречена,

вже сива уся,

Як та хмара,

Що понад майданом зависла,

Чи ні —

вже спливла непомітно...

Може, справді
То вічність була,
а не хмара,
Вічність,
що плине повз нас
непомітно для ока?

Вже четверте читало дівчатко
І п'яте...
Знову перше стоїть під знаменом
Зі списком скорботним.

Дорошенки стрічають своїх,
Уніченки
й Возненки...
Деся за ними надійдуть Руденки —
їх трое з сім'ї не вернулось.
Потім Вася Лапай обізветься
до матері й батька,
Перегодом Михайло Шевчук —
до онуків і правнуків,
І Сушко Митрофан,
І Бичківський Іван...
Нехай не своїм —
Хай дівчачим тонким голосочком,
Та кожен озветься —
Прибуде!..

Шаноблива тиша. Снують ріжечки хусток...
Непомітно для ока
хмари спливають — як вічність.
От, здається, і всі вже...
Та ні, ще ячить голосок.
Негутешні прізвища...
Ймення майнуло незвичне...
Це — ті, що у братській могилі оцій.

Ще хвилька,
Й почу... Ні, чую!
(Так в грудях тьохнуло гостро...)

Левицький Леонід Миколайович...

Льоню мій! Ось ти!
Стоїш світлоокій...
До болю шкода, що тільки
Одному мені ти явивсь,
більш ніким тут не знаний!
Чи тебе тут бачили?
Знали колись і знають?
Шаноблива тиша...
Ріжечків хусток снування...

І я осягаю це,
серцем нараз осягаю:
Усі повертаються, всі!
І до всіх! До всіх!
Рідні й нерідні,
знайомі і незнайомі.
Цей весняний світ, у зелені і росі,
Освячений ними,
присутністю їхньою в ньому.
Не тінями — поруч,
лише за слізьми жалоби —
Живими усі стоять
у очах живих:
Знані — в своїй,
незнані — в іншій подобі,
Схожі на когось
із болючих
своїх.
І не вужчає коло,
і людська не маліє сім'я —

Земля, за яку полягли вони,
чує їх кроки ще!

На дитячих устах —
незабуте солдата ім'я...

Це і є —
безсмертя.
Єдине досяжне поки що.

1971

ДОРОГА ДО ТОКУ

Поема

*Миколі Миколайовичу Рябошапці,
голови колгоспу ім. Кірова
на Миколаївщині,
п р и с в я ч у ю*

Вертаючи цієї ночі з току,
Я наздогнав на путівці неждано
Себе самого — в чарівнім сновидді.
(Чи, мо', й не в чарівнім?
В тих снах, здається,
Ні каюття, ні суму не буває,
Ні присмаку іронії тим більш...)

Він був у повній повоевній формі,
Мій молодий двійник,— у довгополім
Сріблясто-сірім пильнику, що правив
За модний макінтош йому, в дірчастім,
Як сито, капелюсі, котрий ледве
Вміщав його тропічно буйний чуб...

Була, як нині, тепла ніч серпнева,
І він, як я тепер, вертався з току
Зі списаним блокнотом у кишені,
Натхненням небуденним горючи.

Він був щасливий. Вже майбутній нарис
Йому виднівся крізь «кристал магічний»,
Та що «кристал» отой — він сам був повен
Магічної всеможності! Ну справді,

Хто досі про оце Рубіжне відав,
Про тік оцей в степу, де кінь по колу
Ступав смиренно, й скавучали тонко
Суглоби приводу, та захлиналась,
Ковтаючи снопи, ще дововнна
(Коли не допотопна) молотарка?
Хто знав імення цих жінок засмаглих,
Що спиритними руками перевесла
Розв'язували чи на довгих вилах
Снопи здіймали, наче прапори?

Не інший — він одкрив їх! Із мільйонів
Не інших — їх назве він і прославить,
І не на день один — на віки вічні.
Ще ж не доведено-бо, що тривкіше
І що певніш навалу літ поборе —
Тонкий газетний аркуш чи граніт?!

Він щедрий був: він дарував безсмертя
Й, наївно щирий у своїй гордині,
У винятковість вірив — як не власну,
То віщої професії, що доля
Йому в щасливу днину нарекла.

Я погукав його, і він спинився,
Здивований. — Знайомий наче голос...
А хто ви?

— Ти ж, — сказав я, — ти, одно лиш
На двадцять років старший.
— Я? Це — правда?
— Як бачиш, — правда. Ти оці сивини
До себе досі і вві сні, гадаю,
Не приміряв?

— Та ні, чого ж... Я навіть... —
Він ще раз поглядом ковзнув по сірій
Моїй чуприні. — Навіть вірш учора

Про старість написав...—

Я посміхнувся:

— Про ту, що прийде через сотню літ?

А втім, обличмо це. Мене цікавить

Істотніше. Скажи: ти не подумав,

Що рано а чи пізно день настане,

Коли тобі захочеться вернутись

На тік оцей?..

— Аби згадать?

— Ні, друже,

Вернутися, щоб випросить прощення

У тих, кого, ти певен, «обезсмертиш»

У нарисі своїм.

— За що прощення?

Хіба я скривдив їх або душею

У чомусь покривив?

— За що, питаєш...

Хоча б за те, що ти як благодійник

З висот зійшов до них.

— Я не вважаю

Це благодійництвом!

— Вважаєш. Звісно,

Уголос ти цього й собі не скажеш,

Але в душі? Ні, ні, ти їх шануєш,

Ти змалку знаєш — хліб росте із поту,

Й оспівуєш ті мозолясті руки,

Які в тяжких трудах його плекають...—

Він перебив мене:

— І тим, як можу,

Плачу за нього! Чи не так?

— Та певне!

Ще й переплачуєш, еге ж? Бо як же:

Тобі — щоденний хліб, а ти за нього

Безсмертям наділяєш!

— Так... На кпини

Береш мене... Ну що ж, ти маєш право,

Ти — старший.— Він насупивсь.—
Тільки, бачу,

Не сивини боятись треба. Старість
Своїм оцим ядучим самоїдством
Стократ страшніша!

— Доживеш до неї,
То іншими це назовеш словами...

— А що, як цими ж?

— Ти забув, здається,
Що я — це ти?! Дивак! —

Запала тиша.
Серпинева тепла ніч пливла над степом.
Мій молодий двійник ходи зненацька
Наддав і — щез... І я zostавсь один.

Я повертався з току. Двадцять років
Я йшов і йшов до нього день по днині,
То спрагло швидкував, то манівцями,
Байдужий, брів, а все одно — до нього
Немов несамохить ішов (щось віще
Вело мене?). І ось я повертаюсь...
А втім, не повертаюсь — я ще й досі,
Ще й досі там!

...Просторий прямокутник
Яркого сонячного дня, і — зорі
Над ним у чорнім небі, й знадвокола
Із темені шляхами степовими
Ідуть осілі важко зерновози,
І сяйво їхніх фар бринить бентежно...
Чи — злякано? Адже ідуть на тік!
На тік (на тік!), де безсторонні ваги
Зі збіжжям зважать їх, тоді без нього,
Де потім віялка з самого збіжжя
Полову одмете нещадно, й втретє —
Вже чисте зерно — строго й чесно зважать

Ті ж повноважні, невідкупні ваги...
На тік? Та ні — вони на суд ідуть!

Я теж прийшов сюди, на цей нещадний
В передосіннім полі прямокутник
Всевадного, всевидячого світла,
Яке безкомпромісно розітнуло
Байдужо-лагідну серпневу темінь.
Та з чим прийшов? Немислимо, як хутко
Полегшав мій вантаж! Немовби миттю
Крізь віялку цих два десятиріччя
Моїх прогуркотіли... Щоб, ну щоб я
Без остраху наважився б покласти
На ці недремні ваги, мимо котрих
Не прослизнеш? Десяток невагомий
Неголосних книжок? Чи ті, в підшивках
Давно забуті нариси, що ними
Віки змагати брався? Чи рухнуть
(Бодай легенько!) під моїм набутком
Оці чутливі непохибні ваги,
На котрих зерно важать?

(Жаль, такої

Нема на них шкали... Але ж повинен,
Повинен існувати спільний вимір —
Для обліку хоча б. То в чому він?)

Вагар (дивився,— той же, той! Тоді він
Іще в військовому ходив, шпиталем
Його, здавалось, милиця ще пахла) —
Вагар впізнав мене.

— Ви, тес... й досі
Все пишете та пишете?..

— Потроху

Пописую...—

Я роздивлявся на нього
(Гай-гай, постарів як!), а він — на мене,

Тим самим вражений, мабуть; нарешті
Зітхнув:

— Еге-е!.. Хлібець і ваш, як видно,
Не із легких. Посивіли...

— Що вдієш —

Роки!..

— Та це пусте! Турботи старять,
А не годá! Ма'ть, клопітні доволі?

— Ну як сказати? По-всякому буває...

А втім, не скаржусь...—

Він всміхнувся: — Та й теє,
І нікому ж? Це — гейби при багатті:
Воно — і дим їдкий у очі лізе,
А не відходиш... Раз вогонь потрібний,
То й дим терпіти мусиш...— Він, скидалось,
Учув мою збентеженість (можливо,
Й причину зрозумів?), бо делікатно
Про нарис той не згадував тріскучий
І не розпитував, що після нього
Я написав... Підходили машини,
І він з ослона зводився несквапно
Й, накульгуючи, йшов до них, щоразу
Мені «звиняйте» мовивши; потому —
Так само неквапливо — повертався,
І знов розмова наша, як і перше,
Текла й текла, статечна і сумирна,
Аж я, траплялося, ні-ні й забуду,
Що говорю не з кимось — з вагарем!

А суд же, суд? Відстрочено? Чи, може,—
Стривай! — отим «Це — гейби при багатті»
Я амністований великодушно,
Як кажуть, апріорі (бо і так вже ж
Гіркого наковтався)?!

О добросердий
Вагарю мій, спасибі! Не принижусь

Нещиродушним самобичуванням —
Мовляв, що я? Папір псуую, дармую...
Я й справді, справді, гейби при багатті,
В оті — біля стола — безсонні ночі,
Коли — укоотре! — спраглий зір безсило
Упреться у кордон, що пролягає
Поміж вогнем і відсвітом од нього,
Між повівом і майвом, поміж болем
І скриком з болю, що прорвався крізь зуби...
Не тільк життя (хоч так би!) — тільк од тині
В твоїй уяві, й з неї, з неї мусиш
Живу його подобу відтворити!
І сам стаєш вогнем, і сам ти — вітер,
І біль чужий з твого рветься серця...
Ще хвилька — й станеться оте жадане,
Ще хвилька — й мисль (не тільк) — жива,
жива вже! —

Здола запони німоти і плоттю
Живою зробиться! Де тільк взяти
Слова, слова, слова, щоб, мов жарини,
Жахтіли жаром?! Пам'ять гарячково
Гортаєш, перекопуєш (а думка
Нуртує, рветься з німоти!). Нарешті
Знайшов! Знайшов! Коли б лише не згасли
На зимній білизні паперу! Тільк б
Не зга... І раптом затерпаєш: гаснуть,
Іржавим попелом беруться... Думка,
Що птахою живою щойно билась,
З-поміж вуглин холодних вислизає
І знову мукою стає німою,
І — все... І все? Та ні, усе спочатку!
В остроги що є сил коня уяви!
І знов стаєш вогнем, і знов ти — вітер,
І біль чужий з твого рветься серця...
Хай дим утоми голову туманить,
Зневіри дим у душу заповзає,—

Дарма! Он знову зблиснула жаринка
(А чи привиділась лише?), і знову
Надія припина тебе до столу
На віч. На ночі. На роки... То правда:
Це — гейби при багатті... Та одначе
Я знижки не прошу!

О невігубна

Наївносте людська! (Чи то — гординя?
Самозакоханість? Чи ще щось?) Тільки
Я пізно похопився, що, на доказ
«Судопідлеглості» свої, с а г у
Про піт горьований свій склав (ще добре,
Не вголос — подумки!). А хліб тим часом
Не потом, що пролитий біля нього,
Смачить... Він віддає дівочим сміхом —
У полудень з межі або з обніжка —
І піснею, яку, йдучи додому,
Несуть жінки надвечір мимо нього,
І зорями одвічними над полем,
І вічністю, з якої він росте...

Так знов мене ти в школярі вернула,
Премудра притчо про Листок шумливий
І Плід, який мовчить на гілці поруч...
Дарма, що в давнину про фотосинтез
В отім Листку не відали, ти сенсу
Не втратила свого й тепер, бо врешті ж
Таки не листям, що його годує
З корінням у супрязі, а плодами
Звітує дерево землі, і сонцю,
І людям, що життя йому дали!

Гула натужно віялка, й струмило
По транспортеру — в небо навкіс — зерно
І відтіля, з зірками упереміш,

Спадало ненастанно й знов до неба
Громадилося бескидом ряхтливим...
То наливався Плід — вінець роботи
Десятків, сотень, тисяч рук і мізків.
А що мого, м о г о було у цьому,
Із вічним рухом схожому, вершинні
Гори, що, як саме Життя, щомиті
Довершена здавалася конечно
Й невивершена водночас лишалась
І тим запалювала, наче виклик,
І закликала до нових зусиль?

Чи є, а коли є, то чи достойний,
Чи рівний з іншими мій внесок в Спільне,
Щоб міг сказати про себе: я причетний
До всього тут, і там, і скрізь? Не просто —
Живу, роблю своє, а невід'ємно
Причетний (постривай-но, чи не ось він
Універсальний вимір той?),

п р и ч е т н и й

До творення (й творців) заліза й хліба,
До цього степового Евересту
Зерна, у котрім втілено безсмертя,
До цих жінок, од кушпели по брови
В хустки закутаних, що звично й споро
Безсмертя те лопатять? До оцього
Чергового монтера, що на бога
У золотавім німбі чуба схожий,
До шоферів отих, що онде потай
Із рукава по-фронтівому курять,
До вагаря, якого здавна знаю,—
До всіх на цім току, на цій землі?!

— Ну й з чим ідеш? Уже ж напевне маєш
Вичерпну відповідь на все? —

Я скинувся
Од несподіванки.— Це ти? Я думав,
Ти більш не вернешся, образивсь...
— Бачиш,
Вернувся...
— Досперечатись хочеш?
— Просто —

Продовжити розмову.— Він значливо
Примружився на мене.— Ти ж, гадаю,
Готовий, не боїшся? —

Я, признатись,
Не зразу розкусив оте «Вже ж маєш
Вичерпну відповідь на все»... Дитина?
А чи реванш бере — іронізує?
Сказав, як є: — Даруй, але вичерпних,
Ні — навіть —

невичерпних

я для тебе

Не маю відповідей ще.

— Для мене.

А для самого себе?

— І для себе

Не маю поки що...

— Так-так!..— Він рвучко

Потер долоні (поганюща звичка!

Я ледве витравив її з роками).—

Скажи — не дивина?! А я був думав,

Ти у якісь нові сягнув глибини,

Пізнав таке, про що в мій час і снити

Не міг ніхто!.. Коли на те, то чим же

Мене ти переважив? Двадцять років

Ти після мене скнів-писав, щоб врешті

Засумніватися, чи маєш право

На хліб, який їси? Оцим?

— Ти надто

Прямолінійно це тлумачиш. Хлібом
Не хліб лише зовуть...

— Ну як же! Як же!

Ще ж хлібом звать картоплю! —

Із сарказмом

Гукнув він. — Другий хліб! А я, невіглас,
Забув! Та й третій є — городня зелень!..

— От-от, — узяв я тон його. — І зелень,
А заодно — поля, сади під небом,
Струмки...

— Ну й сонце, звісно! Чи без нього
Ця софістична встоїть побудова?!

Плюсуємо і сонце! Отже, хлібом
Ти звеш усе круг себе, й в тім твій сумнів,
Чи ти його достойний?

— То не сумнів,
То болісна свідомість, що довіку
Він невідплатний...

— Он про що ти, значить...

Що ж, справедливо. З ряду вічних істин,
Які... —

Я перебив: — Які нічого
Не варті, поки кожний сам для себе
Їх не відкриє.

— Й це приймаю. Згоден!
Але... — Він спересердя й капелюха
Зірвав і ляснув ним себе об полу. —
Де логіка? Не для одного ж тебе —
Цей хліб для всіх на світі невідплатний,
То в чім різниця між тобою й тими,
Що на току? А ти їм заздриш...

— Заздрю!

— На щоб? Та без софістики, простіше!

— Попробую. Скажи, ти знав напевне,

Що хтось — нехай один! — твоє писання
Як скарб узяв до серця? Що наситив
Духовний голод чийсь, когось окрилив,
Розрадив, обігрів?

— А сам тим часом
(Ти це сказати хочеш?), сам тим часом
Без хліба не сидів? Що ж, справді просто,
Коли не примітивно...

— Примітивно,
Бува, і скажуть, а бува — почуєш:
Похмурий бачить сірою й веселку —
Хіба не так? На світі все од хліба
І — в хлібі світ увесь! Ніхто байдуже
Повз нього не пройшов іще й не пройде!
Мечі всіх армій схрещувались в ньому,
Всіх революцій хоругви звитяжні
Встромлялися у нього, як в найвищу
Звойовану вершину! Вчора й Завтра,
Одне одному Землю передавши,
Змінюються при цьому в караулі,
Й не в царстві символів —

при кожній жменьці
Зерна, яку із бурту зачерпнеш!

Я на вагому достеменність заздрю
Цієї плати у рахунок боргу
За Хліб Життя несплатний, котра зримо
Стоїть в степу ряхтливими кряжами...
О, знати б, що у збіжжі тім (доконче,
Усім, щодня — щоб жить! —

потрібнім збіжжі)
Хоча б одна зернинка є, що словом
Моїм запліднена! —

Я не одразу
Й згадав про нього — слухає? Він слухав.

Дививсь на мене збоку, й загадково
Ледь-ледь помітна посмішка бриніла
У нього на губах... Про що він думав?
Чого всміхався? Що в ту мить роїлось
В його душі? Зненацька він спинився.
— Ну що ж, піду. Пора! — У тоні кривдне
Звучало нетерпіння (чи — здалося?).
Я стримано сказав:

— Прощай. І справді,
Вже час. А втім, зажди...—

Я й сам незчувся,
Як вирвалося це.— Зажди хвилинку.
Мені твоя потрібна допомога.

— Моя? У чому?

— Поділись зі мною...
(Чорт забирай! Він сам навряд чи відав,
Якими по-юначому безпечно
Скарбами володіє!) Поділися
Невтомністю своєю.—

Він примруживсь:
— Новітній Фауст? Юність заблаглося
Вернути знову?

— Ні. У мене досить
Без цього нездійснених мрій. Невтомність
Мені твоя потрібна.

— Й тільки?

— Тільки.

— На щоб? На ночі за столом безсонні
Над зимною пустелею паперу?
На бездомів'я кочувань, у котрі
Й мене нещадно гнала невситима
Жага? На це?

— На все — на безконечну
Оцю дорогу, що веде до току
Крізь хащу літ.

— Ми йдем від току зараз.

— А ти вперед поглянь, він онде —
бачиш? —

І там, попереду, довіку й буде
І зватиме до себе, поки б'ється
Й болить у грудях серце.

— «...грудях... серце...»
Луною повернулося до мене.
Я був один на путівці.
Світало...

1971, серпень — листопад

* * *

...І знову, і знов — за роботу!
Якщо ти живеш на Землі,
Хай крапля й твого поту
У Часу блищить на чолі!

1978

ШІСТДЕСЯТІ РОКИ

РОДОВІД

Не знаю — чи ми народились,
Чи в світ на тачанці в'їхали.
Як очі розплющили — билась
Над нами червона віхола.
Кулеметів кваплива мова
Вривалася в сон.

Крізь мамину коліскову
Гриміла хода колон:

Іде батальйон.

Іде батальйон.

Іде батальйон.

Ми змалку не відали страху,
Бо няньчили нас гармаші.
Балістиці вчили — для фаху,
Політграмоті — для душі.

Ми дівчат іще не цілували,
Не бродили ще в парі вночі,
А «дорослих» пісень вже співали,
До тиру на стрільби йдучи.
Чи не там нас поймав той неспокій,
Чи не там нам відкривсь цей закон:

Мета наша близько, допоки
Уперед іде батальйон.

Іде батальйон.

Іде батальйон.

Іде батальйон.

Ви бачили, як в предгроззя
Тривожно дорога курить?
В дорозі, в дорозі, в дорозі
Весь вік нам судилося жить.
Ви спитайте у наших коханих,

Як ніжно любили ми їх,
І спитайте у полі кургани,
Скількох нас немає живих...
Ми зазнали атаки, облоги,
Ми топтали сніги і гудрон.
Лиш зневіри не знав та знемоги —
Уперед ішов батальйон!

Ішов батальйон.

Ішов батальйон.

Ішов батальйон.

Не картайте за вдачу солону
Закутих у шрамів броню:
Ми з першого батальйону,
І ми ще не вийшли з вогню!
Ще не всі редути узято,
Ще не стихла у світі тривога.
Хай гіркі за плечима утрати,
Та попереду знову дорога,
Та попереду далі простерті...
Немає для нас перепон,
Немає ні втоми, ні смерті,—
Вперед іде батальйон.

Іде батальйон!

Іде батальйон!

Іде батальйон!

1962—1974

*ПРОЕКТ ПРОМОВИ
НА МАЙБУТНЬОМУ ФОРУМІ
ЛІРИКІВ І ФІЗИКІВ*

Я без міри щасливий, колеги, сьогодні,
Що нарешті ми вкупі —

лірики й фізики.

Казали —
 гори між нами й безодні,
А вийшло —
 дрібненького гонору мисики.
Тепер з цим покінчено.

Правду сказати,
Читать ми давно вас читаємо потай:
Про фази, орбіти...
 Ну, звісно, про атом...
Це треба для віршів. Така в нас робота.
Та й ви ж поетичним пройнялись горінням!
Скажімо, цей образ...

Він з нашого ж русла:
Енергія — промінь,
 і рух — то проміння,
І матерія — промінь,
 у часі загуслий!..
Виходить, одна нас живить артерія!
А це ось щойно
 на думку прийшло мені:
Якщо і папір, і чорнило — матерія,
То пишемо ми —
 промінням по променю?
То, значить, і піт наш,
 і злети таланту,
І лірики повинь,
 і формули стислість —
В усьому — проміння,
 все міряй
 на кванти
Поезії, радості, творчості, мислі?
...Мільярди їх треба, мабуть,
 щоб ракету
Послати у далеч космічного світу.
Але ж і не легше буває поету

До серця людського
 прокласти орбіту.
 Світінням, світінням, світінням гарячим —
 Лиш цим лишимось ми у людському спомині,
 Бо й життя — це проміння,
 і прожить його — значить —
 Не з праху та в прах,
 а з проміння — у промені!

1961

БИЛИЦЯ ПРО ЗАЛІЗНИХ ЛЮДЕЙ

Є!

Є!

Були і є Залізні Люди!

Які вони?

Такі:

...Їх двадцять визвалось.

Був грудень,

У полі сніг сипкий

Кушпелив, різав очі.

Сапери не прийшли —

з дороги збились.

А тут...

В землянці до півночі

Похнюплено махоркою чадили:

Наказ — до ранку здертись на плато,

А перед ним вороже мінне поле!

Нарешті звівсь комбат,

з надією і болем

Спитав:

— Ну, хто? —

Їх двадцять визвалось.

— Були раніш в саперах? —
Мовчання. Потім крок вперед:

— Були! —

Наділи маскхалати і пішли,
Недопалки притоптуючи в дверях...

Тут —

схожа на легенду —

починається билиця

Про відданість людську

й надлюдську мужність.

І — про неправду.

Ту святу неправду,

Що в світі обіч з Правдою іде:

Саперів поміж ними не було.

Я певен — ти потвердиш це,

солдатська

Болюча совісте —

сталеве «треба!».

Це ж ти палило груди,

Ти у душах

Гасило владно боязке «чи зможу»

Й немислиме

на яву обертало.

Тож я тебе,

тебе у свідки кличу:

Саперів поміж ними не було!

Один знайшовся тільки,

що зв'язківцем

Служив півроку при саперній роті.

Решті ж —

Хіба що зняті вже ворожі міни

Траплялось бачити,

Та й то лиш мимохідь.

Під посвист віхоли
У балці,
 край якої
Розпочиналось їхнє спробне поле,
За п'ять хвилин
 зв'язківець
Весь саперний
 їм виклав курс.
Затим —
 багнети
 примкнувши до гвинтівок,
Позаймали
 рядки свої у полі
(Дві руки простерті
 й дві гвинтівки —
 інтервал) —

I...

Повзли, проорюючи борозни в снігу;
Багнетами
 поперед себе
 півкола креслячи,
Намацували смерть.
Стій! Міна!
Пальці неумілі
 поволі підкрадалися...
Хитались,
Бриніли терези
 між «так» і «ні».
Не схибити б!
Не схиби...
Є! Живемо!

I — знов на лікоть уперед,
Знов уперед гвинтівку
 в руці замлілій...

Та й не іній, не рання пороша
Накликає зиму.
Сивина береться од ноші
За плечима.

Як сіль на старій гімнастерці,
Її з дальніх приносять доріг.
А на спідометрі серця
Скільки їх...
Скільки їх!

Дні за нами лишаються в полі,
Мов за плугом — скиби,
Бо щастя немає без болю,
Як без поту — хліба.

О чари юнацьких літ,
Я за вами тужив би вголос!
Та хіба не для того цвіт,
Щоб наповнився колос?

Ми в чийсь відгукнемося долі,
У чьомусь хлібі...

Дні за нами лишаються в полі,
Мов за плугом — скиби...

1963

* * *

На закоханих сиплються цвітом.
Солов'їні трелі звисока.
А крізь ніч понад світом —
Вартового затаєні кроки.

А під неба гулким наметом
Важким калаталом набата
Завмерла, не дише ракета
За крок від солдата.

Хтось прощається край порога,
Опадає цвіт на дорогу.
Непромовлене слово «тривога»
Запеклось на губах вартового.

— Завтра ввечері вийдеш, кохана?
— Завтра вранці ти будеш, плането?
Гаснуть зорі поволі. Світанок.
Солов'ї і ракети...
Вартові і ракети.

1962

БАБУСЯ ГОРПИНА

Літа — наче в'язанка хмизу на спині,
Давно проминули і літо, і осінь...
Вже восьмий десяток бабусі Горпині,
А муж — мов орел — молодий в неї й досі.

Осьо він при шаблі стоїть, як годиться,
Одно тільки — вицвіли вуса чорняві,
Та тріснуло скло у кутку, й шашелиця
Подзьобала віспою чорну оправу.

Петрусь (а й гарненький же ріс він, нівроку!),
Бувало, все пальчиком тиче:

— Це тато? —

А потім він виріс — плечистий, високий,
Став старший за батька,
та не набагато...

Не встигла ще в хаті обжитись невістка,—
Де хліб, а де сіль, ще в свекрухи питала,—
І притьмом — війна. Та принесли повістку,
А там «похоронну» невдовзі прислали...

А там... із Васильком сусідчина Варка,
Бувало, заспорять та й згоди не дійдуть:
Вона йому каже, що то фотокартки,
А той на своєму — це тато і дідо...

Тепер він літами зрівнявся вже з ними...
Гей ви там, не цільтеся в нього, не смійте!
Півсвіту ж у землю лягло молодими...

О люди, старійте!
Живіть і старійте!

1962

ОЧІ

Через тисячі років...
Та спершу про того хлопця.
Він пройшов —
невисокий, в заляпаній куртці робочій...
А я — мов завмер, не збагну,
що в душі моїй робиться:
Де я бачив ці очі?

Десь я бачив ці очі!
Такою ж осяяні ласкою,
З такими ж
здивовано
розширеними зіницями.

На чиєму обличчі?
Під чиїм кашкетом чи...
каскою?
Чи, може, то сниться мені?
Посивілі од куряви брови...
(Згадалось чи марю?)
Помутніла сльоза...
(Це — його а чи наша упала?)
Він лежав серед степу
під важкою кошлатою хмарою,
І йому не повітря —
блакиті йому бракувало.
Він ловив її в просвітах,
посеред темного клоччя
По краплині вишукував жадібно
й пив до нестями.
Де я бачив ці очі...
Ми в степу засипали ці очі
Черствими,
до дзвону висушеними
грудками.
Ми над ними
на обеліску
зірку поставили,
Щоб світила під небом
і вічно дивилася в небо...
Ми по них на привалі
солдатські поминки справили.
А вони...
Я незчувсь, як гукнув:
— Відкіля вони в тебе? —
Він спинивсь, озирнувся
(здивовано зведені брови,

Ластовинням покроплене кругле обличчя
(безвусе). —
Ти пробач мені, хлопче...
— Я слухаю, дядьку, чого вам? —
Я на мить завагався:
— Твій... батько... з війни повернувся?
— Повернувся. А що?
— А брати?
— Брат у мене малий ще.
(І стоїть, посміхається
тими ж, ну тими ж очима!)
Вам, напевно, здалося, що я...
— Так, здалося, друже.
— А можливо, я знав...
— Ні, не знав ти мого побратима...
Ти, я бачу, спішиш...
Прощай! —
Він пішов.

А тривога,
Божевільно бентежна,
ходила за мною до ночі:
Може, правда, —
підтвердїть заради усього святого! —
Що не гаснуть навіки,
а переселяються очі?
Що у світі од них
залишаються струми гарячі —
Їхніх поглядів чесних
усміхнені блискавиці,
Що жага невтолима —
добачити, що не добачив,
Із померхлих дочасно
в живі переходить зіниці?

Жалю мій,
хоч на хвильку облиш
незаговні шрами,
Дай себе обнадіять,
нестишений болю розлуки:
Через тисячі років
ці очі
голубими зірками
Ще сходитимуть
на обличчях
наших онуків.

1963

* * *

Наче в дідовій казці,
медово-пахучій і добрій,
У житті
поміж явою й чарами грані нема:
Ляж в траву —
і до ближніх кущів
прихиляється обрій.
Підведися —
і ось він
уже півземлі обійма.
Далина!..
Тільки вітер в квітневих полях...
Понад лісом
Онде хмарка —
мов злегка хтось хукнув
на синю емаль...
А за нею — як вовна,
а далі — мов сіра завіса...

Ну, а що за тією —
ще далі, ще далі, ще даль?..
І —

Нараз
невимовно щемливим чуттям космонавта
Одкриваєш те чудо
і бачиш,
прозрівши на мить,
Як земля,
котру змалку
надійно незрушною знав ти,
Голубою
летючою зіркою
в небі мигтить.
І так гостро у груди
вривається безмір всесвітній,
Що здається:
от-от
і у вічність ти браму розчахнеш...
...Пахне зорями зблизька,
вітрами
гагарінських квітнів
І гречаною древністю казки...
Планетою пахне!

1962

СТОРИНКА З ДАВНЬОГО ЩОДЕННИКА

Серпень, 1962

Ми третій день в наметі живемо,
Над річкою... Діждалися відпустки,
І — геть розмірений і звичний побут,
Прощай, музейний затишок квартири!
Нема тепер для нас багатства в світі

Над щире злото окунів окастих,
Над срібло верховодок та глибинну
Линів півсонних бронзу старовинну!

Це, видно, в спадок нам передалось,
То крові кличе нас всевладний погук —
Вдихати дим багаття просто неба,
І підворушувати хмиз, щоб іскри
Аж до зірок злітали, й слухать, слухать
Води, дерев, трави таємну мову,
Ловити в тиші птахи крик спросоння
І відчувать всім тілом близько-близько
Тепло землі — прадавньої колиски...

У ніч оцю ми й не лягали спать.
Мій друг одливанку варив чумацьку.
Хто зна, з яких віків у рід із роду
Дійшло до нього, як її варити!
А може, то самі ішли ми з Криму
Й, підбившись, на ніч тут отаборились;
І, може, в нас за спиною стояли
Важкі вози з таранею та сіллю,
І нам не снилось — чулось до світання
Волів мрійливе й сите ремигання?

Ми ранок стріли з вудками в руках.
Усім еством до поплавців прикуті,
Заклякли ми в рибальським нетерпінні...
Жінки неподалік згрібали сіно
І перегукувались... Ми і чули,
Й не чули їх... Повільна хвиля
Гойдала поплавці — от-от і клюне!
Які ж ті молодиці невгамовні
І голосисті! Тихше, тихше, милі!
Клює ж! Не сполошіть, не спо...

І раптом

Ми прокидаємось чи тверезієм,

На мить лиш тверезіємо, щоб знову
Упитися і з радості сп'яніти:
— Щось там про космос гомонять неначе?..
Якусь нову ракету запустили!..—
І вже ми летимо до них:

— Дівчата!

А розкажіть-но й нам!

...Удвох літають?

...Хто саме?

...Ніколаєв і Попович?

...Ваш родич?

...З Узина?

...Близький ваш родич?

Тепер ізнову ніч, і при вогні
Ми знов їмо одливанку чумацьку.
Я можу присягнути, що сьогодні
Якийсь у ній новий з'явився присмак.
Мій друг, підносячи до рота ложку,
Всміхається:

— Йй-бо, зірками пахне!

— А чи не місяцем? — у тон питаю.

І враз — немов якась гаряча хвиля

Підкочується, огортає серце:

Стривай, це ж правда, правда! То ми просто

За жартами ховаєм соромливо

Свою схвильованість. Все нам сьогодні —

Вода, і луг, і хліб,— все пахне небом.

А може, нині небо нашим хлібом

Пропахло наскрізь? Певне ж, наші хлопці

Взяли в дорогу хліб?!
О часе, часе!

О часе, часе!

Як мудро ти з'єднав близьке й далеке —

Вчорашню ніч і завтрашнє світання!

Це все отут, на цій землі, родилось,

Тут гречку сіяло і сіль возило,

Кувало в кузнях лемеші й багнети
І роздувало горно революцій
На цілий світ! Це тут, це тут зростало,
Збиралося й складалось по травинці,
Як он оті назгрібані жінками
Стіжки, що в сяйві місячним застигли
Сріблястими ракетами! То правда —
Оцей космічний присмак не зненацька
З'явивсь тепер в одливанці чумацькій!

...Ми вічні подорожні на шляху
До щастя людського. Воли й ракети —
То лиш вчорашні й нинішні колеса.
Безсонний дух, бентежний дух дороги
Усе нові й нові нам ставить віхи,
І ми щодня, щомиті на порозі
Між тим, що віджило, і тим, що буде.
Іще буває — рипне ненароком
Забутих днів немазана мажара
То тут, то там, а то й в душі у тебе...
Та завтра ми до Місяця дістанем,
Та завтра шугоном до Волопаса!
Ми — подорожні у важкім поході
До ще не пізнаних світів далеких
І до нових світів душі людської.
І муч нас, муч, неуголима спраго,
Щоразу на новім стрічай порозі!
Ми вічні тим, що вічно — у дорозі!

* * *

То шал весни, то віхоли квиління...
Одвічна тайна — мудра і проста:
Мов тінь, услід за цвітом ходить тління,
За світлом — тьма, за звуком — німота.

І знов, і знов усе спочатку, й знову
Усе, як вчора, хоч на взір не так:
Зітхання й сміх, мовчання і розмова,
І породіллі кров, і кров атак...

І гинуть квіти на осінній хвищі,
Стліває сталь, і падають дуби...
І тільки твій, Людино, геній віщий
Виходить переможцем з боротьби.

Всесильний велет, чародій незримий,
Сьогодні — крапля, завтра — океан,
Він — як безсмертний паросток озимий,
Що вмщує в собі прийдешній лан.

То шал весни, то віхоли квиління...
А сік в ростку струмить! А бій гримить!
І йдуть нові на землю покоління
Співати й плакати, умирати й жити...
Жити!..

1962

ВИ ПОМІТИЛИ?

Ви помітили, певне,—
на сонячних вулицях
Частіш відбуваються радісні стрічі.
Ви помітили —
в посмішці
люди щуляться,
Мов од сонця,
що б'є їм
прямо у вічі?

ОСІННЯ СЮІТА

I

По хвилині хвилина — неначе вода поміж пальцями...
Знов смеркає, і знов ти не згледівсь, як день проминув.
А млинок собі меле і меле рипучими вальцями —
Все дотрушує свіжого борошна в сивину.

«Підтоптались!» — зітхаємо ми і розводим руками;
Та вже що тут подіяти можемо хоч я, а хоч ти?..
І втішаєм себе, що з роками, бач, стариться й камінь,
Попід мохом обачно ховаючи гострі кути.

Наче зникло з землі все далеке, незнане й незаймане,
Зупиняємось обіч дороги: ну, що там іще?
О неспокою мій, не стомися, буди, піднімай мене,
Не чекай, поки крапля остання додолу стече!

В непокорі до болю стискай і напружуй долоні,
Через серце проціджуй хвилини, що маєш на путі!
Хай сто сонць вже не в силі твої розморозити скроні,
Хай сто тисяч вітрів ні півзморшки з лиця не зметуть!

Тільки б здалеку довше пелюстками бився прозорими
Незрадливий той вогник, що бачив тебе молодим,
Той, що — дійдеш до нього, а він уже знову за горами...
Не спускай його з ока:
Він буде, він буде твоїм!

II

Ах, не треба святкових страв,
і квітами не стрічай мене,—
Був би стіл, та стілець,
та над головою дах.

Уві сні за казковими брамами
Не шукаю забутого сліду.
Не шукаю, нечасто й згадую.
Хоч ніколи й не забуваю.
Просто вірю в них, просто радіюсь,
Просто знаю, напевне знаю,
Що не все іще переіначилось,
Не пройшло, не взялося димом...
...Десь,
для тих, з ким давно не бачились,
Ми ще ходимо молодими...

IV

Не багрець, не висока холодна просинь,
Що лелеку у вирій кличе,
Осінь — це висновок.

Осінь —

То правда у вічі.

Замовкає ключів романтичний клекіт,
І омани спадає дим:
Що за буйним садом здавалось далеким —
За безлистим стає близьким.

Пора! На залік неси обіцяне,
Що зростив —
на ваги сповна клади.

Тут ні сліз, ні гонору, ні амбіції —
Тут приймають тільки плоди.

І коли ти свою не догледів грядку —
Карайся, що згаяв час.

Або... починай усе спочатку,

Якщо маєш

друге життя

про запас...

ОДЕТТА

Колись, ще зеленим хлопчиськом,
Сюди його батько привів,
І вперше — мов казку зблизька —
Її він на сцені уздрів.

А втім, не на сцені — не бачив
Він сцени в годину ту.
Його

 довір'я дитяче
В небесну знесло ясноту,

І там чарівливий феї
Вклонявся він, як божеству,
І чуда чекав од неї,
І нею снів наяву...

Потому, в двадцятому році,
Він вдруге її зустрів.
В шинелі, з наганом при боці,
В нетопленій залі сидів.

На вечір утік з лазарету...
Насварять за це, та — пусте!
Він фею дитинства — Одетту
За хвилику побачить зате!

Нарешті музичним прибоєм
Хлюпнуло її на ків.
Та що це? — їх в залі двое,
Лиш двое — вона і він!

Ті ж самі несуть її звуки,
Та інша у них снага:

Не крила казкові, а руки,
А руки вона простяга.

Й немає ні рампи, ні сцени...
Лиш варто ступити крок,
І люба його наречена
В весільний поманить танок!..

Він втретє вибравсь не скоро —
Діла усе та діла!..
За ними й незчувсь: не під гору —
З гори уже стежка пішла...

Та марно на це нарікати
І марно чекати див.
Він юність свою пригадати
Сьогодні прийшов сюди.

Ось-ось вона з'явиться знову
Й покличе з собою в політ,
Його наречена казкова
З далеких забутих літ.

От скрипка зів'ється тонко,
Й це станеться... Та стривай!
Вродлива, гінка його донька
В музичний вплила водограй,

Впливла в тій подобі незнаній,
Що казка їй надала,
І руки... та ні — в трепетанні
Звела два білих крила...

...Він ходить в театр і донині —
Сивенький уже дідусь,
Ці крила плавкі лебедині
Все ваблять і ваблять чомусь;

І плаче з солодкої муки,
Од щастя, що там, на кону,
Безсмертна його онука
Святкує свою весну...

1969

ТЕЛЕФОННА РОЗМОВА

Мамо! Алло, мамо!
...Не чути?
...Охриплий голос?
Та то вам здалося!
...Мамо!
...Ні, ні, не простуджений!
...Чесно!
Ну, як ви там?
...Що? Як діти?
Нічого, ростуть помаленьку.
Мамо, а як у вас з серцем?
...Не в мене, я вас питаю.
...Що, що?
...Та я бережуся!
Мамо, як ваше...
...Наталка?
Здорова, привіт вам од неї.
Як ваше здоров'я, мамо?
...Та все в нас в порядку. Працюю.
...Чи добре? Та начебто добре.
...Що? Що? Слав дорогу? Ні, мамо,
В нас інші об'єкти.
...Не чую!
...Ах, он воно що — «слава богу!».
Забув, що ви в нас богомільна!
А як у вас, мамо, із серцем?

...Не треба, в нас яблук доволі.
Мамо!

...Дівчата, миленькі,
Іще півхвилиночки!

Мамо,
Так ви ж не сказали, як з серцем?
...Про що ви?

...Чи згадують діти?
Ну, як же — скучають, ще й дуже.
...На літо? Звичайно, пришлю їх.
Мамо!

...Алло, мамо!
(Дивись-но, чи не роз'єднали?)
Алло! Мамо!..

1963

* * *

Ні, не роки спокійного сонця,
Прийдуть роки спокійного серця,
І заміниться небо — балконцем,
І обернеться обрій на дверці,
І палке втихомириться «хочу»:
«Все достатнє,— скажу,— все приємлю!»

А блискавки дні і ночі,
Як і перше, шмагатимуть землю,
І буде, як перше, справа,
І будуть провалля й пущі,
І вічно безсонна звага
Вестиме на бій невсипущих,
І вічний, як світ, неспокій
Закоханих з дому манитиме
Під весняне небо високе,
На лоно, встелене квітами...

...Ах, як лунко — то в квінту, то в терцію
Дзвонить перший капіж за вікнами!
Роки спокійного серця...
Помремо, а не звикнемо!

1967

ПІЗНІ ДОЩІ

Після засушливого літа
Дощів осіння штурмівщина...
Йдуть хмари хмар з усього світу
Вже котру ніч, вже котру днину

І ллють — загарливо, щосили,
Щасливлять щедрістю своєю
Сади, в зажурі облетілі,
Поля, найжені стернею...

О, ця непрохана завзятість,
Спокутування ревність пізня,
Ця по змарнованому святі
Весільна, недоречна пісня!

Весь день жену з душі тривогу,
Та, нетривкі рвучи запони,
Беруть, беруть її в облогу
Каральні спогадів загони,

І сумнів — давній друг зрадливий —
Кладе — мов хрест — на серце муку,
Що десь, веселий і щасливий,
Пройшов я повз чиюсь розпуку,

Що в поспіху, на площах шумних,
У веремії днів строкатих

Не вклоняйтеся, люди, ідолам,
Не шукайте всує богів,—
Вона,

то вона провиділа
Долю усіх віків.
То в неї під серцем
накреслено

Майбутнє обличчя землі —
З її завірюхами й веснами,
З садами в ранковій імлі,
З шляхами, іще не відкритими,
З містами, що ще зростуть,
І...

з тими жінками вагітними,
Що через століття прийдуть
По вулицях, де — мов галактика —
Людський кружитиме нурт,
Нести й нести під халатиками
Кюлю земну...

1962

СЕКРЕТИ РЕМЕСЛА

Як ще ми були піонерами,
Нам хтось розповів по секрету,
Що вірші звичайними перами
На папері пишуть поети.

Я тоді одразу повірив...
А ви... не треба, не вірте.
На земні, на звичайні міри
Поетову працю не мірте.

Ну, що вам про неї відомо?
Оце б розкрити вам душу...

Ви погляньте, як плодом ломить
Яблуню а чи грушу.

Хоча... чи так важко деревам?
З них ношу знімають під осінь.
В поета ж немає перерви,
Та він перерви й не просить.

Жінка, хіба тільки жінка,
У самий розпал пологів,
І та лише на хвилинку
Збагне наші болі й тривоги.

Ні жоден лікар не знає —
Нехай і сто літ практикує,—
Як вірш на столі помирає
Від того, що слів бракує.

Як він, дорогий до нестями,
Омріяний кожним атомом,
До тебе німими рядками
Тягнеться, мов рученятами.

Вже чуть його подих останній —
От-от, от-от він погасне...
І тоді поет без вагання
Розрива своє серце власне
І...

А втім...

Причиніть-но двері,
Я вам розкрию секрет:
За столом, на звичайнім папері,
Чорнилом пише поет.

Попише... Не йдуть рядки —
Утупиться поглядом в шибку,
Потім вийде по цигарки —
По «Біломор» або «Шипку».

Чи сяде поїсть (калач,
Скажімо, з парним молоком...)
Але в мить, коли перший читач
Позіхне над його рядком,

В нього в серці рана страшна
Відкривається блискавично,
І жалить поета вона,
І мучить довічно.

Коли ж другий читач позіхне,
Його вірш прочитавши,
Всі радості, щастя земне
Втрачає поет назавше.

А за третім читацьким зівком
Він вмирає негайно.
Та не плачте, бо не цілком,
А лише як поет, звичайно...

Позіхайте без каяття!

Т а к

він житиме.

Й, може, не бідно...

Хоч... на щό поету життя,
Як воно безплідне?..

1961

ПРИТЧА ПРО ПШОНЯНУ КАШУ

Колись у районному місті —
Ну, хто б із вас угадав? —
Не з гірших я був футболістів
І навіть у збірній грав.

Тепер не беруть мене в збірні,—
В «обоймах» по класу «Ц»
Сиджу в запасних я покірно...
Проте... чи варто про це?

Про інше я хтів розказати.
Тоді (як давно то було!)
Ми матч якомсь їздили грати
За Уборть, в сусіднє село.

І от перед самою грою
(Ми бутси вже одягли)
Лукає фізорг нас: — За мною! —
Й садовить за довгі столи.

— Господарям,— каже,— нашим
Подякуймо, хлопці, як слід,
Смачнющу шпоняну кашу
Нам зварено на обід!

По правді, ми вдома недавно
Поїли й з собою взяли...
Та надто вже каша та славно
Запахла... І ми — налягли...

— А можна добавки?

— Можна!

— А ще трохи можна?

— Бери! —

Три миски з нас виїв кожний
І хліба кавалків по три...

І тільки-но губи ми встигли
Утерти, аж кличуть — пора!
На поле суперники вбігли,
Ну й... почалася гра!

Я всі її перипетії
Описувати не берусь
(Синявський це краще уміє,
От віршів не пише чомусь).

Скажу лиш, що нам ще й закуску
Господарі добру дали:
У їхніх воротах вузько,
А в наші — летять голи!

І як ми не бились хоробро,
А крупно програли той раз:
Пшоняної ситості кобра
Скрутила і видала нас.

...Я бачу, ви вже здогадались,
Що хочу сказати я цим.
Не в каші тут річ. Я немало
Поїв її й досі їм.

Тим більше пшоняної! (В світі
Смачніших немає, клянусь!)
Тут мова, читачу, про ситість —
Ситості я боюсь!

Тієї, що зв'язує ноги,
Що радить по рівному йти,
Що в нетрях контор без тривоги
Сидить з дев'яти до п'яти,

Тієї, що вдома в газету,
Де кожен рядок кричить,
Загляне: — Ну, як там планета? —
Зівне... До дивана... І — спить...

Тієї, яку ти «на бога»
Не візьмеш і думати кинь:

Дивуюся з себе —
 чому я так пізно прозрів?
 Ти хвалився окладом,
 згадав про нову квартиру,
 Про машину...
 («Шкода, я шофера свого відпустив!..»)
 Потім довго жалівся
 на заздрісників
 та припарки
 Нахвалявся комусь там поставити —
 «як лікар — не гірш!».

(І між тим
 телефон
 особистої секретарки
 Чи не тричі
 продекламував мені,
 наче вірш).
 Я мав з цього збагнути,
 що ти,
 з голіафа заввишки,
 Стоїш над загалом
 і все у твоїх руках...
 Втім, ти так і сказав:
 «В мене зараз великі віжки!»
 І не чулося їй крихти посмішки
 в тих словах.

А тоді розцвівся:
 «Стривай, я ж в неділю замислив
 Окропити це діло
 і, звісно ж, поставлю не чай!
 Бо інакше розсохнеться, кажуть,
 директорське крісло...
 Ось адреса, приходи!..»
 Ні, я не прийду, вибачай!
 Не прийду,
 бо за те не хочу підносити тостів,

Що нарешті тебе приголубила благодать.

Ось якби ти не в чин,

а на пост заступив,

я просто

Прийшов би

тобі по-дружньому поспівчувать.

Бо пост — не машина з шофером,

не більша копійка,

А більший клопіт, а груди — під важчий удар.

Бо пост —

не з вимені благ

персональна дійка,

А персональний

і більший

на плечах тягар!

Знаю, візьмеш бокал і почнеш:

«Для народа... народу...»

(Ти відмінки

ще в школі

добре запам'ятав),

Та навряд чи згадаєш,

як з робітниками

колоду

Ленін

рукою пораненою піднімав.

Я славлю крісла!

О ленінське крісло скромне

В раднаркомівським кабінеті

й в легендах живих!

Та Ленін —

найперший в країні

службовець невтомний —

Навіть зарплату одержував

після всіх!

Нам не день іще йти

до омріяної вершини,

Колоду обов'язків
 несучи на плечах,
І річ не в машині
 (їдь, на здоров'я, в машині!) —
Треба лише
 по-ленінськи
 думать
 про шлях!

Ми завтра
 чи й після
 одягнем
 святкові одежі —

Тоді,
 як для всіх уже буде
 всього сповна.

А сьогодні — нехай!
 Тільки бився б наш прапор на вежі.

Червоний наш,
 рідний
 наш!

1962

КРАПКА НАД «І»

Я — червоний. Червоний!
 Не рубцями на тілі, не кров'ю —
Кров червона у всіх.
Я червоний душею,
 зненавистю і любов'ю.

В мене слюзи червоні
 і сміх.

То долі моєї підвалини,
 напряг і стержень,

Орбіти моєї вісь:
Я червоний назавше,
Червоний наскрізь
Червоний без застережень,
і скрізь.

І земля моя —
в бірюзовій неба хустині,
У вишеньь пламенючих гронах,
В чистій охрі хлібів,
у рамці туману синій —
Червона! Червона!
Не подумай ніхто,
ніби я непоправний дальтонік.
На палітрі світу живій
Бачу тисячі барв,
мільйони півтонів і тонів.

Та у людях — два кольори тільки:
свій чи не свій.

Є свободи поборник,
і є — неволі поборник,
Є червоні і нечервоні,
І великої битви незатухаюче горно,
І кров на губах солона.
Є рабства ганьба
і ти, моя революція,
Й, поки серце не захолоне,
З тобою у радості я,
і з тобою у муці я,
Твій солдат червоний.
Всі люблю кольори
(о веселки цвітіння стокриле!),
Та краватку
червону
на шию пов'язую синові!

Я про це написав,
щоб по той бік і не ворожили —
Червоні сини в нас
чи сіро-буро-малинові.

1961

КОЛИСКА НА ВІТРАХ

Дивіться — ген, де хмар кошлате руно
(Там проводи високої напруги
Понад ліси, дороги і яруги
Натягують, немов басові струни!), —
Дивіться — там, у вишині, — колиска;
Вам чути гомін звідти?

(В голосах —

Орлиний тембр!)

Ви бачите, як блиска

Блакитна блискавка у юнака в руках
Там, у колисці на вітрах?

Туди дістатися не так-то й просто:

Недужого душею згнітить страх;

Лякливі й кволі —

випадкові гості

В колисці на вітрах.

В колисці на вітрах, за крок від неба,

Палюче сонце загляда в зіниці.

Ой, як його бояться підлі й ниці —

Їм ясності не треба!

А нам вона —

вода на спрагли губи,

А нам вона — святий насущний хліб.

О вітре, що прогнав тумани згуби,

Без тебе ми давно вже не жили б!

А ми живі!

А ми вгорі, у леті,

Ген там,

де розчерк блискавки ще не прочах!

Дивись, дивися, збурена плането,

Як стоїмо в колисці на вітрах!

Як сонцю дивимось в лице відкрите!

Ти бачиш,

як вирує в проводах

Його снага?

Ти чуєш, світе? —

Орлиний тембр

у наших голосах!..

1962

БЕРЕЗНЕВИЙ ПОЇЗД

Поема

Березневими ночами
поїзди
відправляються в молодість.
То напрочуд просто:
береш у касі квиток,
Потім — кілька хвилин чекання
на перонному холоді,
Колотнеча посадки,
свисток чергового,
гудок...
І вагони вдаряють у буфери,
наче в литаври,
І колеса
задихано
починають ловити ритм...
І тоді...
мов з туману,
що скрадає тіні і барви,
Ще непевне,
як стертий роками дереворит,
Простує мінуле...
Вже ось подих чуть його зблизька,
Ще хвилинка,
ще мить —
і постане у плоті зримій!..
Здрастуй, друже вагоне,
моя незрадлива колиско,
Погойдай мене знову
у добрих своїх обіймах!

Стираються ризки відмітні,
зникають подробиці...
Слухай, березню, слухай,
для тебе ж нема неможливого!
(Чи ж весну залякаєш
буденщиною застиглою?!)
Мо', в поліських озерах —
ну, що у цім особливого? —
Віддзеркалена юність моя
збереглася під кригою?
Мо', в хатині під лісом —
ну, чому б не статися чуду? —
Досі жде мене
перша тривога моя незвична?
Забери моє мудре серце, березню,
й в груди
Поверни тодішнє —
наївне і недосвідчене!
Щоб засяяли знов
її кучерів сонячні волоті,
Щоб і подив, як перше,
і щастя, як перше,
і біди...
Березневими ночами
поїзди
відправляються в молодість.
Я мушу.
Я їду.

Ми їдем. Колеса вистукують і вистукують
Серцю в такт:
Кому — зустріччю,
кому — розлукою,
Кому й так,
просто так.
Що мариться пасажирам?

За вікном березневий сніг — полотном небіленим,
Ліхтарів далеким пунктиром
Землю од неба відділено.

А колеса вистукують,
аж відлунює рокотом
Сніжна даль:
Кому — мрією,
кому — спогадом,
Що будить печаль...

Пропливають роз'їзди півсонні.
Зустрічний вокзал, постоявши, іде собі з миром.
Під вальсове гойдання вагона
Що сниться вночі пасажирам?
Тільки я не можу заснути:
Занадто солодкі сни наяву мені сняться —
Я боюсь уві сні забути,
Що в цю ніч мені вісімпадцять.
А колеса вистукують, а колеса
вистукують
У такт думкам:
Кому — радістю, кому — розпукою...

Що жде мене там?

Здрастуй, Києве!

Здрастуй, зелене привілля
Казково далекого літа!

Ким я тебе стріну?

Я удень — студент,
уночі вантажу вугілля,

Ну, а ще...

А ще я закоханий у Марину.

Моє щастя —

мов маршальський жезл

у мішку новобранця:

Все в майбутньому —
від геніальності і до шкарпеток.

А тепер
золотавого чуба протуберанці —
То увесь мій наявний масток.
Я живу в гуртожитку,
де все не моє, а наше,
І на власність, звичайно,
нікому і не завижую.

Нашкребу на обід,
то беру собі й борщ, і кашу,
А нема, то позичу у когось
і завтра поснідаю.

Було б смішно
зітхати об тім та заламувать пальці,
Бо як добре подумати —
що для щастя ще треба?
Зранку мчуся на лекції,
потім сиджу в читалці...

Йду додому —
земля під ногами,
над чубом — небо!

Йду й Мариною марю...
Увесь — романтичне палання,

Я трояндами тішусь,
цупкі обминаючи терни,

Хоч, по правді,
з усього, чим звіку славне кохання,

У мене в наявності
поки що
тільки — суперник.

Та який ще суперник!
Юрко!
Ми якщо не з колиски,
То десь років з п'яти вже напевне,
мов цепом скуті:

І до школи на пару,
й під вечір у гості нам близько,
Та й зараз ми з ним
навіть в групі одній
в інституті.

І буває ж таке!

Наче тут
дівчат у нас мало!
Наче він у Галину влюбитись не міг
чи в Наталку!

Ну... ну, ось я дізнаюсь: Марина мене покохала...
То як буде Юркові?

Мені вже й тепер його жалко!..
А проте він — суперник!

І цього я нікуди не діну.
З тим лягаю й встаю,
хоч злости у душі й не ношу.

І якщо він затявся листами засипать Марину,
Так і я умію не гірше!
Я теж пишу!

— Пишу-у! Пишу-у! — гукає настирливо
Поїзд
у ніч.
І комусь ясна,
а комусь нерозбірлива
Його річ.

І комусь заперечливий,
а комусь обіцяючий
В ній чується зміст.
...Поїзд,
вицокуючи і гукаючи,
Вилітає на міст...

Я не можу, не смію заснути:
Занадто солодкі сни наяву мені сняться —

Я боюсь уві сні забути,
Що в цю ніч мені вісімнадцять.

Пропливають роз'їзди, вокзали...
Й все ближче, все ближче, все ближче година
побачення.

Що тоді не мене вона ждала,
Сьогодні не має значення!

Більше розпач серця не здушить!
Все буде інакше, все станеться так, як я хочу!
Вона в посмішці очі примружить...
Ах, які, які в неї очі!

Я тому й не знаю, чи сині,
Чи сірі вони, бо дивитись в них сили не маю.
Хоча... зажди півхвилини —
Невже не згадаю?!

І зненацька
скінчилась, урвалась замріяна гама:
Зашипіли гальма.
Скрегочуть гальма.
Будинки, вогні
попливли в уповільненім танці —
Під'їжджаєм до станції.
Потягло холодком.
Заходять нові пасажери.
«Темно-карі чи сині у неї?
Зелені чи сірі?»

...Темно-сірі шинелі. Польові зелені погони.
Двоє військових поволі проходять вагоном.
— Тут зайнято?
— Зайнято.

— А біля вас, певне, можна? —
 І сідають навпроти,
 мов далека згадка тривожна.
 Я ще їду, як їхав.
 Ще лечу до Марини думками.
 А вже з бескиду пам'яті
 котиться й котиться камінь.
 Скоро гримне лавина,—
 чи домрію свою ідилію?
 А на рейки вже сипле
 грудневою заметіллю.
 А уже за вагоном
 воєнної ночі морок.
 І уже в шинелях нас трое...
 Та й не трое, а сорок.
 Сорок гвинтівок.
 Сорок шапок-ушанок.
 Сорок гранат
 і сорок солдатських буханок.
 Сорок цигарок,
 мов сорок жаринок гарячих.
 А під сорочками —
 сорок сердець юначих.
 Ми говоримо стиха,
 обсівши розжарену пічку.
 Ми співаєм пісень
 про калину й про темну нічку.
 Ми затаєно слухаєм:
 здорово тенор виводить!
 І не знаєм, що «юнkers»
 на ціль
 з-поза хмари виходить,
 Що за мить він півтонни смертей
 під колеса нам кине

Я їду. Колеса вистукують і вистукують
Думкам у такт:
Кому — радістю,

кому — розпукою...

Тільки так!

Тільки так!

Ах, комусь же весільною,

а комусь похоронною

Та пісня звучить,

Котру поїзд вицокує,

котру поїзд видзвонює,

Коли мчить...

Я вертаюсь туди, де росло
І зів'януло щастя зелене,
Де весілля її відгуло
Навісною грозою для мене,

Де колись я похнюплено йшов,
Серед дня загубивши стежину,
Де моя незабута любов
Вже ніколи мене не зустрине.

Ані рідна навик, ні чужа,
Не кивне вона вслід з-за порога,
Бо лежить поміж нами межа,
Що усі обриває дороги,

Що серця зупиняє і час,
Гасить сонце і посмішки милі...
— Здрастуй, Юрку! — Й німію нараз,
Більше й слова сказати не в силі.

...Він цигарку знервовано мене.
Я стою... Як тут холодно й тужно!
Хай би вцілила куля мене,—
Я ж ішов на війну неодружений...

Хай би краще та давня гроза
Мені й досі б шуміла на муку!
Я незчувся — його та сльоза
Чи моя опекла мені руку.

Тільки з рамки сяйнули на мить
Її кучерів сонячні волоті...
Я присяду на хвильку, заждіть,
Я стомивсь доганять свою молодість...

Затихають колеса,
і усе завмирає
Круг нас.
Лише паровоз не вгаває:
— Час-с-с!.. Час-с!.. Час-с!..—
Та гукає-гуде
нетерпляча мідь:
— Дін-н!.. Дін-н...—
Ну, куди поспішає, скажіть,
Вокзальний дзвін?

Нам треба посидіть з Юрком. Скільки зим
І літ нелегких позаду!
Нам треба усе пригадати з ним,
Думкам своїм дати раду.

В такий їх скрутило тугий клубок,
Що дня нам і ночі нам мало.
— А викреши, Юрку, іще разок,
Я десь загубив кресало.

І знову — мов кучері — тінь на стіні...
Й не дим мене душить гіркавий,—
В цю ніч з її мужем тужить нарівні
Дано гірке мені право.
Колись ми суперничали, як брати,
Тепер нас печаль побратала...

Юрко дістає з гімнастерки листи,
Що з фронту Марина писала.
— Оцей у шпиталь переслав мені друг.
А цей...— Він схитнув головою,—
В той день, як мені він дістався до рук,
Вона вже була неживою...
І йди після цього за парту сідай,
І лий із пухого в порожнє!..
— А треба ж довчитись...

— Та-а!.. Що вже, нехай!

Хай інші... Тобі от... ще можна.
— Мені — як тобі. Наче я не відтіль,
Чи менше зазнав я і зніс там!
— Як звідти, то знаєш: раз ближчає ціль,
Б'ють ближче і артилеристи.
— Звичайно. Та можна ж, бува, й по своїх...
— Чому? Все залежить від тебе.
Хоч зараз сто місць я б назвав тобі міг,—
Гадаєш, тут менше нас треба?
— Ми йшли в будівельний!..

— Стомився я, брат.

Це ж звідти — й в кочівлю довіку...
Мені б тепер хату у затишку, сад...
— Ти ліків шукаєш...

— Так, ліків!

Як тихо, то ще її голос звучить...
Того так і хочеться тиші!
— Ти думаєш, горем самим живучи,
Утрату загоїш скоріше?
— Не знаю. А все ж...

Сидимо.

Ніч на сході конає.

Каганець погас.

Зачекайте! Хто там підганяє:

— Час-с-с!.. Час-с-с!? —

Хто гукає голосом мідним:
— Ходім-м-м!.. Дім-м!.. Дін-н!..—
Тонко тенькнула шибка.

Ми їдем.

Ну, а він? Де він?

І знов — полустанки, роз'їзди...

Вокзал зупиняється

Цегляною завісою біля мого вікна.

...Я вже бачив,

як стіни

од вибуху розсипаються,

Та не знав,

що і вирости може зненацька

стіна...

Між руками,

що в братнім зустрілися потиску вчора,

Між серцями,

що горе долають одне і те ж,

Із нічого, здається,

невидима,

та непрозора

Виростає стіна,

і її не проб'єш, не схитнеш...

Гей, спинися! Вернись за тією дниною,
Мій поїзде!

Скільки до неї гін?

Я, може, й досі винен перед Мариною,

Що тоді удома лишився він!

Може, я не зумів

того йому слова сказати,

Що пробило б глуху броню?

Може, треба було

на руки його узяти

І винести —

як з вогню?

Я поїхав.

Був певен, що ми ненадовго
Прощаємось з ним.

Я інакше й думать не міг;
Всю дорогу до Києва
поїзд, здавалося, човгав,

А не біг.

Мене нетерпіння долало,
жагуче до дрожу.

І в спразі своїй,
в своїм невтолимім голоді

Як я міг уявити, що інший
і справді може

Не захотіти
вернутися в молодість?!

А він у листах сповіщав,
що працює при школі,

І майже за фґахом
(«Хоч ти мені, знаю, не віриш!»),

А він у листах ображався,
що з нього доволі

Моїх умовлянь
(«Я давно вже з колиски виріс!»),

А він замовкав —
то на місяць, то на півроку;

І я карався,
шукав за собою провину...

.

О поїзде мій! Ми далеку обрали дорогу,
А ще ж не пройдено

навіть і половини!..

Ти летиш і летиш,
про своє гукаючи,
Крізь день, крізь ніч,

Когось везучи,
а когось залишаючи
В стороні.

І для когось ти — крик,
і для когось — пісня,
А для когось —
лиш дим за горою...

І хтось,
проспавши сьогодні,
опісля
Поплаче іще за тобою!..

Полустанки... Роз'їзди... Перони...
За вікном — ліхтарі чи галактик вогненні пунктири?

Під вальсове гойдання вагона
Що сниться вночі пасажирам?

А я не наважусь заснути,
Бо ніхто ж мені завтра це диво не переповість:
Я боюсь уві сні забути,
Що в цю ніч мені двадцять шість.

Все — звичайне і — незвичайне...
Я сиджу над книжками. Як тихо вночі в гуртожитку!
Засвистів, засигналив чайник,
Що вже час вимикати плитку.

Клен зітхає, ворухить гілками...
Ти б зайшов на чайок, чи тобі там не холодно,
друже?

Завтра в мене останній екзамен...
Як поїду, ти, мабуть, затужиш?

— Тужу-у! Тужу-у!..— замість клена
Озивається поїзд.—

Щоб мені семафори світили зеленим,
Я в путі непокоюсь.
Тужу-у за вокзалами!

За новими просторами
Тужу-у! Тужу-у! —

А колеса у такт:
— Про це ми й говоримо.

про це ми й говоримо,
Так-так!

Так-так!

Так-так! —

Аж мене ця туга нараз обіймає гаряча:
Вибачайте, книжки,

я не буду вас вдруге читати!

Повертатися в молодість — значить

Поїзди здоганяти!

Агей, відгукніться з Донбасу,

з Сибіру, з Печори,

Поїзди,

що у димні світанки носили нас вчора!

То неправда,

що ви одгриміли

й пропали без сліду,

Я вас бачу і чую, я й досі із вами ще їду!

Ось я з першим рушаю...

(Вези нас у путь невідому!

В чемоданах конспекти,

в кишеньках — новенькі дипломи).

Ось я в другий сідаю...

(Курять за вікном терикони.

Пахнуть стружкою й вітром

мої зашкарублі долоні).

Третій поїзд

за Харковом ранок стрічає весінній.

(Я стою...
У вапні моя ватянка, чоботи в глині...)
Що ж, таку я шукав
і такою знайшов тебе, доле!
На четвертім
приїхав я
в дальнє засніжене поле.
А коли за два роки
відходив від станції п'ятий,
Ціле селище вийшло
вогнями мепе проводжати.
Ну, а що було потім?..

А потім був шостий.
Він привіз нас,
гукнув, і вперед заспішив,
І осіннього степу небуджений простір
Одвічною тишею нас оглушив.
І ми,
щоб розбити її,
заспівали
На повну силу своїх легень.
І коли ми під вечір намети нап'яли,
Од народження
селищу
сповнився день.
Я ніколи хвилину оцю не забуду —
Вона в серці моїм, як напнута струна:
Торкну її тільки — і знову груди
Наповнить щемлива ота новизна,
Те,
ні з чим не зрівнянне, чуття переміни,
Рішучого зламу,
тонкої межі,
За якою холодне, бездушне каміння

Починає дзвеніти,
рухатись,
жись.

Німотним вечірнім поглинені степом,
Ми були — ніби жменька зерен життя.
І земля нам в обличчя дихала теплим,
На очах воскресаючи з небуття...
А назавтра
ми перші кілки забивали —
Де копать котловани...
А п'ятого дня
Фундамент,
який ми найпершим заклали,
Над жовтою глиною спину підняв.
На тридцятий
в нас перша їдальня відкрилась.
На сто восьмий
здали ми п'ятнадцятий дім.
А на сто тридцять третій
вночі
народилась
Дочка моя перша
у домі тім.
Через рік
я спішив на роботу
майданом,
Що в селищі звався її ім'ям.
А ще за півроку
з важким чемоданом
Я, напевне востаннє,
проходив там.
І він залишився в душі
незабутим,
І, правду сказати,
я за ним затужив,

Із весняної синяви
наші спецівки і роби!
Не жалійте нас,
власники грядок, собак і заборів,—
Наші ватянки взято
з не бачених вами просторів!
Подивіться,
які на них борозни рівні і часті...
Ви вкушаєте щастя...
Ви зроду не відали щастя!
Ах, довіку б так само —
для радості більше не треба —
Перший камінь
і перший підмурок
в степу просто неба,
Перший кетяг бужку,
що зацвів біля першого дому,
Перша трель солов'їна,
що миттю знімає утому,
А в кінці —
як подяка за працю,
за піт, за тривогу —
Піонерський салют семафора,
і знов — у дорогу!
Семафор...
Нас хитнуло —
минаєм стрілку,
І —
немовби по стовбуру здерлись на крону —
Розростаються рейки —
од гілки гілка,
І на них — плоди
зелені й червоні...

Вузлова
вривається владно у тамбур
Колотнечею,
звуків безладдям дзвінким.
За вікном
об темний пакгауз,
мов об дамбу,

Валáми білими
б'ється дим:
То на груди грудьми,
то знесилено лиже
Вологе каміння
і пада на сніг...

Вузлова...
Перехрестя і роздоріжжя
Людського песпокою,
доль і доріг.
Останнє уточнення напрямку,
станцій,
Трамплін для стрибка
й передишка жадана,
Де марять прийдешнім
життя новобранці
І підводять підсумок
ветерани...

Отут це й було
на минулому тижні...
Неквапливим зимовим світанком похмурим
Я згадував дружбу нашу колишню,
До тебе у гості їдучи, Юро.
І давні озвалися втіхи й гіркоти,
Забуте
і те, що забудь ми не зможем.

І встав обеліск,
де застиг у скорботі
Солдат,
на тебе й на мене схожий.
Навік преклонив він в жалобі коліно,
Навіки приспущено в горі знамено
Над очима, над сміхом, над серцем Марини
І над шпрамом болючим
на серці у мене...
За даллю часу
я, здавалось, гостріше
Відчув глибину й невігойність утрати.
Ти казав: «Ії голос чутніший у тиші...»
Того ранку
я міг би так само сказати.
Взагалі я, мудріший,
не так уже строго
Був схильний судити
тодішній твій вибір.
Бо й справді —
не кожний же збився з дороги,
Хто має будинок і сад на садибі.
Ти писав, що будуєш де — школу,
де — стайню,
Що мотаєшся дні і ночі по селах:
«У нас не Каховка
й не Братськ, звичайно,
Та комусь же і цей треба пити келих...»
Я був згоден з тобою —
хіба пшениця
Не однакова родить
на ниві й на нивці?
Та й Братськ...
Він хіба Джерелівкам не сниться
І не виросте завтра
в якійсь Джерелівці?

Одне я завжди визнавав безумовно:
Що байдуже,
 де й на якій ти посаді,
А важливо лиш те,
 чим душа твоя повна.
У чому черпавш ти горе і радість.
І ще одна znana була мені істина:
Що не метрикою
 визначається вік,
І старість —
 не зморшки
 і навіть не лисина,
Якщо вона
 тільки на голові...
Та коли ми з тобою зустрілись
 і сіли,
Як в давню ту ніч,
 за один стіл,
Я відчув,
 що душею ти облисїлий,
Дарма, що ще кучері в тебе густі.
Все, здається, як слід:
 хоч малюй — і під рамку.
Все у повнім ажурі:
 що взяв і що дав...
Ти цілком добросовісно
 тягнеш лямку.
Але тільки — лямку...
 І в цьому біда.
За таке
 не ведуть під конвоєм на допит:
Ти будуєш об'єкти
 й стараєшся — в строк...
Та для серця вони
 щонайбільше — клопіт,

А не найсвятіша
з усіх тривог.
То — лиш цегла та дошки,
то — цвяхи дюймові,
Які ти дістав
або не дістав.
І це я вловив
чи з першого слова,
Хоч ти
і не з цього, звичайно, почав.
Є об'єкти — близькі,
є і каверзний — дальній
(В бездоріжжя
він весь тобі графік лама!),
І буває радість —
як є преміальні,
І буває прикро — як їх нема.
Розумію — сім'я...
Я і те розумію,
Скільки сил
на щоденну іде біготню...
Та тільки ж
коли б до того ще й мрію
Та в очах
коли б хоч трохи вогню!
Можна ціле життя
проходити у свідках,
Не спромігшись
про себе сказати хоча б раз.
Можна з жаром,
мов Братськ,
будувати повітку
Й, мов повітку якусь,
будувати Братськ...
І навряд чи тут винен осідлий твій побут,

Не причипа,
що роки прожито в глуші.
Просто — є виконроб
і є виконробот,
І це залежить
лише від душі...
Ах, як це потрібно —
уміти одразу
Затиснути рану
й на ноги звестись,—
Хай лихо спіткало чи жала образи
У серце дошкульно тобі вп'ялись!
Як тяжко,
коли це входить у звичку,
Коли раптова
недобра гроза
По собі
нудну залишає мжичку,
За якою
навіки обрїй щеза.
Ми сиділи... Хотілося стільки згадати!
Та от...
чи нагадують варто —
не знав.
Я стомивсь
за тобою
в розмові кружляти
Навколо дрібненьких подійок і справ.
І коли ти жалівся,
що луснула кадка
Й капуста не вистоїть до весни,
Я гірко жалів,
що Маринина картка,
Маринина картка
зникла з стіни...

І уже не пилося
і не їлось мені вже,
І уже в твоїм домі
я дихать не міг...
І ось я вернувся
на це роздоріжжя
Перейдених
і ще не знаних доріг.

Вузлова... Вузлова...
Весь світ несходимий
Підступив мені знов
до грудей впритул.
І хвилини течуть
так зречевлено й зримо,
Що чути, здається,
їх виплески й гул.
І знов на губах моїх
присмак простору...
Агей, паровозе,
прокинься й гукай:
Онде зелень весняна
за склом семафора
Відкрива мені в молодість путь!..
Хоч... стривай!
Підкажи мені, молодосте,
я ніяк не згадаю,
Де прощалися ми?
(Ти далеко там, за перевалом?!)
Кожен день пам'ятаю свій,
кожен свій крок пам'ятаю,
А ніяк не згадаю,
коли і чому ти відстала?
Скільки років жили ми з тобою
у злагоді й згоді,

А не кинувся —
де, за яким ти спинилась порогом?
Може, десь на підйомі крутім,
на важкім переході
Ти присіла на мить
та й... зосталася обіч дороги?
А можливо, то я залишивсь?
Мо', за громом і гулом
На якійсь із будівель
у розпал гарячого діла
Ти, зібравшись іти, попередити просто забула
А чи відволікать од роботи мене не хотіла?..
Що ж, тоді не вертайся.
Для чого прощання сльозливе?
Будь довіку за рогом,
не дуже далеким по змосі.
Я спішитиму назирці,
думкою тою щасливий,
Що і справді повільніше старяться ті,
хто в дорозі.

— Спішу-у! Спішу-у! — вигукує зично
Гудок,
і серцю у такт
Колеса, проснувшись,
підхоплюють звично:
— Так-так! Так-так! Так-так!..

О поїзди мого життя!
За чим шкодную?
Яке волів би викреслити «вчора»?
Гукніть —
і знов спочатку покочую
Від семафора
і до семафора.
Довіку б так —
щоб вітер навісний,

Щоб ярий жар в лице,
щоб губи шерхлі,
Щоб дні були такої новизни,
Як перший крок
на місячній поверхні,
Щоб кожен рік новий
манив, як повість,
На найцікавішій полишена сторінці,
Щоб все життя,
як березневий поїзд,
Летіло
за струмками
навздогінці.

Летимо, летимо, летимо —
лиш вогнів миготіння
Та розірвані клапті хмар
за вікном вагонним...
Зненацька
зі сходу навстріч нам линуло синім,
Немов протаранило
темряви край придонний...
Починається день,
і усе, чим живу,
мене знову
Обступає —
і тішить,
засмучує,
радує,
ранить...
І гука — не баритись,
як та непочата будова,
До якої несе мене поїзд
у синій цей ранок...

П'ЯТДЕСЯТІ РОКИ

ЗЕЛЕНІ ПАРУСИ

Так молодо на щоглах сосен
Гудуть зелені паруси...
А попід ними бродить осінь —
Поля обносить і ліси,

Та вітер нишпорить і свище,
Останню женучи теплінь...
Вже на забутім торф'овищі
Небесна застигає синь.

І в вітрі ловиш одзвук суму,
В холодній мжичці — присмак сліз...
А ліс мовчить. Глибоку думу
Таїть старий і мудрий ліс.

Безлистий, чорний, строгий з виду,
В живому панцирі кори,
Він кинув осінь, мов сновиду,
На нею ж складені костри,

А сам у царственім спокої
Підніс обпалені гілки,
Де, повні сили молодої,
Сплять насторожені бруньки...

О, як вони рвонуться в просинь
Під гул квітневої яси!

Гудуть, гудуть на щоглах сосен
Зелені, вічні паруси...

1955—1967

ОРНЕ ПОЛЕ

Рілля... Рілля... Мов хвилі — скиби
чорні...
Здається — вдарить вітер,
і за мить
Воно прокинеться і зашумить,
Як море — поле орне...
Широке поле! Неозоре поле!
Весною ранньою
аж ген до виднокола
На нього з ночі паморозь лягає,
Мов піною вкриває гребінці...
Опівдні марево прозоре грає,
Тремтить на штильовому вітерці,
І мріють вдалині, мов щогли голі,
Тополі,
золоті, стрункі тополі
У голубім роздоллі...
А за ними
новими
долинами та крутосхилами
Розкинулось поле мое
океанськими хвилями,
Ну, спробуй її обійди, мою землю
кохану,
Як вона від Карпат
і до Тихого океану!
Рілля... Рілля...
Аж роздимає груди
Од відчуття простору й широти!
То день дзвенить,
то вечір зорі студить,
То в хмуру ніч з густої темноти

Здаля
на теплий вогник золотистий
По-братськи кличе будка трактористів...

Рілля!
Якою таїною вабиш ти?
Дихнеш в лице своїм теплом вологим,
І я нараз притихну,
як дитя

Од ласки матері...
В мені усе життя
Твоя весняна житиме тривога,
Ласкава земле-нене,
Немовби я й собі в святу хвилину
У груди вклав зерна живу жарину,
Щоб пломінцем пробилася зеленим,
Щоб налилася колосом дзвінким.
Рілля... Рілля...

Під небом голубим
Біжать до виднокраю хвилі чорні...
Широке, неозоре поле орне,
Будь вірним другом хазяям своїм!
...Уже весняним громом тракторів
Безхмарна далеч степу розкололась...
Прийми наш труд, щедротний наш засів,
Роди нам з кожної зернини колос,
Добрий колос!

1954

ЧЕРЕШНІ

До строку в цім році черешні
Проснулись, оділися цвітом
І мерзнуть ночами, сердешні,
На пагорбі, вітру відкритім.

Так жаль садоводу старому,
Як гляне — тріпочуться німо...
До ранку він палить солому
І плечі їм кутає димом.

Ворожать зірки понад садом,
Що зник під шатром сіруватим...
Попихка старий самосадом,
Присівши спочить коло хати,

І — знов походжа між рядами:
— Ну, як ви, хоч трохи зігрілись? —
...Незчувся — чи то за думками
Та молодість давня наснилась,

Чи, може, й не снилось нічого,
А згадане явою стало?
...Допізна за садом дорога
Співала, а потім зітхала.

Задихає шепотом тихим,
На хвильку примовкне, і знову
Деся пирсне приглушеним сміхом,
Затаєну видасть розмову...

О вічні дороги кохання,
Нема ні кінця вам, ні краю!
Сади доокола

світання

У димних накидках стрічають.

І наче сміються черешні,
І пахне, й відлунює давнім,
І сниться старому прийдешне
Не груднем старечим, а травнем...

1955

Хто гукає? Хто шукає?
І кого? — Сестру? Кохану?
Чом неспокій підступає,
Душу збурює неждано?

Чом спинивсь я у тривозі,
Жду, завмерши, вірю чуду,
Що за мить на цій дорозі
Стріну Люду, стріну Люду?

Що десь тут вона,
до строку
Невидима за гілками,
Начебто не десять років —
Десять кроків поміж нами...

— Людо! Людо! —
Не здалося...
Може, справді кличуть Люду,
Рідну, ту, яку я й досі
Не забув і не забуду?

Ту, що в серці
не як спомин,
А — жива — жива єдина,
Ту, яка тепер другому
Друг навіки і дружина?..

— Людо! Людо! —
Кличуть Люду...
Луни тишу розкололи...

Не забув і не забуду,
Біль не стихнеться ніколи!

1954

ДІВОЧИ ЛІТА

Вона полюбила в сімнадцяту весну
Уперше в своєму житті,
А хлопець — як в пісні — поїхав за Десну,
І — ані вістей, ні листів...

І, може, не слід того хлопця винити:
Додому, за безліччю справ,
Писати він не забував,
та привіти
Не їй у листах посилав...

І знала вже, знала, що нічого ждати,
І тоскно бувало самій...
І все ж, як прочула, що вже він
жонатий,
Ще довго не вірилось їй.

Спитали б, чи піде за іншого заміж?
«Ніколи!» — сказала б вона.
Та весни ідуть і літа за літами,
І ось вона мати й жона...

І лад у сімействі у неї, і спокій,
І радісно з сином малим.
І хай чоловік в неї не кароокий,—
У згоді живе вона з ним.

Не всім же судилися карії очі!
Вже наче й забулись вони...
Коли б тільки сни та не снились дівочі,
Жагучі, непрошені сни!

Коли б не зринало у них, як навмисне,
Коли б не ввижалося скрізь

Смагляве обличчя оте — ненависне
І досі жадане до сліз!

Вона б його, може, і в дім не пустила,
Коли б на порозі він став.
Та тільки ж і досі забути несила
Ті весни, дівочі літа...

Хай — марні, гіркі, хай — мов клич без одвіту,
А все-таки серце щемить...
А все-таки знак, що немарно прожито
Й що треба ще жити і жить...

1953

БЕРЕЗНЕВИЙ ВІТЕР

Ах, нікого так я не люблю,
як вітра вітровіння,
його шляхи, його боління
і землю,
землю свою.

П. Тичина

Оцей веселий березневий
Широкий вітер гомінкий!
Він розбудив нараз дерева,
Погнав по вулицях струмки;

Усім заволодівши містом,
Він душі полонив усі,
Наснився солов'їним свистом,
Гінкою вишнею в росі...

Яка в нім сила непочата!
Які скипають в нім пісні!

Ідуть, всміхаються дівчата...
Мені?

Та певно, що мені!

У них в очах блакиті повно,
В зіницях — сонця, як в маю...
О молодосте невгамовна,
Твій крок, твій голос пізнаю!

Я й сам роблюсь дзвінким і зичним
І знов стрічаю молодим
Цей вітер березня ліричний
Над нашим краєм голубим.

1950—1967

...Ось він вже іде до клубу ніби
У шахтарському мундирі

у новому...
— Здрастуй, Грицаєнко! Як живеш?
— Спасибі!

— В гості чи зовсім уже додому?

— В гості!

— Ну, розкажуй, як діла там?

Що новенького, які в Донбасі справи?

— Та... розповідать підряд — багато...

— Ми тобі регламенту не ставим!..

І почне він з самого початку:

Як приїхав, як на курсах вчився,

І про все, що бачив,—

по порядку,

Коли в шахту перший раз спустився.

— А рубать вугілля як,

не важко? —

Хтось, напевне, з друзів запитає.

— Треба вміти! Ми за 'дну упряжку

Й по дві норми даємо, буває...—

Тут йому і скажуть хлопці вражені:

— Як же це?

— У що ти, Федю, впряжений?

— Де ж це в нашій видано країні?

— Хто у нас в упряжці ходить нині?

Федір —

начебто не розуміє —

Скаже, поглядаючи лукаво:

— Може, хто й ледарювати вміє,

То тому, звичайно, інша справа,

А у нас упряжка у почоті,

В нас людину знають по роботі...

Потім стримать сміх не стане сили:
— І мене ж це слово, хлопці, збило!
Це прийшли ми перший раз до кліті,
А у нас питає стволувий:
«Шахтарі ви, бачу, знамениті...
Це чи не в упряжку вже, в забій?»
Стоїмо й не знаєм, що сказати;
В що? Кого ми будемо впрягати?
А старий сміється:

виявляється —

Так на шахті

зміна називається...

...Й далі Федя

з друзями старими

Йде...

впаковуючи чемодана...

Скоро він і справді разом з ними
По широкому ходитиме майдану:
Мчать години...

Вже і виїжджати час...

Поспішаю, Одарко Сильвестрівно,
Попередити вас:
Вранці в хату, Одарко Сильвестрівно,
Зайде ваш син,
Не впізнати, Одарко Сильвестрівно,—
Так виріс він.

І поважнішим у розмові,
І ширшим він став у плечах.

І вираз дорослий, новий
З'явився у нього в очах...

Їхав з дому хлопчак хлопчаком,
Зеленавим, сказать,

а тепер —

В комбайнера він помічником,
Без п'яти хвилин — комбайнер!
Ну, та й що наперед казати,
Коли сам про все розповість
Дорогий ваш гість.
Знаю, й так вам в ці ночі не спати,
Уставати ні світ ні зоря,
Сина свого виглядати —
Красеня
Шахтаря.

ПОНАДПЛАНОВИЙ ЕШЕЛОН

Паровоза
 подих
 гарячий...
З-над чорного краю труби
Клапті пари
 зриваються,
 наче
Білі
 легкі голуби...
На важких антрацитових грудях —
Сонячних променів гра.
Почесний шахтар Маруда
Схвильовано каже:
 «Пора!»
І мовить напутнє слово
Комбайнер Порохня Антон,
І ось до відправки готовий
Понадплановий
 ешелон.

Паровоза могутні груди
Видихають октаву густу...
«На за-хист ми-ру
вста-вай-те,
лю-ди!» —

Звихривсь
голос дзвінкий
в висоту,

І за ним —
наче в шлюз розкритий
Вал громохкий рвонувся й скипів:
«На захист ми-ру!» —

І вже не злічити,
Скільки в пісні сплелось голосів.

За бугор — і на дальні дороги
Покотилась луна жива...

І силу,
а не тривогу

Чути
у цих
словах,

І впевненість,
світлу й велику,

Насталює в кожному
цей клич...

Хай вкарбується в пам'ять навіки
Мужня строгість

оцих облич,
Ці шахтарські прості мундири,
Схожі

на одяг бійців,
Заклопотані ці,
без міри

Добрі погляди
матерів,

ПРОВДИ

Вже до машини хтось підніс
Останній чемодан,
І на коліна баяніст
Поставив свій баян,
Уже і гості —

хто на чім —

Розсілись в кузові тіснім...

— Здається, всі?

— Ну, що ж, пора!

— Заводь машину — і з двора!

— Хіба стількох вас довезеш? —

Гука шофер під сміх...

І раптом кинулись:

— А де ж,

Товариші, жених?

— Вже без горілки — півгриха

Весілля відгулять,

А тут, сказать, без жениха...

Незручно й починать!

— Як так, то зачекати слід...—

Сміється молода в одвіт.

Тим часом сам шофер оббіг

Кімнати всі підряд,

І до машини, збившись з ніг,

Вертається назад:

— Весь гуртожиток обійшов!

— І не знайшов?

— І не знайшов!

— Ну, де ж він є?

— Та хтозна-де!

— А чи не він ото іде

Із Дмитрівною, з нашою

Шахтарською мамашею?

Біля шахткому на посту
Стоять акації в цвіту.
І справді, онде йдуть повз них
Із комендантшею жених...

Як світло й сонячно кругом!
Немов кришталь — блакить.
Здається: птах торкне крилом —
Все небо задзвенить,
Здається: слово лиш гукни
В ці далі голубі —
Пісні поллються з далини
У відповідь тобі...

Та з чим зрівнять, товариші,
Те, що у хлопця на душі?

Нечутно ніби лине час,
Та п'ятий сповнивсь рік,
Відколи став він перший раз
На добрий цей поріг,
Відколи вперше він ступив
За комендантом вслід
У ту кімнату, де прожив
П'ять незабутніх літ...

Не вирвать з серця й силою
Того, що тут було:
Згадай дрібничку — й хвилию
Хлюпнеться в нім тепло...
І хай машина у дворі
Й давно вже час рушати —
Не міг він Дмитрівні старій
Спасибі не сказати!

І ось тепер розчулений
Стоїть він і мовчить,
Бо Дмитрівна

(минуле їй

Ця нагадала мить)
В задумі задивилася
У далину кудись,
Аж очі заіскрилися,
Вологою взялись...
А може то... бо вітряно,
Єлизавето Дмитрівно?

Ні, ні, це те, що снилося,
Сльозою з віч скотилося...
Що мріялось, гадалося,
У серці знов озвалося...

Коли б вернувся чоловік
У той далекий рік,
То син вже вишеньку таку
Привів би в дім гінку...
Не пережить тебе, важка
Печаль вдови німа!

Стара шахтарка юнака,
Як сина, обніма.
І мовчки всі стоять кругом,
А угорі блакить
Така, що — птах торкне крилом —
Все небо задзвенить!
Здається: слово лиш гукни
В ці далі голубі —
Пісні поллються з далини
У відповідь тобі...

— Отак-то... сльози витри-но! —
Зітхнула стиха Дмитрівна,—
Та чи й годиться плакати? —
У молодих пита.—
Живіть у мирі й злагоді,
Любіться літ до ста!
Як з Армією Кінною
Пішов мій чоловік,
Прощався він з дружиною
На місяць, ну — на рік,
І воював із білими,
І у бою поліг
За те, щоб милі з милими
Зіходились навік,
Щоб не сплигло, не звіялось
Те щастя, що знайшлось,
Щоб все росло, як сіялось,
Щоб сонячно жилось!..

ПЕРЕД ВЕЧІРНИМ НАРЯДОМ

Хоч пізня весна,
а прийшла неждано,
Стояли морози...
І враз — дощі:
Хлюпнули,
й немов зеленим туманом
Заткав хтось в посьолку
дерева й кущі.
Стоять вони,
дивно легкі та прозорі,—
Ну, справжні зелені хмарки малі!
І видно крізь них,
як перші зорі

Що серце
радiсною тривогою
І щемом сповнюється терпким,
І наче злилось воно
з даллю весняною,
З серцями, що б'ються далеко навкруг...

Хай та,
яку вперше назвали коханою,
Не знає суму
воєнних розлук,
Хай в того,
хто вірним бути присягається,
Слово довіку буде твердим!
Весніє у світі,
і мрії збуваються,
І це називається
щастям людським...
Чи, мо', хтось підкаже
щось недочислене,
Таке,
що в цей не вмістилося ряд?..

...До шахти,
зчудований і замислений,
Іде шахтар на вечірній наряд.

1950—1953

СОЛДАТ

Малим не раз він чув — хвалився дід,
Як зійдуться онуки і сини:
— Ну, доживіть, орли, під сотню літ,
До сивої моєї сивизни!

Огляне дітлахів шумливий рій
І, взявши наймолодшого на руки:
— Це б миру сотню літ! — зітхне старий.—
Щоб до онуків дожили онуки...

Був хлопець не із менших у роду —
Вже в школі вчився, вже читав книжки.
Було, не все збагне він до ладу,
Та діда завше слухав залюбки.

В сімнадцять літ його він поховав,
Поплакавши в житті своїм востаннє,
А в дев'ятнадцять на посту стояв
При самому кордоні на світанні.

Летів над світом сороковий рік...
І сорок перший вибухнув, як грім.
За тиждень хлопець до бомбьожок звик,
За місяць став йому окоп як дім.

Ішов солдат дорогами війни,
І до негоди, й до атаки звичний,
І в двадцять літ дожив до сивини,
А двадцятитрьохрічним буде вічно...

Ішов солдат і все робив, що міг,
І чесно вмер, як чесно вік прожив.
Але з коханням стрітися не встиг
І по собі нащадків не лишив.

За ніччю день встає, і років плин
То сніг мете, то навіває весни.
Мине ще кілька літ, і буде він
Синам своїх ровесників ровесник.

І виростуть сини у тих синів,
Нові за ними прийдуть знов і знов.
А він
 всім поколінням заповів
Свою любов.

1956

ТЕТЯНА ДЕМ'ЯНКО

Новела

I

Прибіг би раніш на хвилину,
Раніше б на мить — до причалу:
А то тільки відгук долинув,
Коли навздогінці кричали,

А то тільки здалеку бачив,
Як вже ви гойдались на хвилі,
На тебе похожу неначе
Русалку у форменці білій...

— Де-ем'ян-ко-о!

(Ну, справді ж — Дем'янко!)

І з мостика ти щось гукала...
Суницями раптом так п'янку,
Так гостро запахло з причала.

А з берега знову хтось: — ...я-а-ано-о!
Й протяжно над хвилями: — ...і-ів-на-а!
Одна ж ти — Дем'янку Тетяна,
Дем'янку Тетяна Петрівна!

Гукнув пароплав басовито,
Об воду заляскали плиці.
Все вийшло, як мріялось — літо,
І сонце, й Дніпро, і суниці.

Все вийшло, як снили з тобою
В далеку ту ніч сталінградську,
Матросе з лляною косою,
Русалко в шинелі солдатській.

...Вночі відійшли від причалу.
 А «юнкерси» вили над нами.
 Бійці по каютах лежали,
 У п'їтми білили бинтами.

Ще в вухах гула громовиця,
 Ще дихали битвою жарко.
 — Водиці,— просили,— водиці! —
 Аж збилися з ніг санітарки.

Ми пізно дізналися, звідки
 Прийшла ти в каюту-палату,
 Що то командир від зенітки
 Погнав тебе строго — поспати.

Годинку спочити-поспати,
 Бо, тільки розвидниться, й знову
 Ставати тобі до гармати
 На вахту на цілодобову.

...Сестра як сестра. Напоїла
 Водю, а потім і чаєм.
 Котромусь цигарку скрутила,
 За добрим сестринським звичаєм.

Котрогось шинелю накрила:
 — Замучила хлопця гарячка!..—
 На мить біля мене присіла.
 — Ви, сестро, бува, не землячка? —

Спитав, як усі ми питали,
 Як всі земляків ми шукали
 В ті дні, коли чорна навала
 Святу нашу землю топтала...

III

...На волзькім нічнім пароплаві,
В тривожну годину безсонну,
Немов на дніпровські заплави
Ми з Києва йшли чи з Херсона...

То дихали димом багаття,
То знову за весла сідали.
Посипане сріблом латаття
Розбуджена хвиля гойдала.

Буханку солдатського хліба
Рибалчина донька дістала.
І сонно скидалася риба,
Де верби в воді задрімали...

І де ми в ту ніч пропливали,—
Сказати не можу й донині.
...Суницями — літні причали,
А яблуком — пахли осінні...

IV

А потім я лист із шпиталю
Послав, бо не міг не послати.
І довго за димною даллю
Блукав він, шукав адресата,

І їздив, і плавав — упертий
Зенітного полку супутник,—
Й вернувся до мене — потертий,
Ніким не розкритий трикутник.

А потім — роки за роками,
Немало сплигло їх, немало.
І те, що лишилось за нами,
Далекою казкою стало.

Дем'яно... Тетяно Дем'яно,
Хороший ти мій капітане!
...А твій пароплав
на стоянку
Лише через тиждень тут стане.

V

Як тягнуться дні у чеканні —
І сам ти, читачу мій, знаєш.
Лиш промінь займається ранній,
А ти вже зірок виглядаєш.

А день — як на лихо — безкрай.
Здається — кінця не діждеш ти!
Та ось уже шостий минає,
На сьомий світає нарешті.

Стою на річковім вокзалі.
В руках моїх — росяні квіти.
Суницями тут, на причалі,
І хвилию пахне, і літом.

І ось пароплав твій — неначе
Спливає з-під синьої хвилі.
На мостику здалеку бачу
Русалку у форменці білій.

І вже ти не вчора — сьогодні,
Не в сні і не в мрії майнула...
— Тетяно! —

Ступила на сходні
Й — здалося на мить — похитнулась.

Здалося, параз посмутніла.
Стоїть... Та невже не впізнала?
Вдивляюся — не постаріла,
З обличчя й змінилася мало...

— Тетяно! Тетяно Петрівно! —
На берег зійшла нерішуче...
Ну, хай не впізнала, та дивно:
Що так її згнічує, мучить?

Сльоза покотилася й впала...
— Ну, що ж ти, Тетяно? Тетяно!
— Ви... певне... сестру мою знали...
А я... я — Уляна Дем'янко...

І сталось — при слові останнім —
Схитнулись будинки на схилі,
І раптом пропали в тумані
І пристань, і круча, і хвили...

І довго ще, довго по тому,
Ні слова сказати не в силі,
Стояли ми, як після грому
Дерева стоять зацімілі...

VI

А потім гукали буксири
І чайки на крик відгукнулись.
А потім з туманного виру
І пристань на місце вернулась,

Прокинулись хвилі помалу,
Заграли внизу, зашуміли...
І ми говорили й мовчали,
Мовчали і знов говорили...

...Спасибі, Уляно Дем'янку,
Що мрію сестри відгадала!

...Улітку суницями п'янку
І юністю пахнуть причали.

1954

БАЯНІСТ

В село, недалеко Полтави,
З концертом прибув баяніст.
В саду розставлено лави,
Збито з дощок поміст.
Вітер листя ворушить,
Куйовдить чуби по рядах.
Мов золотаві груші —
Лампочки на гілках...

Грай, баяністе, грай,
Тишу розвій над селом,
Душу мою обіймай
Спогадів тихим теплом;
Уяву буди і хвилюю —
Вона у твоїх руках,—
Розповідай

і малюй

На голосних ладах!
Я поле, як схочеш, побачу,
Ріку, зачарований ліс...
Та стій-но, за садом неначе —
Дим пелехатий завис.
І танки стинаються з танками,
Броня вгинає броню,
Над знівеченими останками
Дикий танок вогню...

Грай, баяністе, грай,
Давнім вогнем пали!
Ми мало не весь наш край
В піхотнім цепу пройшли.
Довгі й круті шляхи
Від Волги і до Карпат...

Важко дишуть міхи,
Мов після бою солдат.
Там, у полях несходимих,
Ще він грімкоче, той час...
Там, у прачорному димі,
Вцілив у сонце фугас...
Я бачу відблиск пожарів
З далеких днів і почей,
Та з-за темного скла окулярів
Твоїх не бачу очей...
Грай, баяністе, грай,
Хай нас проніже твій жаль.
Душу пали,
одягай
Серце в броньову сталь,
Бо сонцю й досі грозять,
На чорну чигаючи мить,
І треба на варті стоять,
Бійцями недремними жить!

1953—1974

* * *

Підбіг — і на руки, припав до грудей,—
І я найсильнішим стаю з-між людей.
Неначебто ширшим роблюся в плечах.
А силу яку відчуваю в руках!

І ніжний, і дужий, і велетень я,
Мій синку, гаряча кровинко моя!

О, як пригорнувся він тільцем малим!
Для нього я — хліб, і для нього я — дім,
І мови звучання, і перші слова,

І в погляді перша цікавість жива,
Я той, хто в садок і у світ поведе,
Я той, хто не дасть його скривдить ніде...

Ти знаєш, ти знаєш, що велетень я,
Мій синку, гаряча кровинко моя!

Хіба ж я комусь цю голівку віддам,
Ці губи, що «тат...» вимовляють і «мам...»,
Ці мурзані щоки, кирпатий цей ніс,
Це щастя, що ось на руках я підніс?
Хіба ж я дозволю, щоб ворог спалив
Будинок, де перші ти кроки зробив?
Хіба ж не прикрию своїми грудьми
Той сад, де з тобою гуляємо ми,
Ту школу, де будеш учитися ти,
Це місто, в яким тобі в щасті рости,
Цю землю, де візьмеш нові врожаї,
Ці світлі простори твої і мої?

Недаром, недаром же велетень я,
Мій синку, гаряча кровинко моя!

1954

З АЛТАЙСЬКОЇ ПОДОРОЖІ

БЕРЕЗОВІ КОЛКИ

Світле алтайське роздолля.
Свіжі соснові посьолки.
Серед пшеничного поля
Милі березові колки...

Начеб там здалеку жниці
В коло зійшлися у тиші...
Сниться мені чи нениться?
Деся я їх бачив раніше.

Сниться, чи справді не вперше
Стежку мою обступають
Сосни, що, хмари підперши,
Землю і небо еднають?

Наче ж не вперше — й мов рідне —
На степовому просторі
Бачу в колоні похідній
Військо стрічкового бору.

Може, із давньої книжки
Запам'ятав я ці далі?
Може, сусід мій по ліжку
Марив про них у шпиталі?

Світле алтайське роздолля.
Дальні соснові посьолки.
Серед пшеничного поля
Юні березові колки...

Звідки я знаю вас, милі,—
З пісні? З забутої казки?
Мабуть, ми просто не в силі
Серце ділити на частки.

ДУМА ПРО ХЛІБ

I

Так радісно полями простувати
Між хвилями пшениці напролом,
Спітпівши, пити воду теплувату,
Що пахне бочкою і полином,

Спинитись зачарованому й слухать
Настояної тиші дальній дзвін,
Вчувать, як б'є в лице терпка задуха
Від цих розплавлених безкраїх гін...

І наче й не було тут зроду голо,
І вперше ти на цьому полі сам...
— Які хліба, які хліба довкола! —
Стоїш, не вірячи своїм очам.

Так просто все... Невже це тут ночами
За важелем причепа ти дубів?
Хіба ж це тут під вітром і дощами
Ти сорок діб, як день один, прожив?

Щось є таке, щось є таке у хлібі,
В пшеничному прибої на полях,
Що враз хлюпне тобі у душу, й ніби —
На пісню все у ній переплавля...

А може, навпаки, лиш це й потрібно,
Щоб зашуміла даль твоя жива,
Безкрає море, дивне море хлібне?..
...Сьогодні починаємо жнива.

II

Баян... До чого він? Пісні... Що з тих пісень?
Все 'дно в вагончику похмуро й нудно.
Не те щоб там співати — дихать трудно.
І так — четвертий день...

Заходить бригадир, липучу грязь руду
Здира з важких чобіт біля порога:
— Ну й розвезло, розквасило дорогу!
Вже думав — не дійду!

І знову з-за вікна — негоди тужний хлип.
Зітхнув баян і на півслові мовкне:
Подумати лише — це ж мокне й мокне
В степу незжатиї хліб!

Вже обсипається... А де-не-де й поліг...
Хто зна, як тут буває, на Алтай?
Мо', це вже справді осінь настає?
А там, дивись, і сніг...

До рук прибрати б той «небесний дар»!
То літо без дощу, то — заливає...
Ти начувайсь, природо! Загнуздаєм
Цей дикий норів хмар!

І небо скоримо, й землі підкорим глиб!
І ти нас даллю не лякай, дорого!
О труд і піт, боління і тривога,
І радість вічна — хліб!

Везуть зерно.

Сопуть важкі машини,
Водій спітнілий витирає лоб...
І ти всміхнувся, щасливий іменинник,
Обвітрений, безвусий хлібороб.

В рудій, пропахченій бензином майці,
Іще до свята не готовий ти.
Ще чорт сидить в оцій проклятій гайці:
Недавно підтягнув — і знов крути.

Іще не зжатої пшениці гони
Перед комбайном — аж по небокрай...
Та хліб уже іде!

Вже мчать вагони,
Вже котиться по станціях:
— Прийма-а-ай!

І значить — свято почалось, і значить —
Зусюди видний цей високий лан.
Струмить зерно, і на планету наче
Лягає золотий меридіан...

Усе в тобі і все від тебе, хлібе,—
І свято, й піт, і щастя неземне!
Лиш той, хто їсть задаром, за «спасибі»,
Повік в тобі нічого не збагне.

То будь же трудареві до вподоби,
Здоровим будь, і ситним, і смачним,
І стань на віки вічні для нероби,
Як той полин,— гірким!

БІЛЯ ПАМ'ЯТНИКА ПОЛЕГЛИМ

Павшим в боях —
от борющихся.

Напис на обеліску

Осіннім надвечір'ям в Барнаулі
Я брів поволі у людським потоці.
Про що я думав щойно? Наче вітром
Нараз порвало нитку нетривку...

...Він велетнем устав переді мною,
Мовчанням строгим наказав спинитись
І думку владно прикував до себе,
Оцей високий сірий обеліск.

Сама рука, скорившись дивній силі,
Зненацька потяглася за кашкетом.
Не поглядом — відкритим, спраглим серцем
Припав я до чавунної плити,

До двох рядів опуклих чорних літер
На простому суворому металі.
«Полеглим у боях», — промовив перший.
«Від тих, що борються», — сказав другий.

Я прочитав і повторив про себе,
Неначе в глибину цих слів заглянув,
І відстань попрозорішала й щезла,
І час курною далиною став.

«Полеглим у боях»... Я їх побачив
Не мертвими в тісних могилах братських, —
Живі, пропахлі порохом і потом,
Вони ішли по тисячах доріг,

В будьоннівських шоломах і в пілотках,
У касках і в ушанках партизанських,
В робочих куртках і в нових шинелях,
В бшлатах і в селянських сіряках,

Крізь вибухи і кулеметний скрегіт,
Крізь стогони і передсмертні крики
Лунали «Варшав'янка», і «Кіннотна»,
І «Яблучко», й «Катюша» голосна...

А дні за днями у полки ставали,
Роки в армійську витяглись колону...
На всій землі — від краю і до краю —
Гримить залізом безконечний бій...

Нічого не дається нам задаром —
Все сіяно, збудовано, здобуто,
З вогню врятовано й полито кров'ю,
Зігріто жаром шкарубких долонь.

І хліб — наш трудний плід, і плід — свобода:
Вона з сердець солдатських виростає,
І кожен смертен до хвилини смерті,
Щоб потім стать безсмертним на вікі.

Ми — ті, що борються. Ми життєлюби —
Суворе і веселе вічне плем'я,
З нас кожен народився, щоб прожити
І сотню літ, і сотні тисяч літ.

Із неміліючих джерел виходим,
Підводимось оновлені щоднини
На полі житньому й на полі бою...
В нас кров і піт однакові на смак.

Торуй шляхи і стій при них на чатах!
Твори красу й для неї будь бронєю!
Патрони й зерно у твоїм підсумку,
Гвинтівка й молот у твоїх руках.

...Осінній вечір плив над Барнаулом,
Над перехожими і над гудками
Заводів на околиці... Трамваї
По місту сипали веселий дзвін.

А угорі над обеліском вічний
Звивався племінь молодо й невтомно —
Незгасна пам'ять про бійців полеглих,
І смолоскип над шляхом — для живих.

1954

НА РОЗ'ІЗДІ

Роз'їзд у краю лісовім.
Гудком тишину прорвавши,
Поїзд спинився на нім
На хвилинку, як завше.

Цікаві — плече в плече —
Збились круг нього дерева.
Світання — немов тече
Ріка понад ним рожева.

Юнак нахилився до речей,
А може, вклонився в пояс.
А в матері сльози з очей:
Хоч трішки б постояв ще поїзд!

Хоч звикнути дав би їй час!
Учора ж немов — як згадає —
Бігав хлопчиськом, і враз —
Виріс. І вже від'їжджає...

До синового плеча
Припала, сльози не стерши.
А збоку стоїть дівча
І заздрить — напевне, уперше.

Їй теж-бо віднині ждуть...
І радісно їй і тривожно...
А тільки про це сказать
Хіба при матері можна?

І поїзд рушає у рань,
І в дзвоні його могутнім
Чути за смутком прощань
Зустрічей радість майбутню.

1951

КИЇВ ВЕСНЯНИЙ

На озерах весняних майданів,
По протоках вулиць безкраїх,
Повз ряди прибережних каштанів
Кораблями пливуть трамваї.

Мечуть вікна жаркі блискавиці
Понад вітром скуйовджені парки.
Он тріпочуться,

мов жар-птиці,

Сині вогники

електрозварки.

Знов, як вже повелося роками,—
Хоч, мабуть, і в читальні не тісно,—
В Ботанічних

студенти з книжками

Сполучають з приємним корисне.

Покропив мимохідь тротуари
Доц, настояний

на блаваті.

А тепер —

а чи з даху, чи з хмари —

Звис маляр на товстім канаті.

Він розпушує щітку нескvapно,
Устромивши погляд у небо;
Певне, думає:
 щоб до вапни,
Для «кольбру»
 додати треба?
Гей, пісень зачерпніть перегуки,
Сонця усміх
 візьміть смаглолиций!

Був би велетнем —
 я на руки
Взяв би рідну мою столицю

І, обличчям занурившись в листя,
В ці майдани, в сади безбережні,
Притулив би до серця —
 й на місце
Знов поставив би
 обережно...

1950—1974

НА ТІЙ ВУЛИЦІ

Була звичайна вулиця,
Проста, без жодних див,
Мене ж немов за руку хтось
Щодня туди водив.

Жила хороша дівчина
В будинку за містком,
Росли зелені пагінці
У неї під вікном.

Мені лише сімнадцятий
Ішов тії пори,
Вона ж здавалась старшою
Років на два чи три.

Я часто зустрічав її,
Та підійти не смів,
А, трапилося, глянула
На мене із-під брів,—

То я одразу знітився,
І спалахнув лицем,
І, певне, що я видавсь їй
Зеленим пагінцем.

...І знов на тую вулицю
Я випадком забрів.
Дитячий сміх доноситься
З дворів та із садків...

І от — війнуло спогадом,
Далеким, давнім сном:
Жила хороша дівчина
Тут близько, за містком...

Он видно і будинок той —
У вікнах промінці...
Ось підлітками-кленами
Стоять ті пагінці,

А ось... в малого хлопчика
Сміються із-під брів
Ті очі, що колись у них
Я глянути не смів...

І щось із серцем діється,
А що — і не збагну.
Мов пісеньку навіяло
Хорошу й ледь сумну.

Відкіль вона? Чия вона?
Й слова... Про що слова?
Про те, що все минається?
Про те, що не бува

Ні гіркоти без радості,
Ні щастя без жалю?
...У мене вже дружина є,
І я її люблю.

Та хóроше, що пам'яттю
Наділено серця
І що не має мсłodість
Ні краю ні кінця!

1951

ТАНЮША

Поема

*Синові моєму, Сергієві,
присвячую*

ЗАСПІВ

Юносте! —

простір безмежний, дороги безкраї,
Світ, що нові чудеса кожен день відкриває.

Юносте! —

росяна стежка в саду на світанні,
Мрії сміливі й несмілих бажань поривання,
Дощик весняний

і перша — в обличчя — гроза.

Пісня весела

і першого горя сльоза!..

Скоро прощатися нам:

стоїмо на порозі.

Вже ми при силі,

уже ми рушати готові.

Тільки ж із нами

ти будеш довіку в дорозі —

В ділі сміливому будеш,

в гарячому слові.

Серце — як сонячний плід,

і не в тихій теплиці,

Не в затишному безділлі

дано йому зріти!

Дай йому сяйва блакиті

й вогню блискавиці,

Леготу повів

і бурю, що зламає віти!

Дай йому ранки безжурні
і ночі тривожні,
Їзручі високі,
роботи несходжене поле
Й силу любові —
воно без любові порожнє,
Соку земного —
без нього мале воно й кволе.
Ходять іще «мудреці» поміж нами холодні,
Тільки й того в них, що зморщок нема на обличчі...
Юність — не юність,
як в завтра не рветься сьогодні,
Юність — не юність,
якщо її подвиг не кличе!
Хай наперед ти геройського вчинку не зважиш —
Треба лише над життя свою землю любити.
Дот затулити собою
бійцю не накажеш —
Вірність Вітчизні
одна йому й може звеліти.
Тож у дорогу!
Не зморимося
і не схибим,
Землю оновим
і станем за неї на бій.
Юносте світла!
За радощі й болі спасибі!
За подаровану мужність
спасибі тобі!

1

Це — недавнє усе,
ще й донині тривожне без міри.
Може, тим я свого хвилювання й тепер не втаю.
...Березневого дня, на залитому сонцем подвір'ї,

У полоні гнітючих думок, як сьогодні, стою.

Що з Танюшею сталось?

Найважче — це правди не знати!

А кого не питаю —

не кажуть, не кажуть нічого!

Щойно вибіг професор Лісний,

навіть зняти забувши халата,

І в зіницях у нього

таїлась тривога.

Він ішов зосереджений,

в сніжну ступаючи кашу,

Зклопотаний чимось,

уголос роздумував наче:

— Ви про Таню Швиденко?..

Дружина, ви кажете, ваша?..

Мусить бути гаразд.

Заспокойтесь, юначе.

— Северине Петровичу!..—

Та, вже забувши про мене,

Він кудись заспішив,

мов пекучою думкою гнаний.

Ну, а що мені можуть сказати

ці голі клени?

Що відомо оцим почорнілим старим каштанам?

В нас бувало не раз,

між студентів хтось раптом захворіє...

І нічого страшного у цьому ніхто не вбачає...

Але Таня чомусь

в ізоляторі лабораторії!

А вже це...

Я й подумать боюся, що це означає.

...Непоправна дрібниця —

пробірка в руці в неї тріснула,

Або врізала палець ланцетом собі випадково,

І уже над життям
 небезпека обвалом нависла,
На тонкій павутинці зависла
 під небом грозовим...
Що там трапилось, Таню?
 Нічого я сам не вгадаю,
Я на мить мов забудусь —
 і знову ця хмара неждана й негадана...
Я занадто багато хвороб усіляких знаю,
Від яких і донині іще порятунку не знайдено...
Тут усі наче змовились.
 Може, і їм невідомо,
А можливо,
 і знають, та права не мають сказати...
І чому так настійно мене одсилають додому?
Не розрадить, не втішить нічим
 спорожніла кімната,
Де на всьому —
 тепло її ніжності і турботи,
Де підвладне усе
 її милим умілим рукам,
Де ще вранці удвох ми раділи,
 що лічені дні перельоту
Залишилися
 солов'ям...

2

Теплий, лагідний вечір.
 І тільки повільно й похмуро
Безконечні спливають хвилини у марнім чеканні.
Березневим туманом подзьобані кучугури
Розчиняються в сутінках,
 ніч свою стрівши останню.

На асфальті доріжок
 вода як розтоплене скло.
 Стиха ринви дзвенять,
 а ще вчора, закуті, мовчали...
 Ти й не відаєш, березню,
 як би нам добре було,
 Коли б нас ця біда не спіткала!
 Ми сьогодні допізна по місту блукали б із Танею
 Сніговою водою залитими зранку кварталами.
 Як би музикою цих співучих краплин ненастанною
 Ми впивалися б,
 разом по морю гуляючи талому!..

Я пішов по провулку,
 де діти під вигуки й сміх
 По калюжах — востаннє — тягали намоклі санчата.
 А в повітрі вчувалась весна,
 простим щастям настільки багата,
 Що його вже й тепер
 вистачало на все і на всіх.
 Я допізна в той вечір блукав
 без мети, без дороги.
 Київ стиха мене березневим вколихував гомоном,
 І, можливо, від того
 під кригою суму й тривоги
 Ожили
 й покотилися теплими хвилями спомини...
 За туманом жалю,
 що окутує безповоротне,
 Встав він —
 ближчий стократ
 і дорожчий, дорожчий стократ —
 Давній день той,
 по вінця затоплений сонцем щедротним...
 І вже місто дзвенить,
 як весною розбурханий сад.

Наче справді вві сні —
я і пам'ять свою не примушую —
Віднесло мене раптом в минуле
незваною силою...

Як же легко і хороше
поруч іти нам з Танюшею!
Тільки нею і дихаю —
милою...

Сонце! Хіба ти сяло, скажи мені,
Поки не знав її світлого імені?
Весно! Ти ж, правда, навмисне барилася,
Поки не зналися ми, не зустрілися?
В небі — хмарки

золотавими дюнами,
Вулиці — повинню квітів затоплені...
— Будемо вічно щасливими, юними!
Правда, кохана? —
Крокуєм, захоплені,
Площі, квартали, провулки минаємо,—
Нині ми світ

в володіння приймаємо!
...Видзвін тролейбусних струн на Хрещатику.
Сад наддніпрянський співає чи радіо?
Ще ми не раз пригадаєм спочатку
Вечір цей,

котрий ніколи не зрадімо!
Намилуватися ж дай,
надивитися!

Дай досхочу цього вітру напитися —
Кращий чи є десь нашій?
Серце збентежене
не нахвилюється.

Що не сказала б —
одне мені чується:

«Мій!..»

Наче в сні опинивсь я в ту ніч
у кімнаті своїй, в гуртожитку,
Мовби після весняного моря
у гавані крижаній.

...На столах спочивають
потомлені книги і зшитки,

Рівно тьохка годинник
на вже посвітлілій стіні.

Тихо зéлені хвиля шелесне
в ополонці вікна,

Та ізнов — тишина.
Тишина...

Скибка місяця мокне в графiні
на підвіконні.

П'ю на чарах настояну
зеленувату воду —

Все одно не нап'юся!
Вдихаю терпку прохолоду.

Як засну я сьогодні?
Що із серцем моїм переповненим вдіять мені?

Я насили в кімнату заніс його.

На вузесенькій смужці
студентського ліжка залізного

Мало місця...
Але ще тісніш в тишині...

— Ваню! Ваню! Ти спиш?
А ще друг називається... Ваню! —

Спить...
А я ж йому першому маю сказати!

Хто ще більш, аніж він,
порадіє моєму коханню?

— Ваню, чуєш?! —
Ну й сон!.. Хоч над вухом... з гармати!

А втім, все було тоді просто.
Стояв при вікні,
І життя уявлялось ясним,
як цей досвіток ранній...
А тепер березневий туман
розтопив на бульварі вогні.
І з бідюю своєю
тепер вже не підеш до Вані.
Ми при зустрічах нині
вітаємось надто квапливо,
Мовби дружба між нами
і дружною не була...

...Я й незчувсь —
то сама невідступна тривога, можливо,
Десь за північ
до лабораторії знову
мене привела.

3

— Діду! Гей, діду! —
Мовчанья.
Я б'ю у ворота.
Хоч до ранку простою,
Бо й так же ж не спатиму вдома!
...Чути кашель старечий,
хрипке і байдуже:
«Хто там?»
І зненацька —
за спиною —
Ванині кроки знайомі.
Я не знаю чому,
але груди частіше задихали.
Поздоровкався з ним
і відчув, що забракло слів...

Чи тому, що нараз
 березнева лапата віхола
 Закружляла круг нас —
 і палатою світ забілів,
 Чи тому,
 що заглянув у вічі йому і неждано
 Все —
 і біль, і тривогу свою —
 прочитав я у них.
 Ми обидва чекали.
 Та дід в прохідній, за парканом,
 Відчиняти й не думав.
 Він щось пробурчав і — затих.
 Міг сміливо й заснуть:
 в нашім герці нерівнім
 Його, окрім сану високого,
 й мур прикривав...
 Вітер — наче сп'янів:
 то ревів, налітаючи гнівно,
 Та вологими жменями снігу
 в обличчя жбурляв,
 То у ближніх провулках,
 посвистуючи іронічно,
 В кучугурах заплутувався
 і змовкав на мить...
 Щось було в цій завії
 й знайоме, й затаєно-кличне,—
 Так, буває, забутої пісні мотив
 з далини долетить...
 Це ж торік ми стояли
 у хмарі сніжинок веселих.
 Та ні болю в душі не було,
 ні тривоги, ні жалю.
 Все дзвеніло в мені,
 наче був я наповнений келих

Найдзвінкішого
кришталю.
Я й не відав тоді, що — люблю.
Лиш бентежність незнану
Та щемливу, мов здогадка, радість у грудях носив;
По-хлопчачому марив про подвиг
і заздрив Івану
На той клаптик шляху,
що він кров'ю своєю зросив...
В давній день наші долі дійшли
до кордону часу —
Немов до незримої,
але твердої стіни:
Я кінчав семирічку,
коли із десятого класу
Він в теплушці поїхав на третьому році війни.
І тому і від того
й забилося так заздрісно серце,
Коли опинились ми вперше
в кімнаті одній,
Що стояв я у братовій —
подарованій — гімнастерці,
А Іван —
у своїй,
Димом бою пропахлій,
та, певне, і кулями рваній,
У Дніпрі
і у Віслі,
в далекому Одері праній,
Перемитій дощами
і паленій у вогні...
Старшим братом,
порадником став він мені.
І не раз ми блукали по місту
ночами казковими,

Тишу будячи кроками
і запальними розмовами...
Я в уяві проходив з Іваном
по спалених селах,
В мінометному взводі
згинався під вагою плити...
Й сторожі,
що в теплі, в кожухах задрімали дебелих,
Прокидались
і спішно ішли оглядати пости...

А тепер ми нікого не будим...
На площах безкраїх
Ліхтарі розчинились у віхолі, як в тумані.
Розгубивши маршрути,
обліплені, білі трамваї
Йдуть немов не по рейках,
а по сніговій цілині...
Ми також цілиною простуєм удвох,
безконечний
Пробиваємо слід через місто в глибокім снігу.
Ми говоримо мало,
й слова все якісь недоречні.
Що скажу,
коли я перед ним в неоплатнім боргу?
Якби чудо можливе було —
ні хвилини в ваганні
Не стояв би, не думав,
бо серце рішило б умить:
Я б віддав півжиття,
щоб знайшов він подібну до Тані!
Але ж сам — без Танюші моєї —
як міг би я жить?
Як я це поясню?
Я ж об тім говорити не стану,

Як ми любимось,
як ми навіки чуттями злились!..
Не в якомусь трикутнику,
вигаданім для роману,
На вузькій стежині
в житті ми з Іваном зійшлись...
І однаково важко стрічатись нам
і не стрічатись,
Бо тепер — ні дружить по-старому,
ні зовсім не знатись.
Видно, так і залишиться все
недоказаним, недоговореним...
Та й чи стане дорогою стежка,
чи буде назавше заорана?..

Йшли здебільшого мовчки.
Бо мався в тім сенс безперечний:
Вітер, вітер у вуха на сотні кричав голосів,
Бив скажено в обличчя
й слова, ніби іскри, гасив...
Ні, завія в ту ніч
не така вже й була недоречна...

4

Студентська кімнато моя!
Як багато
Говориш ти серцю, студентська кімнато!
Хай прибрана бідно ти, хай тіснувата,
Та що нам до того, студентська кімнато!
Ми звикли до всього з тобою.
Бувало,
Під ранок в графіні вода замерзала...
Та ми не в обиді —
хіба ти нам мало
Веселих і сонячних днів дарувала?

Хіба не отут ми сиділи ночами,
Схилившись над зошитами та книжками?
Хіба не отут в залікову гарячку
На цілу добу позичали троячку,
По-братськи ділили цей скарб із сусідом
І ситі бували вчорашнім обідом?..
Студентська кімнато!
Студентська кімнато!
Ти мріяти вмієш із нами й співати,
Сміятись і плакати,
радіти й тужити,
І щастя,
і біль берегти пережитий...
За даллю часу, через десятиріччя,
Ти знов нас до себе поманиш, покличеш,
Згадаєшся вечором давнім, бузковим,
Забутою піснею,
пам'ятним словом,
І сном, що наснився,
але не здійснився.
І усміхом друга,
чий слід загубився...

Ти й донині така,
хоч тепер вже й сімейна, кімнато!
І за роки не змінився,
що ж говорити — за рік?
Хай домашній лежить килимок на підлозі картатий,
Але ось на столі —
інститутський графин-«п'ятерик»...
Ті ж пісні тут лунають,
ті ж самі гарячі розмови,
Ті ж конспекти на тумбочках,
ті ж суперечки без меж,
Перед заліком ночі безсонні —
і зайві, і обов'язкові,—

Все, як в кожній кімнаті у нас в гуртожитку,
і все ж...

Ось Танюшине фото
у рамочці на стіні,
Щоб під ним
працювалось і мріялось легко мені.
На полиці здружились мої та її книжки —
Щоб читав їх з любов'ю,
у руки їх брав залюбки...
Можна шафу оцю відчинити
й торкнутися плаття, в якому
Я уперше Танюшу зустрів,
І здадуться живими на ньому,
вологими й свіжими квіти
Тих немерхнучих днів...

Таню!
В серце на хвильку
очима сяйни мені сірими,
Незрадливими, ясними, щирими!
Звичним рухом —
З грудей і за плечі —
косу перекинь,
Пригорнися до мене,
на хвильку єдину прилинь!

Я немовби побачив її у миттєвому сні
І відразу прокинувся —
порвалася райдужна нить...
Я стою у пальті та ушанці,
а на стіні...
Фото мовчить.

Я цю ніч не забуду ніколи.

Усе пам'ятаю:

Кожен звук, кожен крок...

І нестерпне оте почуття,

Коли ніби спиняється час...

Тільки вітру виття,

Та п'ятьма за вікном —

і нема ні кінця їй, ні краю...

Хоч стонадцять разів поклялися,

але не любив ти й не любиш,

Якщо знаєш в коханні

самі тільки сни золоті,

Коли в грудях тобі не хололо

ні разу в житті

Від одної лиш думки,

що ти її втратиш, загубиш,

Ту єдину твою,

незрівнянну твою, незамінну,

Хай красиву для тебе лише,

та повік неповторну оту,

Котра очі розкрила твої

на небачені барви нетлінні

І явила тобі —

ніби чудо —

життя повноту...

Де там бродить світанок?

Скоріше б уже розсвіло!

Як же важко долаєш ти, стрілко, четверту годину!

Я на мить

до холодної шибки притиснув чоло,

Ніби ліг на крижину.

Дощ. Мов лле із відра...

Після снігу пішов...

І метелиця, й дощ...

Навесні — це звичайна річ.

Вітер шарпає люто.

І не ліхтарі,

а немов

То сама понад містом гойдається ніч...

То мигне світляком,

то насупиться знову, сліпа.

Пляма світла

хитається біля стовпа...

Ні душі навкруги!

О такій би годині улітку

Вже світанок займався б...

І раптом побачив: з-за рогу

Хтось біжить під дощем,

припадаючи важко на ногу.

Може, з вістю недоброю

посланий до гуртожитку?

Я хвилину стояв,

прислухався в глибокій тривозі

І метнувсь до дверей,

та вони у ту ж саму мить,

Ніби в сні, відчинились нечутно самі,

й на порозі

До останньої нитки промоклий

Ваня стоїть.

Мов дощем і скаженим вітрищем

ударило зблизька.

Що він знає?

Ми ж разом прийшли з ним додому!

Дістає папірця із кишені:

— Від Тані записка.—

Я схопив:

— Од Танюші? —

А почерк якийсь незнайомий!

«Дорогий мій Сергію!
В мене, видно, щось інфекційне.
Ну, із ким не буває?
Даремне твоє хвилювання.
Не тривожся, хороший!
Будем вірити медицині.
Ми ж самі — медицина...
Цілую. Таня».

Я нічого іще не збагнув.
Де він взяв її посеред ночі?
— Де ти взяв цю записку, Іване?
Ти був... там? —
Він підводить на мене
безсонням обпалені очі.
Як не вірити
цим очам?
Я нічого сказати не зміг,
тільки стис йому руку,
Бо відчув, що потрібних у мене не вистачить слів.
А можливо, я просто в ту мить
ще не все розумів...
То солдатської дружби мені відкривалась наука.
Я не раз іще зміряю серцем
не вигадану стежину,
А його безконечну дорогу —
крізь дощ і нічну хуртовину,
Я вже знав,
що лише не забути про неї — замало!
Але ж Таня —
чому не вона цю записку писала?
Я пробіг її вдруге
і мовби впритул додививсь до рядка:
«В мене... щось інфекційне».
Записку комусь продиктовано:

Папірець,
до якого б торкнулась Танюші рука,
Передавать ризиковано...

6

Ще не скоро світанок!
То німо тужив при вікні,
То ізнову схилився над запискою
над чужою...
Може, тим так нагально тоді забажалось мені
Прочитати хоч слово,
написане Таниною рукою.
Я дістав із шухляди конспекти
давніші й нові —
На півроку читать її стало б,
цю силу-силенну...
У задумі гортав сторінки.
І рядки, ніби струни живі,
Задзвеніли, заграли...
Та що це?
Здається, щоденник?
Я не знав, що Танюша щоденник веде,
й не подумав,
Чи то чесно — читати його?
Не до того було!
Бо дихнуло блакиттю,
веселим нахлинуло шумом
Червня двадцяте число.
«Цілий день в гуртожитку співають,
до пізньої ночі пісні.
Закінчились екзамени.
З ними — і тиша академічна.
Чемодани пакують,
і стали кімнати тісні,

І в самому повітрі вже
запах мандрівок незвичний.
Я дивуюся з себе:
якась я дивачка, їй-богу,
Ну, якоюсь немов
неприкаяною зробилась.
Поривалась додому,
а тільки зібралась в дорогу —
Іхати перехотілось...
Стало жаль, що так рано канікули
Нас додому покликали...
Ніби в Києві тільки
такі вечори погожі,
Отакі золотаві дні...
Може, знову сьогодні
квитків не дістане Серьожа
Ні собі, ні мені?..»

«Двадцять другого червня.

Поїхав Сергій.
Я сиджу на вокзалі.
Мій поїзд лише за годину.
Ах, скоріше б, скоріше!
Так сумно зробилось одній,
Мов навіки Серьожа,
навіки мене покинув...
На пероні, коли ми прощались,
в останню хвилину
Я згадала,
що двадцять друге червня
сьогодні —
Роковини мільйонів розлук
понад краєм безодні...
...Ось мій батько підвівся,
на плечі мішок свій закинув.

...Наша станція, тиха й мала,
од пісень і плачу
Роздалася немовби
й тепер непомірно велика.
Я не вірю, що нам зостається
ридати і кликати.
Ні, неправда! Неправда —
за поїздом вслід полечу!
Але мама не плаче.
Щосили мене пригорта.
І у неї
такі ж, як у батька,
суворі і жилаві руки,
Вже готові до праці тяжкої,
до вічної, може, розлуки...
І солдатки печаль у очах —
невтолима й свята...
Мамо, мамо!
В волосся сивинки вплітаються
густо...
Він загинув. Ти знаєш.
І все ж дожидаєшся чуда.
...А війну —
та невже ми колись її знову допустим?
Чуєте, люди?!»
«Цього ж дня. У вагоні.
Я думаю часто над тим,
Що в житті треба вміти над все
дорожити хвилиною...
В багатьох іще
дні — як за поїздом звихрений дим...
Та чи можна
прийти в комунізм
за чужою спиною?

...Ми приходим в життя
після бур і вогняних злив,
Між могутніх дубів стоїмо,
як пагіння зелене.
Старший брат мій —
Матросов —
грудьми амбразуру закрив.

Вічна Зоя!
Вона на п'ять років лиш старша за мене!..

Ми були ще малими,
коли проводжали батьків,
Та дочасно змужнілими
з фронту солдатів стрічали,
А вони все одно,
як дітей, нас на руки брали...
Хто із нас не відчув тоді,
не зрозумів,
Що, йдучи під вогнем нещадним
на смерть і на муки,
Нас бійці
не лише і не просто дітьми уявляли
І тепер, ніби мрію свою, піднімали на руки,
Як майбутнє землі,
за яку вони кров проливали!

А сьогодні дивлюся:
уже ж ми зрівнялися з ними —
Піонери вчорашні
й вони — учорашні солдати!
Як же треба нам жити
і стати нам треба якими,
Щоб із чистою совістю
поруч із ними стояти!

...Поїзд мчить,
проліта повз міста,
повз поля і вокзали.
Я захопленим серцем
вбираю простори чудесні ці.
Із якого вогню їх здобуто!
Яким їх трудом піднімали!
Слово за нами,
ровесники і ровесниці!»

Це вона, моя Таня!
Такою давно її знаю —
Всю в стрімких пориваннях,
що святом їй світ осявають.
Ці думки...
Їй виднілася доля за цими думками...
«Слово за нами!..»

Перечитував знову рядок за рядком
і неначе
На своєму обличчі відчув її подих гарячий.
І здалось — вона щойно отут,
поруч мене, була!

Я до зошита знов припадаю,
мов до джерела.

«Двадцять восьмого липня.
Щоденнику мій!
Другий місяць пішов,
як не брала тебе я у руки!
Не записано стільки сумних і веселих подій...
А тополі над Россю!
А поле! Смарагдові луки!

Я не знаю,
чи зможу колись передати словами
Цю красу неоглядну —
Теплий подих вечірніх полів,
пісні дальньої знадність —
Все, що так я люблю,
що повік
хвилюватиме до нестями!
На світанні, крізь сон,
мовби здалеку, чую слова:
— Доню, доню! Вставай!
Та прокинься ж ти, донечко!
— Я вже, мамо, не сплю,
розбудило давно мене сонечко!..—
...Мамо, мамо!
Ласкава й сувора моя ланкова!
Я одну лиш хвилину
поніжуся в ліжку дитиною
І одразу дорослою стану!
...Понад самою Россю
ми росяною стежиною
Поспішаємо з матір'ю
до бурякового лану.
А старий мій дідусь —
часом смішно буває і дивно —
Що не день — про своє:
що студентці, мовляв, не з руки...
Ой дідусю рідненький!
Які ж ви, їй-богу, наївні!
Ну, хіба то не наші,
хіба не мої буряки?»

«Одинадцять серпня.

Од Вані — четвертий лист.
Все — про справи звичайні,

а тільки за словом кожним
Хвилювання затаєне чую,
затаєний зміст,
І прохання невисловлене,
й сподівання тривожне...
Ну, чому так буває?
Були ми з ним
товариші,
На одному потоці учились,
щодня зустрічались,
Вечорами удвох
з інституту додому вертались,
Та лишивсь він
товаришем тільки для мене
в душі...

Ну, чому так буває?
Чому почуття неслухняне?
Я училась, жила, як усі,
і нічого не відала,
І здавалось —
не скоро іще та хвилинка настане...
Але серце проснулось неждано
й само мене видало...
Він іще не повірив, я знаю,
він ще сподівається,—
Я одразу відчула,
побачивши тільки листа.
Написати, як гірко мені?
Та рука чомусь не піднімається:
Чим зарадить Івану
оця моя гіркота?»

«Двадцять третього серпня.

Сказати по правді по щирій,
Я скучаю за Києвом,

за наддніпрянськими кручами...
Вже ось тиждень в душі
в свій студентський збираюся вирій,
Тільки матері ще не сказала,
бо якось незручно...
Рідна, добра моя!
Вона потай давно уже плаче.
Серед ночі прокинусь —
стоїть біля ліжка, сумна,
І не зводить очей,
назавжди надивляється наче...
Все їй сниться війна...
Проклятуща війна!
І коли ж ми забудем про неї!
Хижі руки її
та відтяти б ударом одним!
Чорний дим,
сивий попіл пожарищ Кореї
Осідає на серці моїм.
Часом хочеться
разом схопитись, злетіти на крилах
І з'явитися до Кім Ір Сена —
хай дасть щонайважчу роботу,
На ділянку найважчу
бійцем посила мене в роту,—
Я б зробила усе,
навіть більш, ніж мені по силах,
Лиш скоріше б розвіять
цю хмару війни похмуру,
Що затьмарює радість,
щасливу любов молоду мою!
Марю щастям своїм
і зненацька про себе подумаю:
Ну, а я...
я змогла б, як Матросов,
собою закрити амбразуру?»

І неначебто чую:

«Неправда!» —

як тільки-но спробую

Уявить,

що до ліжка Танюша прикута

хворобою.

Це неправда!

Бо Таня свого не сказала ще слова,

А не може його не сказати!

І нараз — наче блискавки спалах

спинив мене серед кімнати:

А можливо, хвороба Танюшина

не випадкова?

...Це було за туманом іще,

без кінця й без початку.

Опало і щезло.

Та щось я, здається, вже знав...

Я підбіг до стола,

до щоденника знову припав:

Може, в ньому знайду я розгадку?

8

«Вісімнадцяте вересня.

Вранці зустріла Івана.

Позавчора просила,

та він не прийшов на весілля.

А тепер поздоровив мене.

І так тепло всміхнувся неждано.

Невже то він просто

зробив над собою зусилля?

Ми не сіли в трамвай,

а до клініки рушили пішки,

Мовби справді

нічого не сталося особливого.

Тільки ключ журавлів
прокурликав над нами
і трішки
Засмутив голубінь
вересневого дня
щасливого...»

Не цього я шукав.
Головне, мабуть, далі десь, далі!
Я гортав сторінки,
і в невпинному їх шелестінні,
Як обвал сніговий,
наростало моє нетерпіння,
І тривога росла,
як гора снігова при обвалі...
...Двадцять восьмого вересня.
Жовтня — дев'яте, тридцятье...
Наче вітер часу
завернув пережиті вже будні,
І забуті події,
і пам'ятні числа і дати...
Листопада — четверте... десяте...

«Двадцятого грудня.

Де ти бродиш там, зимо?
Всю ніч мені снилась метелиця.
Я прокинулась,
і щонайперше — мерщій до вікна.
Анітрішки не схоже!
Туман надоїдливий стелеться...
Не збагнеш —
чи то осінь, чи рання занадто весна?
Де ще тая весна!
А чогось ніби не вистачає...
Завірюхи? Морозу?
Та прийдуть — куди їм подітись!

Зал дихнув, сколихнувся
і щільною звівся стіною,
Ніби всі
на трибуні ми, поруч професора
стали старого:
Він за нас говорив,
а вже ми говорили за нього,
Ми питали
у заокеанських «жерців медицини»,
Хто з них
чесно йому подивитися може у вічі?
Він смертельні хвороби
собі прищеплював тричі,
Щоб народові дати
нові
рятівні вакцини!
Два світи...
Я так ясно відчула,
так бачила ясно в ту мить —
Стоїмо:
проти смерті — життя,
проти темряви — сонце високе!
Геть назавше з душі,
благодущня оманливий спокій,
Коли схрещено зброю
і бій на планеті гримить!»

9

Так! Це — проба вакцини!
Тепер я збагнув по-новому
І тривогу її,
і розмови останніх днів
Про дослідження,
що доведеться зробити Лісному...
Я нічого не зміг би в записці знайти між рядків,

І нічого сказати не могли мені вчора, звичайно:
...Після лекцій —

в студентським гуртку,
як і всі, працювала,
Може, більше, ніж інші,
за дослідями пропадала...

Але це й від професора, видно,
вона зберігала у тайні...

Я усе пригадав: і печаль у зіницях старого,
І під сивими вусами губи прикушені строго,
І його хвилювання,
нехай і приховане вміло...

Може, трапилась помилка?
Може, вона поспішила?

Це ж бо дослід!
Палкого бажання для нього —
замало!

Що учора вона
у щоденнику записала?

«Двадцять сьомого березня.

(В зошиті запис останній).

Северина Петровича, видно,
не переконати,
Навіть слухати не хоче,
не хоче про це й розмовляти...

Але ти? Ти б вагалася, Зою?
Скажи, партизанко Таню?

Вчора вранці приходив Демчишин —
колега і друг його давній.

Тільки знову,
на чім почалася,—
на тому й кінчилася розмова.

Як прощались вони,
я на східцях була випадково.
— З вашим серцем — немислимо!
Буде біда —
й непоправна! —
То Демчишин казав.
А Лісний все хитав головою:
— Це — обов'язок вченого,
зрештою — право моє безперечне! —
Може, просто не вірять,
що дослід
для нього вже річ небезпечна.
Є один тільки вихід.
І слово останнє — за мною.
Я продумала все. Врахувала всі «за»
і всі «проти».
Зловживати довір'ям нечесно —
хіба я не знаю?
Він же вірив мені,
залучив до своєї роботи...
Тільки бачу — й хвилини чекати я права
не маю!
Дослід — першого квітня.
Йому заборонять, звичайно.
І вже шестеро нас, добровольців, стоїть,
поглядає на двері...
Але що, як — упертий —
сьогодні його розпочне він,
негайно,
І заяви залишаться наші
лише на папері?
Не дано йому права
життям своїм ризикувати!
...Так, я знаю,
що тут
не буває простої невдачі,

Розумію,
щоб
помилка, навіть найменша,
для мене значить...

Та не думаю
відступати!

...Ниці нелюди за океаном все марять
цією хворобою,
Начинивши снаряди та бомби,
засіяти наші простори.

А вакцина Лісного,
яку на собі я спробую,—

Та вона ж
їхні плани руйнує і ріже під корінь!

Я готова!
З останньої лекції —
і за роботу!

...А сьогодні так ясно
на весну намітився злам...
Так запахло теплом!..
Це ж бо лічені дні перельоту
Залишилися солов'ям...
Поспішайте! Летіть!
Ми у місячні ночі погожі
Ще послухаєм вас у зеленій затіненій хащі!
...Я хотіла уранці
про все розповісти Серьожі.
Передумала і не сказала йому.
Це і краще...»

10

Я не вийшов на вулицю —
вилетів, вихором дужим підхоплений.
Ніч?
Здається, не ніч — цілий вік проминув.

Я пішов по провулку за ним,
та до самого рогу —
Сам не знаю чому — ні відстать,
ні спитати не міг.

* * *

І зненацька
машина мені перетнула дорогу,
Грім оркестру різкий
і глухе шурхотіння ніг...
...Дві коси — дві пропалини чорні
на платті сліпучо-білім.
І одне тільки пасмо живе
понад лобом тремтить...
А оркестр свої мідні витягує шиї спітнілі
І гримить!
І кричить!
Під набухлими бруньками
й цим торжествуючим небом,
Де розгулює вітер,
де сонце і свіжа блакить,—
Домовина і коси дівочі...
Про що він кричить?
Зупиніться!
Замовкніть!
Не треба!
Я не знаю —
можливо, минула не мить, а сторіччя
Між ударами серця двома,
поки з чорної глибини
Знов з'явилося,
знов незнайомим зробилось це строге обличчя
Жінки,
що не діждалась початку весни...
Тільки губи у мене поперхли
й солоними стали від поту,

Тільки небо туманом заслало

і день потемнів...

Над рядами скуйовджених простоволосих голів
Вітер вився

й високу витягував виючу ногу...

Труби!

Труби, не треба!

Без вас хіба суму не досить?

Оцієї дочасної смерті хіба ще замало,

Щоб горою камінною горе на плечі упало,

Щоб і сонце весняне затьмарила тучами осінь?

І незмірна тривога нараз опекла мені душу:

Я нехайно,

нехайно повинен побачить Танюшу!

В небезпеці нехай,

але тільки б живою! Живою!

Я до неї прийду

не зі схиленою головою.

Я рішучість свою принесу —

не печаль, не скорботу,

Як в строю,

стану рядом,

бо наперекір смертям

Наступає весна,

і вже лічені дні перельоту

Залишаються солов'ям...

Для мільйонів сердець і очей

берегти необхідно ці віти,

Цю в промінні блакить,

берегти це велике життя.

А хіба я не зможу за нього

без каяття,

Коли треба —

грудьми

амбразуру смерті закрити?!

ЗАМІСТЬ ЕПІЛОГА

Я в той день не побачив Танюші.
Не скоро зустрівся я з нею.
Ручаї відгриміли,
і яблуньки молоді,
У рожеві запнувшись хустки,
перешіптувались на алеї;
Та нічого не бачив, не чув я тоді.
Промінилась безхмарна блакить,
і веселий видзвонював грім,
То ледь-ледь зеленіли,
то враз зашуміли каштани...
Все в природі мінялось
для мене раптово й неждано,
Бо душею я жив лиш одним.
Я збагнув до кінця,
непомірну вагу яку
Має кожна десята
на температурнім листку:
То спадала униз,
то повзла, піднімалася вгору
На папері на міліметровім
червона нить...
На хвилинку хоча б
опинитися з Танею поруч —
Доторкнутись руки,
зазирнути у вічі на мить!

Я на лекції йшов,
і щоранку тим самим питанням
При порозі
мене інститут зустрічав:
— Що нового сьогодні
у лабораторії взнав?

Як цю ніч пробула,
як тепер почува себе Таня?
Ми останнім трамваєм
вертались вночі від Лісного,
І, мабуть, не одному мені
він світив і крізь сон повсякчас,
Той віддалений вогник невтомний,
який в кабінеті у нього
До світанку не гас.
Нас Танюша немовби зріднила усіх по-новому,
Та не тільки тому,
що за неї ми так хвилювалися всі,—
Наші смілі пориви
у образі встали живому,
Ми побачили мрію свою
наяву — в її простій красі.
...Перший подвиг
і перший — на відданість — іспит
суворий...

Ось він зблизька
грозою дихнув нам в обличчя,
той день,

Що про нього у школі іще
ми співали пісень,

Що про нього захоплено думали, снили учора.
Скоро — завтра, можливо, — за мною й тобою
слово,

І в ясному вогні,
що палає в душі гаряче,
Все негідне зника, неістотне, мілке й дріб'язкове,
Й по-новому товариша бачиш,
його почуваєш плече,
І від серця до серця —
висока напруга єднання:
З другом — ширша дорога,
із другом — не схибиш в путі!..

Що ж, я знаю,— це правда,
гірка наша правда, Ваню,
Ми не все поділити з тобою зумієм в житті.
Та нехай не здолати
кохання юнацького силу свавільну —
Нас довіку ніщо не заманить
на стежку вузьку!
Є дорожче за власне життя,
для обох неділиме і спільне,
І за нього
до смерті нам битись в одному полку!

...Солов'ї прилетіли.
Не можу сказати — коли.
Може, місяць тому,
а можливо, що тільки учора:
Я лише на світанні
почув їхню пісню прозору.
Та й каштани
сьогодні чи вчора лише
розцвіли.

Видно, правду говорять:
найважчі хвилини — останні.
Стоїмо біля входу,
з дверей не спускаємо віч.
Скільки рідних павколо,
схвильованих скільки облич —
Однокурсники, друзі,
з букетом черемхи Ваня...
Він давно мені снівся, цей день,
а можливо, й тепер тільки сниться?
Що, як справді прокинуся,
тільки-но з місця зрушу?
Але раптом хтось поруч:
— Іде наша Таня, дивіться!

— Таня! Таня!

— Танюша!

І — назустріч.

Та разом усі.

Обступили стіною

Так, що руку потиснути їй

мені вдасться не скоро...

Ось професор Лісний

щось до Тані говорить з докором,

Але очі

по-батьківськи світяться теплотою...

Як святково кругом!

І, напевне ж, лише на світанні

Розпустилися скрізь на бульварах,

заніжились квіти!

Ще здаля —

ніби все їм відомо —

всміхаються Тані

Молоді матері над колисками

й діти, діти...

Ми простуємо до гуртожитку

крізь радісне різноголосся

Щебетання дитячого

й зелені шелестіння...

Свіжий вітер з Дніпра

то заплутується у волоссі,

То на вухо наспівує

дивні пісні весінні.

В мені ледве вміщаються

це торжество, ці квітучі простори,

Бо ніколи я стільки душею ще не обіймав!

В нас багато попереду щастя,

багато попереду справ!

І кімнати студентські,

й Вітчизна уся неозора —

Наш прекрасний,
наш спільний дім,
Де для кожного — праця,
і подвиг,
і світлі весни.
Станьте поруч, ровесники!
Разом ходімо!
Ходім
Будувати
і берегти
це життя чудесне!

*Київ,
червень, 1953 — червень, 1954*

НАШ АГРОНОМ

Під валянці стеляться свіжим сніжком
Дороги зимової гони,
Де Надя Пилипівна, наш агроном,
Уранці іде до району.

Даремно,
зрівнявшись в путі,
водії

Свої зупиняють машини,
Даремно запрошують хлопці її
У теплу сідати кабіну.
Всміхнеться

й відможеться гречним кивком:
Спасибі, мовляв, я — поволі...

Надія Пилипівна, наш агроном,
Помріяти любить у полі...

Іще — по завії — сніжком порошить
Та котить примарні пороги...
Ось велетень стовп —

мов спинився на мить

В заметі спочить край дороги.
Він шапку кошлату надів набакир
(Чи вітром набік її збило);
По обрій —

аж ген, скільки схоплює зір,—

Брати його

шлях обступили,

До лісу розбурханим морем бредуть,
Над річкою стали, на кручі...

Їм, певно, над краєм усім натягнуть
Наказано
струни співучі.

Й нехай ще замети,
неначе стоги,
Під небом горбатяться білі,
Вже мариться —
вийшли електропруги,
Сівалки виходять на ріллі,
Вже видиться:
зёрня жовтавим дзьобком
Проклюнулось, прагнучи волі...

Надія Пилипівна, наш агроном,
Помріяти любить у полі...

Іще воно снігом пливе в далечінь,
Вогнем виграє синюватим,
Ще там, де посіяно буде ячмінь,
Щити поправляють дівчата,
Та глянь, що на обрії —
сніг на горбах
Чи срібні весняні хмарини?
То — грому розкоти
чи десь на мостах
Вантажні грімкочуть машини?
Ген трактор попахує синім димком
Поважно і хазяйновито:
— От-от уже й з двору пора, агроном...
Чи скоро накажете вийти?

То полем біжать, то петляють ліском
Дороги зимової гони,
Де Надя Пилипівна, наш агроном,
Уранці іде до району.

І сніг їй під ноги покiрно ляга
І навіть скрипiти боїться,
Бо з серця дiвочого
може снага
Гарячим промiнням пробиться...

І лiс, прокидаючись тихо вiд сну,
Закляклi випростує вiти.
А сонце крутiш поверта на весну,
Стрiмкiше iде до зенiту.

1950—1978

ВЕСНА

Знову серцю в грудях мало мiсця...
Кожну мить прискорюючи крок,
Йде весна по мiсту, й свiже листя
Б'є зеленим полум'ям з бруньок.

Ах, який у неї синій вiтер!
Скiльки в неї сонця i зела!
Друже мiй, можливо, ти помітив,
Як вона й коли вона прийшла?

...Кажуть, вийшла дiвчина з заводу,
Пiсля змiни вийшла в сiм годин.
Кажуть, на її чудову вроду
Задивлявся прохожий не один.

Видно — щастя,
всю її по вiнця
Сповнивши,
лилося через край.
Бачили: стояла на зупинцi,
Потiм сiла у тiсний трамвай.

Невідомо, що вона хотіла
Роздивитись крізь промерзле скло.
Бачили: на хвильку притулила
До гілок морозяних чоло.

А обличчя юністю папіло,
І від цього світла і тепла
На мохнатій шибці заясніла
Озерцем проталинка мала...

І в вагоні стало враз тепліше,
І по вулицях, щасливий тим,
Мчав трамвай всю ніч, зимову тишу
Дзеленчанням будячи дзвінким.

Ширшала проталина... А стужа —
Що могла вже вдіяти вопа?
І, можливо, саме з цього, друже,
В нашім краї почалась весна...

Кажуть, десь у степовій артілі
Йшов до кузні на зорі коваль.
Глянув із горбка: замети білі
Хвилями горбатять степу даль.

Кузня — ніби човен серед моря,
Тільки й того, що навкруг шляхи...
А коваль весною снів, говорять,
І наліг з підручним на міхи.

Потім в молот влив ядання напругу,
І — з ударом кожним все гучніш —
Довго сповіщав на всю округу
Про своє народження леміш.

І, звичайно,—

гартувать потому
Той леміш коваль поклав у сніг,
І струмок на схилі на крутому
Борозною першою проліг.

І навкруг замети — ніби соти —
Мед-водою сповнилися враз.

А струмки —

один... десятий... сотий...

Так весна, говорять, почалась.

Люди кажуть, на світанні полем
Жінка йшла, уже немолода.
Край дороги, на дерева голі,
Сірі хмари впаля, мов орда.

За рікою спали мертві луки.
Брів туман з недалнього села.
Жінка у шерхкі, темнаві руки
Грудку розволожену взяла.

Видно, в грудці тій була зернина,
І, відчувши добрих рук тепло,
Ожила вона, і за хвилину
Перше народилося стебло...

Жінка грудку залишила в полі
І побігла кликати подруг.
А від тої грудки на роздоллі
Зелень розпросторилаь навкруг...

І проспулись край дороги клени,
Тихо зашумів травою луг,
Потім полем полум'я зелене
Докотилось до глухих яруг,

Прошуміло лісом, степ безкрай
Полонило, обняло сповна...
Люди кажуть — з цього в нашім краї,
Саме з цього почалась весна.

Люди кажуть...

І, мабуть, не даром —
Спроста хто ж це став би говорити.
...Йде весна — в косі волосожаром
Зимоборець-пролісок горить!

1950

І не склом, і не склом тут склили —
В кожній шибі горить по веселці!

В цьому місті, де всі — старожили,
В цьому місті, де всі — новосельці,
Що не ранок, то й радість у гості,
Що не днина, то й свято весняне.
Тут в повітрі самім — ненастанне
Бриніння квітневої брості.

1951—1979

МОТОРИСТИ

Хлопці й слухати не хотіли,
Од самої досади безсонні,
Що буксир —
цілий день без діла! —
Простоїть на ремонті в затоні.

Навіть в думці не допускали,
Щоб, оцю кленучи причину,
Розвантажені, біля причалу
Ждали баржі їх цілу днину.

Ще й не віяло вітром низинним,
Ще у воду не глянули зорі,
Як гуртом вони
у машиннім
Заходилися біля мотора.

Він непросту задав їм загадку,
Він — мов здумав з них кепкувати:
Щойно начебто до коліщатка

Розібрали... Усе в порядку...
А зложили, взялись запускати —
Барахлить! Починай спочатку!

Починали (де й бралось терпіння?)
Знов і знову (про честь уже йшлося!)

Аж нарешті, нарешті двигтіння
Ритмічне й лунке роздалося!
Геть як музика — тони чисті!
Під таку хоч танцюй до пониззя!

...Вже світало, коли мотористи
На палубу піднялися.
Гасли вогники часті на правім,
Гасли стéжки на хвилях мревні.
І звучала в гудках пароплавів
Особлива якась задушевність.

І з якимсь особливим старанням,
Розвертаючись важкувато,
В котловані вклонявся,
з світанням
Їх вітаючи,
екскаватор...

І згадали тоді мотористи,
Що всю ніч було чуть на буксирі,
Як невтомно гриміла пристань,
Як машини гули в міжгір'ї,
Як на всім будівельнім майдані,
Де велика зростає будова,
Не змовкали ляскоти кранів
І моторів кваплива мова...

І подумали хлопці, що певне
Їм ні сил, ані вміння не стало б,
Коли б у серця вони

ревне

Гримкотіння оце не вбирали...

І уся в їхній встала уяві
У робочій напрузі — єдина,
Осяйна в своїй добрій славі
Велика наша родина,
Що її ми в серцях лелієм,
Над усе нам у світі милу...

Задля неї ми все зумієм!
Задля неї нам все під силу!

1951—1979

* * *

Ти кажеш — осені руками
Підпалено каштани й липи;
Ген по садах, понад шляхами
Стоять вони, як смолоскипи...
Але — не думай — це не осінь,
Не йшло ще ж літо од причалу,
То листя сонця напилося
Й тепер на нього схожим стало...

І ми — не думай — не старієм,
Хоч попрощалися вже з маєм,
Ми просто більше розумієм,
Більш почуваємо й бажаєм,
Нам просто з кожним днем миліша
Земля, що зміряли-сходили,
Поля, лугів духмяна тиша...
І манять, манять, як манили
Дороги, вдалину простерті,
Гудки понад мостами кличні...
Ах, бути б юними до смерті,
А коли можна — жити б вічно!

1954

* * *

Це чаклунство чи наука,
Лиш одній тобі відома?
Як твої дитинні руки
Пахнуть домом, милим домом!

Ти поклала сина в ліжко:
— Люлі-люлі, спатки-спатки...—
А сама — ну, більша трішки,
А мале ж таки дівчатко.

А сама — мов та берізка
На узліссі вранці-рано,
Отаке собі дівчисько
Миле, всміхнене, кохане...

Ти ж бо втомлена, я знаю:
Півгодини як з роботи.
Дай хоч вечір потримаю
На плечах твої турботи.

Щоб надовше ради мене
Ти лишалася такою,
Щоб мені і нічно й денно
Аніде не знать спокою.

1954

* * *

Живем, років своїх не лічим...
Та не втішаюся обманом:
Як правді глянути у вічі,
То я вже скоро літнім стану.

Ще я не стомлений, не хворий,
Не відстаю між молодими.
Та кожен рік — суддя суворий,
Що при мені стоїть незримо.

Не для хвали, не задля слави —
Чим відплачу вам, люди рідні?
І вам, ліси, вам, буйні трави,
Сади і пшениці дорідні?

Чим я віддячу милим веснам,
Що мене змалку колисали?
Що поверну в ті руки чесні,
Які і хліб, і сіль давали?

Хай старість серця ще не студить,
Та вже ось в чубі нитка біла...
І невмолима совість судить,
І кличе кожну мить до діла.

1954

СОРОКОВІ РОКИ

* * *

Святковість надворі яка!
Кружляють сніжинки. Зима.
Сьогодні моя дочка
Уперше сказала «ма».

По місту вечірньому йду.
Асфальт під ногами дзвенить.
Автобус на повнім ходу
Гукне і зникає умить.

То сміх пролунає, то спів,
І все — моїй доньці малій...
Я думаю: скільки ж це слів
Зосталося вивчити їй!

Бентежних, суворих, святих...
Чи знає хтось певно їм лік?
І згадую друзів своїх,
Що — скошені — змовкли навек.

Із них не один, не один
Кохання гаряче плекав,
І в когось із них, може, син
Вже й інші б слова вимовляв.

І, може б, і той десь ходив
У віхолі райдужних мрій...
Багато ще вивчити слів
Зосталося доньці моїй!

Нехай же вона вироста,
Хай доля їй буде ясна,
І хай вона з уст в уста
Ті змовкли несе імена,

Щоб пам'ять жила дзвінка
Про тих, кого з нами нема!

...Сьогодні моя дочка
Сказала уперше «ма».

1948

ЛИСТИ З ГУРТОЖИТКУ

Із циклу

* * *

Минуть літа, і тут, де ми щоднини
Йдемо з роботи й на роботу знов,
Де на слідах машин в розмоклій глини
Лишаємо відбитки підшов,
Де пам'ять нетривка про наші кроки
З'явитися не встигне — і зника,
Асфальтовий проляже шлях широкий
Від міста до заводу — мов ріка.
...Автобуси пливтимуть дивовижні,
І гуркотітимуть грузовики,
І шелестітимуть обабіч вишні
Чи яблуні... (Це вже садівники,
Напевне, вирішать...) І на світанні
В якийсь із днів недалньої весни
В цвітінні віт, в їх мрійнім коливанні
Ми наші нинішні пізнаєм сні.
І стане сном натомість наше нині,
І, може, в нього нас поманить знов...

Йдемо з роботи. На розмоклій глини
Карбуємо відбитки підшов...

* * *

Бува, увечері додому
Прийшовши, вражено замреш:
Гармошки перебір знайомий...
А звідки — враз і не збагнеш.

Одно що — рідний до нестями!
Лиш очі затули на мить —
І вже ти бачиш: між кущами
Над балкою твій взвод лежить.

...Принишкле поле, сірі далі
(Попереду — туман чи дим),
Крізь тиху пісню на привалі
Долинув канонади грім.

Вслухаєшся і забуваєш,
Удари чуючи нові,
Що то мембрана відзначає
Глухі розряди грозові.

...Ген там, на обрії, не гасне
Пожежі дальньої вогонь...
А гармоніст — мов душу власну —
Нарозхрист розкрива гармонь.

Й зринають знов ті мрії й болі,
Що ми крізь всю війну несли,
Що на военнім димнім полі
При нас тривогою жили.

Немов якісь казкові хвилі
Донесли їх до приймача...
І ти стоїш, стоїш — не в силі
Робочу куртку знять з плеча.

Та й як одразу зрозуміти,
Що то саме життя твоє,
Все вистраждане й пережите
Так просто піснею стає.

* * *

Є в місті вулиця нова.
Торік на ній росла трава.
Торік серед руїн рудих
Мене був дощ на ній застиг.

Я там щодня бував з тих пір,
Мов стіл свій, знаю кожен двір...
І знов сьогодні — під дощем —
Ми тут з товаришем ідем.

Обнова — повінь дощова —
З асфальту слід вапна змива.
Соснових стружок білий рій
Несе струмок по мостовій.

Ось дощ стиха, стихає грім,
Минаємо за домом дім.
І падають з дахів крутих
Пунктири крапель дощових.

А як дерева розрослись!
Як рвуться вшир, як рвуться ввись,
Немов обняти хочуть світ
Обіймами весняних віт!

...Я теж дощем наскрізь пропах.
В мозолях руки — як в бруньках.

* * *

Йде весна по місту — й не безслідно:
Клопоту прибавилося всім.
Вже ось закохався — ясно видно —
Наш товариш Костюченко Клим.

В кожного із нас свої турботи.
Та й у нього, певне, не одна.
Тільки він ото — прийшов з роботи,
Стане і стоїть біля вікна...

Є на що з вікна в нас подивитись:
Нині вранці сад зазеленів.
Хмарка пролітає
й приземлиться
Не наважиться поміж дахів.

Рветься ввись — окрилений неначе —
Дому нового стрімкий фасад...
Постоїть наш Клим і вийде.
Значить —
Скоро не чекай його назад.

Вже за північ вернеться додому
Й, ніби мимохідь, розбудить всіх.
І читає вірші нам потому
Із книжок та зошитів своїх.

Де рядок — немов той жар — гарячий,
Додає від себе кілька слів:
— Вірші, як узять, — це передача
Струму почуття без проводів.

Скаже хтось із скептиків упертих:
— Все, пропав товариш... Ну і ну...—
Хоч самому, щоб сказав відверто,
Теж у цю годину не до сну.

Хоч самому, щоб схотів признаться,—
Карі, може, може, голубі —
Очі милі згадуються й сняться...

Я кажу — бо знаю по собі.

* * *

Сьогодні, повертаючись з роботи,
Зайшов я в сад. Його ми посадили
Три роки тому. (Гуртожитку цього
Тоді іще й на плані не було).

Я пригадав, як ми сюди з заводу
Приходили гуртом після роботи,
Як важко з-під завалів, з-під руїни
За кроком відвойовували крок.

Ми потім в вихідний копали ями
І обережно саджанці тендітні
Руками загрубілими носили —
Боялись, як би їх не подушить.

І ось ці деревця попідростали.
Подивишся — вони достоту схожі
На підлітків, що випнулися вгору,
Ще трохи вузькуваті у плечах.

Немов метеликів зелені крильця,
Тремтять листки на неспокійнім вітті.
Ще тільки квітень, і зростання буйне
Для них — майбутнє певне та близьке.

...У вікнах гуртожитку вже світилось,
То, видно, поверталась перша зміна.
А на заводі починалась друга,
І над котельним вибухнув гудок.

І я, дивуючись, дививсь на руки:
Чого не зміг би ними я зробити?
Від полюса до полюса дорогу
І ту — хай скажуть: «Треба!» — прокладу.

Збудую місто — всі казки побліднуть!
В пісках нову прокласти річку? Можу!
А скільки рук таких в моїй країні!
А скільки в світі добрих дужих рук!

Десь грав оркестр у місті, і в повітрі
Бринів сусідніх вулиць дзвін і гомін,
«...Единым человекьим общежитьем...» —
Донесло з гучномовця звіддалік.

І вітер ударяв в обличчя свіжий.
І пахнув сад великою весною,
Передчуваючи цвітіння буйне —
Своє майбутнє, певне та близьке.

ШОФЕР

Жив у нашому домі веселий шофер.
Хто сказав би нам, де він і що з ним тепер?

Знав він в нашому краї всі села й ліси.
Всяких птахів наслідувать вмів голоси.
Він сигналом будив нас в призначений час
І, бувало, до школи відвозив не раз.

Жив у нашому домі веселий шофер.
І нічого про нього не чути тепер.

Не злічити за домом за нашим доріг.
Хто про сина його розповісти б нам міг?
Він од мене молодший був років на п'ять.
День за днем — і літа, мов за вітром, летять.
Татом зве мене донька — їй сповнився рік.
Був би й він вже дорослий тепер чоловік...

Хтось німецький в дворі підпалив «мерседес»;
З тої ночі хлопчина шоферів і цез.

На великій війні не злічити доріг.
Що ж, можливо, шофер десь у битві поліг.
Край шляхуobelіск, наче той вартовий...
А можливо, можливо, шофер наш живий?

Вже давно «мерседес» доїдав іржа.
Запорошений ЗІС на подвір'я в'їжджа.

...У шофера обпалене вітром лице.
Біжимо: наш сусіда приїхав? Чи це...

І вдивляється той у обличчя моє,
І підходить, і руку мені подає.

Жив у нашому домі веселий шофер.
Жаль, в живих його, друзі, немає тепер.

В хлопця стиснуті губи, а очі сухі.
На всі боки — й до обрію — стріли шляхів.

1948

КОМСОМОЛЬСЬКИЙ КВИТОК

Душі юнацької тепло
Поміж листків оцих жило.
І кров текла в недавні дні
У ці пробоїни крізни.

Дивлюсь... І тягнеться рука
До комсомольського квітка:
Такий і мій —
як цей квіток,
Що кров'ю воїпа промок...

І в пам'яті встає Москва,
Легенда мужності жива...
Білява дівчина в цю мить
На парті Зоїній сидить...

Ось мій і твій окопний брат —
По вулиці іде солдат.
І запитай — можливо, з ним
У взводнім бліндажі одним
У зиму ту Матросов жив,
Можливо, з ним він хліб ділив,

Тепер вона у вирвах ще, в золі,
Ще скрізь руїни дибляться холодні...
Тоді ж — як май — цвістиме на землі
Усе, що засіваємо сьогодні...

Але не задріть серце наповня.
Хіба під канонаду ненастанну
Не ми в атаки йшли заради дня,
Що хтозна, чи для нас самих пастане?

І скільки нами пройдено боїв!
І скільки ще прослалось перед нами!
Якщо часи рівнять до кораблів,
То ми — попереду, на криголамаі!

Змітай руїни ржу! Будуй нове!
Прийдешньому — всі сили й дум горіння!
Так Ленін жив. Так він між нас живе —
Дорогу осяває поколінням.

1948—1979

ПЕРША КРАПЛИНА

Ми чекали весни.
Коли перша краплина несміло
Затремтіла на вітрі
Й не втрималась на даху,—
Наче вдарило громом,
І з вітром у степ відлетіло,
І наповнило дзвоном землю,
Замерзлу й глуху.

Прокидайся! Вставай!
Ми давно живемо в чеканні.

Щоб могли ми,
Як сонце,
Випромінювати
Тепло,
То давно розтопили б
Замети й крижини останні,
Щоб у лютому,
В січні навіть,
Зелено всюди було.

Здрастуй, весно!
В нас руки горять з нетерпіння!
Ой, як манить і кличе
Пробуджений голос полів!
Теплий вітре,
Прилинь,
Сонце,
Сипни проміння!
Хмари,
Стрілами дощовими
Пронизуйте товщу снігів!

Здрастуй, весно!
З тобою
Виходим в поля розлогі.
В наших душах наснаги і сил,
Як у сонця — тепла.
Буде труд.
Буде піт.
Будуть світлі надії й тривоги.
Хай багатою стає земля,
Як ніколи іще не була!

ГОРДІЙ КРУТОГОР

Фрагменти з повісті

Такими, певно, всі вокзали
Були за тих воєнних зим:
Залізна бочка серед зали
Під стелю стеле сизий дим.
Така ж достоту, як в землянці,
З рум'янцями на всю щоку...
Парує чай в тонкій бляшанці,
Булькоче каша в казанку,
Впівголос пісня і розмови,
І наяву чи уві сні —
Тремтливі одсвіти багрові,
Мов од пожежі, — на стіні...
Сидиш і ждеш: от-от долине
Команда «піднімайсь!», «вставай!»,
І, взявши зброю, ти покинеш
Оцей ще не обжитий рай.
Гармати вдарять на узвишші,
Вогні розкрають неба гладь...
А поки що — стоїть затишшя
Й солдати стиха гомонять...

Гордій не спав. На цім вокзалі
Чи міг його збороти сон?
В засніжені зимові далі
Відплив останній ешелон.
І з ним усе звичайне й звичне
Спливло назавше, й відтепер
Він залишається навічно
Покірним бранцем медсестер...

Зійшлись на раду думи давні
І спогади недавніх днів:
Отут у сорок другім, в травні,
Він Катрю випадком зустрів.
Була короткою стоянка:
Опам'ятатися й не встиг,
А поїзд вже набрав розбіг —
І замигтіли полустанки...

.

І ось він знов на цім вокзалі
В зав'южену зимову ніч.
Шумить в задимленому залі
Приглушена стоуста річ.
Хтось тягне пісню, повну смутку,
А хтось щасливі бачить сни,
Хтось хвацько ліпить самокрутку:
— Ану, браток, вогню кресни! —
В гурток посходились бувальці:
— От в нас було...

— А в нас отак...—

Десь розмина на планках пальці
Окопний гармоніст-мастак,
І чай кипить в чийсь бляшанці,
І каша гусне в казанку,
І сивоусі новобранці
Сидять на «сидорах» в кутку...
І все це — з радістю й печаллю
І просте й нелегке життя,
Іще близьке і вже — за даллю,
В яку немає вороття,
Бо інший шлях перед Гордієм,
А там усе на інший лад...
Ще, поки ранок засіріє,
Він між солдатами солдат,

А далі... Що там буде далі?
Тут навкруги війна гула...
Чи ж досі Катря в тім шпиталі,
Де майже рік тому була?

* * *

Йде Гордій Крутогор. При дорозі,
Мов на варті,— дерева.
І вітрами шумить у тривозі
Сіра даль березнева.

Мо', замерзли в наряді безлисті,
Може, сплять на світанні?
...Повіряє Гордій, чи на місці
Всі пости дерев'яні.

Що не крок — залиша за собою
Він дві крапки глибокі.
...Йде пунктирною цею тропою
Черевик одинокий.

Похилилася сумно береза:
— Що ж ти, братику-брате? —
Мінометове жерло протеза
За плечима в солдата...

Ще в мішку за плечима хлібина
Та у грудях тривога...
— Вийде? Вийде навстріч Катерина?
Ну, повідай, дорого!

Мо', як в сіні загублену голку,—
Так тут Катрю шукати,
Бо жила вона в цьому посьолку
На постої солдатом.

Бо пройшла од Дніпра й за Воронеж,
Тож і звідси потому
Далі рушить могла... Чи догониш
На коні на такому?

Ти, дорого, ти, вітре-всезнайко,
Підкажіть хоч півслова!
Що то скаже про милу хазяйка —
Аграфена Петрова?

Йде Гордій Крутогор і не знає,
Чи на давнім розпутті
Він торішні сліди відшукає,
Вкриті снігом, забуті.

* * *

...І ось в чеканні він застиг,—
Чийсь подих за дверима...
Невже лише один поріг
Тепер лежить між ними?
Невже лишилося ввійти,
Щоб знов, як в тому травні...

.
Сидить Гордій, чита листи;
Не зжовклі ще, та — давні...
Вже все хазяйка, що могла,
Розповіла Гордію
(І тим усю його дотла
Звела-змела надію).
А він — укотре! — знов підряд
Листи старі читає...
— Так що... Сама у Сталінград
Просилась? — знов питає.
Й зітхнувши: — Близько десь була —
Могли б там і зустріться.

По поштах польових мала,
Оце дивлюсь, різниця...
Гляди, служила у полку,
Що бився поруч з нашим...
— Було де стрітись, як в таку
Потрапили ви кашу!..—
На те бабуня.

Й знов за мить
Бабуня Аграфена:
— Ще озветься! Поживіть
Із місяць-два у мене...

* * *

Коли отак іти та йти —
На південь путь тримати
Повз поруйновані мости
Та обгорілі хати,
Стовпів старих нерівний ряд
І залишки проводки
Покажуть шлях до «Барикад»,
До тихої Мечотки.
І знову встане Дар-гора
Серцям солдатським рідна.
Де всі дороги до Дніпра,
Як на долоні, видно.
І знову дійдеш між руїн
До стін універмагу *,
Де набирали ми розгін
Перед взяттям рейхстагу.

* В підвалі сталінградського універмагу був узятий в полон командуючий 6-ї німецької армії фельдмаршал Паулюс. (Прим. автора).

...Не віриться, що не гуде
Там нині канонада.
Та ось же, ось весна іде
Звідтіль, із Сталінграда.
Руша на захід і в степи
На північ від Мечотки,
Де похилилися стовпи
Й висять шматки проводки,
Повз балки й урвища круті
Дорогами, ріллею...
Піди тим шляхом — і в путі
Ти стрінешся із нею.

О, перші повіви весни
У сорок третім році!
Як віддавалися вони
Упевненістю в кроці!
Які чуття, яка снага
Нам душі наповняла!
Ми бачили: вода збіга
З доріг воєнних тала
Й змиває — в забуття, навік! —
Той слід біди кромішній,
Що кутий вражий черевик
В снігу лишив торішнім.
«Все знов по-нашому пішло!» —
Співало в серці кожнім.
Тож все, що втрачено було,
Знов повернути можна!
Нехай сплигло сльозою з віч,
Гукни, і — воскреситься!..

Тепер Гордієві щоніч
Бригада рідна сниться;
І зустріч сниться що не раз:
Радіє — гляньте, знов я,

Як був,— монтажник-верхолаз,
Як був,— у Придніпров'ї!..
І знов — на балках він вгорі,
Де в сонці ферм сплетіння,
І знов — прозорість вечорів,
Зірок в Дніпрі бриніння,
І Катря поруч, і вночі,
З ласкавим сріблом чистим,
Пісні — мов навесні ключі
У небі понад містом...

О, перші повіви весни
В тім році незабутнім!
Нехай не всі здійсняться сни
Ні завтра, ні в майбутнім,
Хай милиці вже назавжди
І ферми в небі — спомин,
Та легшає й тягар біди,
Коли святково в домі.

Гордій збирає, мов скарби,
Із Сталінграда вісті.
Ще тільки вчора стихнув бій,
Ще пахне гаром в місті,
Та вже спішать з усіх усюд
До праці, як на свято,
І пишуть знов: «Тракторобуд»
В газетах, як в тридцятім..
Гордій читає, й все в нім знов —
Готовність і тривога,
Бо кожна літера — немов
Звертається до нього:
— Бракує фахівців... А ти ж...
— Я птах безкрилий нині.
— Навчи хлопчину — й з ним злетиш!..
— Навчи... А стане вміння?..

І, видно, зважився Гордій;
В квітневий тихий вечір
Він у мішок солдатський свій
Складає звично речі...

* * *

...І Крутогор стомився. Півгодини
Він од вокзалу йшов лише, і ось
Йому край шляху сісти довелось.
Гарячі, ніби ртуть, важкі краплини
Обличчя вкрили рясно й ручаями
Стікали, з пилом змішані, з чола.
Горбата вулиця у яр вела.
Колись він був заселений. Рядами
Будинки з міста в поле йшли по схилу,
Сади цвіли... А де й подівся слід?..
Гордій поволі стер з обличчя піт:
«Гай-гай!.. Дивися, стало не під силу
Не гору навіть — спуск здолать відлогий!»
І враз набрякла зморшка межі брів:
«А чи не марно я сюди спішив?
Учителеві теж потрібні ноги!..»
Похнюплено замисливсь...

.
— Глянь-но, твій?
— Ой боже ж мій! Невже? Невже, дівчата?! —
Сама ж — ні з місця.

— Що ж бо ти? Мерщій! —
Рвонулася, аж — мов крило — картата
Забилась хустка.

— Ваня! —
Він чи ні?
Він кинувся б навстріч...
— Ванюшо! Йване! —

Чужий...

Та все ж підбігла:

— Лист? Мені? —

...Гордїй підвівсь. Запитання неждане

Йому здалося дивним в першу мить,

Нерозуміюче знизав плечима.

Тоді побачив раптом, що стоїть

Перед прикритими кущем дверима,

Що врубані у попелястий схил.

— Пробачте, я присів спочити...— Жінка —

Він ясно бачив це — з останніх сил

Ридання стримувала. Все ж сльозинка

Зірвалась, покотилась по щоці.

— А думалося, лист... Уже зраділа...

На зло не слухавсь довго ключ в руці.

Нарешті відімкнула й запросила:

— Та ви... спочиньте в хаті... не палац,

А все ж це дім... Зайдіть, як є охота.

Сира землянка. Столик і матрац,

Застелений дбайливо. Темне фото

На старанно побіленій стіні...

Гордїй, від жінки не почувши й слова,

Вже знав і так: хазяїн на війні.

— Як мужа прізвище?

— Бобров.—

Боброва

У їхнім наче й не було полку...

Промовчав. Глаша (так хазяйку звали)

Й собі мовчала. Поралась в кутку,

Заглиблена в своє. Про себе знала:

Солдат у яр приходив не дарма —

Розшукує когось (жону? знайому?),

А їх, дивись, давно живих нема...

— Ви... в гості,— запитала,— чи додому? —

Гордїй не зразу відповів: — Мій дїм
Далеко звідси, за Дніпром...

— То, значить,

У гості все-таки...

— Й не в гості... Втім,

Як вам сказать...

— Це — тайна?

— Ох же ж, бачу,

Цікава ви! — всміхнувся.

— Як всі баби...

Отак розговорились. Господиня
Про мужа повіла: на півдоби
Навідався восени й з тих пір понині
Ні вісточки... І мимовіль Гордїй
З відвертістю, що родить перепуття,
Про Катерину незнаомій їй
Почав розповідать — про незабутні
Їх давні стрічі й те, як стрів торік,
Як місяць марно ждав листа й поїхав...
І — чар пойняв його: чуттів потік
П'янив, даруючи незнану втіху;
Незчувся й сам, як, сповнений довіри,
Признався, по що він приспішив сюди...
Та — на півслові змовк: в очах Глафіри
Майнув, здалося, подив... Чи, зажди,
Це — співчуття! Каліку пожаліла!

Він миттю встав.

— Спасибі. Погостив.

— Уже... — спитала тихо, — відпочили?

А то... гостуйте хоч і кілька днів... —

Щось недоказане, наївно-щире

Тепер світилося в її очах.

— Спасибі! До побачення, Глафіро!

— Якщо залишитеся в цих краях...

— Нехай ~~згадають~~ вам!

На горбі потому
В задумі зупинився. Перед ним
Руїна слалась в мареві легкому
Застиглим в бурі морем кам'яним.
...І погукала друзів голосами
Невидна в непроглядному диму
Надволзька вулиця, де кожен камінь
На віки вічні рідний став йому.

* * *

Передгрозя перший повів дальній,
І хвилина тиші. І нараз —
З вітром наростаючим, навальним
Неприбита курява знялась,
Завихрилася, встає стовпами...
Над кварталом, що згорів дотла,
Сіримі й рудими косяками
Завірюха попіл понесла.
Дим і попіл знов на всім безмежжі,
Хмарою над містом угорі,
Ніби й не згасали тут пожежі,
А чи знов роздмухано старі.
...І здається — між руїн донині
Роти насторожені лежать...
Блискавки у темнім небі
синім
Фосфоричним полум'ям горять.
Мить — і вже грімкоче, і віддачі
Хвилі розлягаються лункі...
Що зірвали?.. Водокачку наче...
Краплі впали теплі і важкі.

Йде Гордій і чує: — Гей, солдате! —
Голоси дівочі відкілясь,—

Змокнете, погрійтесь в нашій хаті! —
...Дивно, де тут хата збереглась?

Поміж цегляними штабелями —
З парусини зшитої навіс.
Доц і тут — струмком попід ногами
Й біля краю забива навкіс.
А проте між хмарою й тобою —
Дах не дах, а маківку вкрива...
— От воно й не лле над головою,
А найголовніше ж — голова!.. —
Потіснились місцем.

— Чим ми гірші? —

Кинула котрась. — Ну, дай одвіт:
Хто не прийде — всі до бригадирші!..
— Вже й ревнуєш... Я ж стара як світ!..
— Це у тридцять років, тьотю Клаво?
— Не підлизуйсь — через рік півста!.. —
Крутогор сказав:

— А в вас, їй-право,

Затишно. Я тут би жить зоставсь!
Ще ж ви й дім взялись відбудувати...
— І який, коли б ви знали, дім!
От людей, шкода, в нас малувато... —
Жінка посміхнулась і рвучким
Порухом поправила косинку. —
Та як здумать, що під градом мін
П'ятеро їх билось в цім будинку,
А затим — добу! — тримавсь один!..
— Це... про кого ви? — умить напруживсь,
Миттю серцем похолов Гордій.
(Злива загула густіше; дужі
Вдари грому вторували їй).
Бригадирша поглядом на ньому

Зупинилась зайву мить, тоді
Стиха мовила: — В будинку цьому,
Може, чули, Крутогор Гордій
З чотирма бійцями оборону
Вісім діб в оточенні тримав...
(В горлі враз клубок застряг солоний...
Поспішив кивнути: чув, мовляв...)
Жінка захопилася: — Говорять,
Він живий zostавсь, а ми цей дім
Іменем назвали Крутогора,
Вернеться — то буде жити в нім.
Вже ж ось-о війна скінчиться скоро,
І тоді — це ж тільки уявить! —
В гості у бригаду Крутогора
Крутогор з Берліна приїздить!..

Раптом стало тихо. Злива змовкла,
Навіть вітер на хвилину вщух.
Тільки з парусини, що промокла,
Краплі — ніби в серце — плюх та плюх...

І постав на мить перед Гордієм
Той жаданий, той казковий день.
Влітку це чи взимку — тепловієм
Лине понад світом гук пісень.
Він іде, і біля цього дому
Зупиняється, і чує знов
Голос бригадирші, вже знайомий:
— Ой дивіться, хто до нас прийшов!
— Із Берліна прямо?
— Так, з Берліна.
— Не забули дім оцей?
— Ще б пак!

...Стиснув зуби: що ж, він неодмінно
Прийде!

Та — не як тепер!

Не так!

* * *

...І спогад знов його веде...

Окоп над Волгою. Трава

У нім пробилась де-не-де...

...І знов недавнє ожива...

В Сталінграді, над Волгою, серед розбитих будов
Впав на глину криваву, на щєбінь пілот Хользунов.
Тут він виріс: і крила, і вись йому дав Сталінград.
...На світанні під бронзові ноги ударив снаряд.
Знав негоду пілот. Знав мотора натруджений спів.
Скільки міст він хистив! Скільки збив у боях літаків!
Був він двічі Героєм і тут, над простором ріки,
Литий з бронзи, підвівся і мав тут стояти віки.
Кожним муром його прикривав у бою Сталінград.
Та ударив під бронзові ноги ворожий снаряд...
І дивились на це й не могли цього знести бійці,
Безіменного взводу геройств безіменні творці.
Між окопів до нього вони поповзли під вогнем.
Він дивився в задимлені хмари суворим лицем.
Рвались міни навколо, вгорі самолёти гули,
А вони його знову на зранені ноги звели.
...Чи здалося бійцям, а чи справді він крикнув:

— Вперед! —

І зімкнулись тісніше ряди — до багнета багнет.
До багнета багнет, і вперед, до чужих рубежів,
Понесли свою помсту солдати, свій праведний гнів.
...Дві підпірки. На віддалі — начеб на милицях він.
Мов поранений воїн, стоїть Хользунов між руїн.

Він вдивляється в небо між чорних обпалених віт,
Ніби мрію плекає про новий захмарний політ.
Льотний день... Коливається небо над ним голубе.
...І Гордій упізнав свою долю, побачив себе.

* * *

Вночі в наметі-гуртожитку тиша.
Вслухаєшся — і сам не відрізниш:
То вітром а чи подихом твоїм колише
Часами парусину. Уночі сильніш
Смолою пахнуть нари й стіл сосновий...
На хвильку задріма Гордій,
і мариться, що він —
У піонерським таборі,
немов дитинство знову
Зненацька повернулося.
Навкруг на сотні гін —
Дебелі стовбури й колючі віти,
А тут в надиханому з десяти грудей
теплі,
За день втомившись бігати, поснули діти,
Його товариші, як він, малі...
Але — прорветься промінь крізь щілину,
Чиюсь освітить раптом сивину,
І марення зника,
і знову без упину
Думки, думки пливуть...
Ну, з чого розпочну?
Нехай які кмітливі учні будуть
(А справді, гарні підібрались хлопчаки),—
Чи в їх серцях слова мої розбудять
Ту спрагу, той живий огонь жаркий,
Що підкоряють сталь,
що владно кличуть вгору,

Відвагу й впертість родять?

Верхолаз...

Той самий обрій, що, здавалось, вчора
Зміївся за ліском

по тих горбах якраз,—

Який далекий він!

Які навкруг безкраї

Відкрились далі!

Спершу ти собі

Не віриш навіть.

Поїзд вилітає

На дальній міст в серпанку голубім,

Якого б ти з землі і не побачив,

До станцій мчить,

не видимих тобі раніш.

А сонце!

Вдень ти поруч з ним стоїш неначе

І не стоїш,

а разом з ним летиш...

Що з того, що тоненька балка під тобою?

У цю хвилину весь тобі належить світ,

Бо ти — дерзання, ти — змагання з висотою,

Твій труд — політ,

і сам ти, сам — політ!

...Мовчить нічний готель.

Сплять незнайомі люди...

Потомлені...

І раптом в пам'яті сплигло,—

Аж тепла хвиля вдарила у груди,—

Котрий це з них сказав:

— Одвіку не було,

Щоб чоловік та не добився, як захоче,

І ти доб'єшся, бачу по тобі!

...Гордїй і не заснув тієї ночі.
Дививсь, як тихо плями голубі
Гойдаються на нарах,
 раз у раз обличчя
Чись вихоплюючи із п'їтьми,
Суворе і вві сні.
 То чув — крізь сон хтось кличе
Дружину, може, чи дочку.
 Поміж цими людьми,
Здалось Гордівві, живе він здавна
І знає кожного, як у дворі сусідів знав.
Передсвітом здійнявся вітер. Безугавно
У парусину бив і напинав
Її, мов те вітрило. Дім із парусини!
Як він на човен схожий! Навкруги,
Як море кам'яне, лежать руїни...
Але не кволе хлипання — тугий,
Упертий, наче виклик, звук лунає
У лопотінні брезентівих стін тонких!
Тут знов зведеться місто!..

.

1948—1979

БЕРЕЗЕНЬ

В садах вітри сурмлять в співучий ріг.
Бруньки, мов діти, граються в промінні.
То березень переступив поріг,
Віщуючи землі тепло й цвітіння.

Чолом тобі, ясних надій пора,
Пора пісень, наснаги і горіння!
Під кригою ще скутого Дніпра
Я чую хвиль пробуджене кипіння.

Пливуть ватаги мандрівниць-хмарин,
Мов перші баржі, спущені з причалу,
В ритмічнім паданні дзвінких краплин —
Симфоній ще не створених начало.

І хай з-під снігу виступає знов
Залізо ржаве, строцене каміння,—
Тут будуть корпуси нових будов,
Що їх має збудує покоління.

В них наша сила й пристрасть будуть жить.
З сумних руїн, з гірких холодних згаріщ
Вони прорвуться в сонячну блакить,
Шпилями й вежами пробивши хмари.

...По вулиці, мов по руслу ріки,
Іду, ступаючи у воду талу.
О, як потужно й рівно б'є в виски
Бурхлива кров юнацького запалу!

О краю мій, підводься, молодій!
То стверджується мрія многолітня:
Ми — в березні натхнення і надій —
Напередодні квітня!

1946

СИН

Друзі! Друзі! Син у мене, син!
В мене весь — до чого ж схожий він!
Враз не досягнеш цього чуття —
Мій він... Мій! Я дав йому життя.

В самім пеклі був я на війні,
І тоді він жив уже в мені.
Я від ран в шпиталі помирав,—
Жить зі мною він чи вмерти мав.

Сто річок убрид, сто сот доріг
Я пройшов для нього й переміг.
Батьківщину я йому зберіг.
Хто для сина більш зробити б зміг?

Над життя свій рідний край люблю.
Все йому віддам, що я зроблю,
І натхнення, що кипить в мені,
Втілиться в будови і пісні.
Тепле ж серце, що в мені бринить,
В синові, в онуках буде жить.

1946

ХЛОПЧИКОВІ

Кораблика хлопчина склеїв.

М. Рильський

В сусідський двір, у море тале,
Ти кораблі женеш чимдуж...
О мій маленький адмірале
Струмків весняних і калюж.

Я знаю: зараз всі принади
В морях — не на материку...
Та, може, не водить армади
Тобі судилось на віку?

Спливуть з дитинством щогли, чали,
І вистелить шляхи земля...
Я теж про море марив змалу,
Та... ще й не бачив корабля...

На звичні радощі багатий,
Турботи звичні несучи,
Позмінно будеш — працювати
Й писати вірші уночі...

І яюсь в день весни святковий
По вулиці ітимеш цій,
А каравели паперові
Ганятиме тут хлопчик мій...

І все звичайне, все буденне
Забудеш ти, як я в цю мить,
І, може, в тебе, як і в мене,
Зненацька серце защемить.

1946—1967

НА ДАЛЕКІЙ СТАНЦІЇ

Інзо, Інзо! Так назвати
Можна й суджену свою.

Л. Первомайський

I

Я на далекій станції живу,
Де ешелони в тишу степову
Вриваються невпинно день і ніч
З вітрами разом і вітрам навстріч.

Тут напролом, в диму, пройшла війна,
І залишилася стіна одна.
Я на вчорашнім згарищі живу,
Я станцію будую тут нову.

До рідних місць відходять поїзди,
А ти мене в цей рік у дім не жди,
До тебе лину в снах, а наяву —
Я на далекій станції живу.

В чотири сторони — широкий світ.
Ми живемо в розлуці стільки літ!
Я станцію будую тут нову.
Я іменем твоїм її зову.

II

У нас новий начальник — виконроб,
А ми на нього кажем — «старшина»,
Не кажем «котлован», а все «окоп»,
Вже ж не воюємо, а все війна...

Ми тут, як і на фронті, живемо,
За хату служить нам старий намет,
По двоє кашу з казанка їмо,
А ложка й досі зветься «кашомет».

Вже міст звели, полагодили путь
І станцію збудуєм до зими.
А хлопці в нас листів із дому ждуть
І — по-солдатськи — рідко шлють самі.

III

Мов за щастям у погоні,
Невсипущий поїзд мчить.
Знаю — ні в однім вагоні
Ні один солдат не спить.
Скільки станцій проминули!
Вже й гудок давно захрип.
Видно, згадують минуле
Та з бляшанок п'ють окріп.
Видно, марять про майбутні
Несказанно красні дні.
Метеорами супрутні
Поїзди мигтять в вікні.
Де вже тут заснуть в тривозі:
Щастя, щастя на меті!
Хай же їм щастить в дорозі,
Хай щастить їм у житті.

IV

Ми варимо вечерю. Мій товариш
(Ми з ним колись в однім полку служили)
Вмостився на цеглині при багатті
Й мішає суп у чорнім казанку.

Надходить вечір. Тіні обережно
Минають нас і поза нашим колом
Тремтять непевні, злякані неначе,
І до вогню бояться підійти.

Не перший день ми тут, і вже не вперше
Ми сидимо отак після роботи,
Потомлені й замріяні, мов діти,
І — я б сказав — щасливі, як вони.

Гарячий день минув, палило сонце,
А од роботи вимокла одежа.
Та як помітно стіни підрастають!
Ще кілька днів — і виведем під дах.

І, може, через це у мого друга
Такий сьогодні настрої ідилічний:
Він каже, що йому вже надоїло
Варить та їсти саморобний суп...

Чотири роки ми жили під небом
В сліпих землянках і в сирих окопах,
Чотири роки нам у полі снівся
Давно забутий затишок кімнат.

І ось ми повернулися з походу,
А на землі, якою снів, — руїни,
І що, як в тебе хата уціліла,
Коли не стало сотень міст і сіл!

І знов — «прощай!». В мішок харчі поклавши,
Ми вийшли з дому й знов — під чисте небо.
На будмайданах, на сумних руїнах
Заводи й хати зводимо нові.

Ми поживем ще, друзі, поживемо!
На цій землі, де трудний піт наш ллється,
Які сади казкові ми посадим!
Які ще весни будуть на землі!

...А суп кипить. Вже час його знімати.
Я дістаю із-за халяви ложку,
Виймаю хліб із польової сумки,
Туди ж кладу папір і олівець.

V

Дні за днями летять без упину, мов ті поїзди:
Щойно цей підійшов, а новий уже на перегоні...
Ось і звичай усталився в нас: вечорами завжди,
Наче в клубі своєму, збираємось ми на пероні.

Хто шука земляків, а хто просто приходить спочити
Після трудного дня й степової нестерпної спеки.
Поїзди прибувають, і кожен хвилинку стоїть,
Мов провідує друзів на станції нашій далекій.

Скільки їх пролітає й спиняється тут день при дні!
Пасажири докруг роздивляються й, певно, буває,
Що із них не один десь, у іншій якійсь стороні,
Нашу станцію тиху і степ неозорий згадає.

У Тбілісі чи в Києві, в Омську, в Баку чи в Москві,
Чи на Сході Далекім при синій межі океану...
Може статись, в Поліссі, на станції на лісовій,
Хтось із них на пероні мою перестріне кохану...

Хай в країні моїй несходимі ліси і поля,
Водночас хай вечірня й ранкова над нею зірниця,—
Звідси видиться: містом єдиним прослалась земля,
І на ній, наче вулиці,— дальні шляхи й залізниця.

Знову поїзд підходить. Вже чути далекі гудки.
Ось влетів він. Спинився. І люди виходять з вагонів.
Неозорого міста володарі й будівники,
Розмовляєм з сусідами на степовому пероні.

VI

В степу, наокруг станції, в ці дні
Стоять, мов хати, скирти вдалині,
І степом, мов розкиданим селом,
Підводи йдуть, вантажені зерном.
Я день у день з високих риптувань
Люблю стрічати у досвітню рань
Похід важких безтарок і возів,
Веселий спів колгоспних возіїв.
Я чую: між дівочі голоси
Солдатські повпліталися басы.
Я побратимів пізнаю своїх,
Як в славні дні походів бойових.
Я степ люблю в оці гарячі дні,
Шляхи, що мріють в сивій даліні,
Далеку станцію, де я роблю...
Я край наш рідний над усе люблю.

1946

* * *

Прокинешся, а снігу вже нема,—
Це дощ вночі останні клапті виїв.
Уже й з дворів затінених зима
Пішла, вітрам весняним здавши Київ.

Дзюрчить вода, і мчать авто кудись.
Сміються люди, вчора ще байдужі.
І я — закоханий в небесну вись —
Іду та оступаюся в калюжі.

Я марю: скоро в відблисках роси
Дерева усміхатимуться в цвіті.
Напнуто хмар сріблясті паруси —
Відкрилась навігація в блакиті.

Так хороше, що снігу вже нема,
Що дощ вночі останні клапті виїв.
Прощай, зима! Не гнівайся, зима!
Весна, як в рідний дім, заходить в Київ.

1941, квітень

* * *

І знов Дніпро ввіходить в береги:
Уже піски біліють там, де вчора
Весни бурхлива повінь неозора
Буяла, повна дикої снаги.

Тепер покійно стелють синю путь
Вже присмирілі, неквапливі хвилі,

І пароплави, мов хмарини білі,
За небокрай замислено пливуть.

Ще день — і твій отак полине в даль,
І в цілім світі тихо й сумно стане.
Димок легкий на обрії розтане,
Та не розтане, не мине печаль.

І, може, лиш привидиться у сні,
Що плече повінь в дикому свавіллі
Й що ти, що й ти на пароплаві білім
Про неї тужно мариш вдалині.

1947—1974

* * *

Чайкою мені наснилась
Ти вночі сьогодні.
Пролетіла, загубилась
В голубій безодні.

Чайкою... Чому і звідки?
Не збагну, не знаю...
Чи тому, що надто рідко
Чайки тут літають?

Чи тому, що чайка — пташка
Горда й сумовита?
Чи тому, що дуже важко
Чайку полонити?..

1941, березень

Р. Школьник

Ходім, кохана! День який гуля!
Я й сам не знаю, чого серце хоче.
В промінні — мов розтанула земля
І хвилями зеленими хлюпоче.

Таке вві сні лиш бачив я колись
(Мені весною Київ снився завше):
Каптани вітами переплелись,
У ширину всю вулицю зайнявши.

Ми знов зустрілися — каптани й ми —
Весняних вулиць давні старожили.
Після такої довгої зими
Ми ці години щастя заслужили.

Ходім, обнявшись, співають пісні,
Хай оглядаються на нас прохожі,
Нам і каптанам вулиці тісні,
В цю весну ми на них буянням схожі.

1946

СОЛОМ'ЯНКА

Книжки й конспекти, скатерті прим'яті —
Напівзабутий світ простих речей.
Я знов студент — і знову у кімнаті
Бентежний дух солом'янських ночей.

Солом'янку! Моя далека пристань!
П'янкої юності щасливий час!
А тільки здумати — незмірна відстань
Усі ці роки розділяла нас!

А тільки здумать — чорну цеглу биту
Скропляє дощ, де ти була колись.
А ми з вогню в огонь пройшли півсвіту
І знов студентами отут зійшлись.

Хай інша вулиця — яка різниця!
Хай в іншій домі — тільки ж знов мені,
Як і тоді, латинь ночами сниться
(Я танків менш боявся на війні).

Як і тоді, я часто до світанку
Сиджу, в книжки заглиблений увесь,
Й ловлю себе на тому, що киянку
Малюю — бачену в трамваї десь.

І знов мені так хороше й тривожно...
Це ж юність повернулася сама!
Оце б якраз писати вірші можна,
Та що робить, коли часу нема...

(Ми вже й з цією звиклися бідною
В порядку, так би мовити, речей).
Я знов студент і знов живу тобою,
Бентежний дух солом'янських ночей.

1946

СОЛОВ'І

Хлопці розійшлися й до світання
Загуляються сьогодні, звісна річ.
В парках безкоштовно про кохання
Солов'ї співають цілу ніч.

Йдім і ми. Кого їх спів не вабить?
(А за наших років це й не гріх).
Солов'їв на світі менше, мабуть,
Аніж віршів та пісень про них.

Може, й справді (хвалять же, підносять!)
Взять абонемент на всю весну?
Може, нам, кохана, й справді досить
Про бої писать та про війну?..

...Срібний місяць в небі, мирні далі,
Наче в казці, оповиті сном.
Чуєш — про кохання на роялі
Мрійно тужить хтось за тим вікном.

Це й мені б за все у нагороду
Впитись ним, спізнати його красу!
Я, мов скарб, з далекого походу
Запізнілу молодість несучу.

Запізнілу... Може, тим в тривозі
Вже повік мені судилось жить:
Знов земля в глухому передгроззі
То здаля, то зблизька гуркотить.

Срібний місяць? — хмари біля нього!
Мирні далі? — у тривожнім сні!
По-солдатськи стримано і строго
Світ вдивляється в прийдепні дні...

МАТИ

Лірична поема

Ти знову миєш голову мені
Гарячою водою дощовою,
Мов я маленький знов і на війні
Не був ніколи. Грім і гуркіт бою
Тепер мені уже здаються сном,
Що ніби вчора уночі приснився,
А ти мене збудила, й він скінчився,
І день настав. Тепер твоїм теплом
Я знов зігріюсь; одійду, одтану
І знов всміхнусь щасливо, як колись.
Тобі незручно, мамо, дай я стану
Навколішки. Я трохи, бач, підріс.
Ба, й правда! Діти ж уночі ростуть,
А ніч тяглася довга, непомірна...
Я знаю всю важенну довгу путь,
Що ти пройшла в сльозах, та непокірна
У лютім горі. На стару межу,
Де починаються твої страждання,
Ходім зо мною, мамо, без вагання,
Я все про тебе людям розкажу.

Думками вернемось до того дня,
Коли ураз крізь мирних днів кордони
Війна прорвалася і навманя
Пішла топтать поля і нищить грона
Терпкого винограду у садах...
Уже в клунках твої пожитки, нене,
І дім твій відтепер — широкий шлях.
Де ти чекатимеш листів од мене?

В безмежнім світі як тебе знайду?
Шинель вдягнувши, взявши зброю в руки,
Я теж шляхами димними іду
В незнану даль тривоги і розлуки.
Ось матері бредуть повз нас на схід,
А захід нам в лице пашить вогненно.
Я знаю, мамо, й твій прослався слід
На цім шляху скорботнім позад мене.
Не день, не два не мовкне гук гармат,
Вогонь і дим заслали поле бою.
Я ще стою. Як син і як солдат,
Шлях смерті мушу я спинить собою.
Німецькі танки дибляться, хропуть...
Прорвались — і вперед несамовито,
А я не зміг, не зміг їх зупинити —
Вони твою перетинають путь.

Б'ють гармати
На сході
Глухо.
Німець говорить
Скупо,
Сухо:
«Німецьке командування
Пропонує всім
Піти в свої села!
(На обрії — дим).
Піти негайно.
Там, на місці,
Знайдуть комісарів,
Знайдуть комуністів.
Майно і пожитки
Лишити тут.
А ні —
Капуть!»
З автомата черга —

Смертний батіг.
Ось він,
Горя твого
Поріг.

Обніжок, шлях... І знов — обніжок, гать...
О, як ти з нехоті бредеш повільно!
Мов вартові насуплені, стоять
Стовпи з жмутками дроту. Божевільно
Кружляє на дорозі свіжий лист,
Дочасно зірваний з своєї гілки.
Над річкою підняв до неба міст
Поламані залізні кості. Скільки
Тобі лишилося іще іти?
Вже ноги ниють стомлені, натерті.
Спинися, мамо, мо', й не знаєш ти,
Що до загину йдеш, що йдеш до смерті...
Спадає вечір. В тьмі зникає шлях,
Та ти й навпомацки знайдеш ворота.
А втім, що в хаті? Темно у шибках...
В сусідське стукнула віконце.

«Хто там?»

О боже, боже! Нащо ж ви прийшли?
Коб знали, що тут діється, сусідко!
Які страхіття тут! Недолюд злий
Усе лютує, і кінця не видно.
Не плачте ж тільки, в хату йдіть скоріш,
Спочинете і треба щось робити.
Тепер не вдень, тепер вночі видніш...»
Зайшла і впала. Десь несамовитий
Загавкав пес на вулиці німій...
А ви, замислений, спинились серед хати,
Герасимович Йосип. Рідний мій,
Не знаю, як тепер вас величати...
Я ще з дитинства пам'ятаю вас.
Любив казки й вам не давав спочину.

Було пізніш: в гарячий літній час
Приїду на канікули і скину
Розтоптані студентські черевики,
На київських розбиті вулицях.
Ви лагодили їх, за цвяхом цвях
Вбиваючи терпляче. Я навіки
Запам'ятав ті мрійні, теплі дні...
Хатина ваша і розмови щирі
Не раз було згадаються мені,
Й святе чуття любові та довіри
Мое сповняло серце...

Ніч сплива,
Мов чорний корабель за течією,
А ти сидиш — ні мертва ні жива.
Що стане завтра долею твоєю?
З якої сторони прийде воно —
Жадане і негадане спасіння?
І раптом вдарило крильми в вікно
Приглушене, далеке голосіння...
Хто плаче там? Чиї то голоси?
Ти пізнаєш, ти вже колись їх чула...
Це знову чорним привидам часи
Старих страхіть вертаються. Минула
Пора спокою. Клич її, моли,
Бо люту смерть рука кривава сіє.
— О, де ти є і чи прийдеш коли,
Єдиний сину мій, моя надіє!

Б'є годинник. Маятник упертий
«Ні» та «ні» — хитає — «ні» та «ні»...
За вікном, крізь неба звід продертий,
Зёрном зорі сиплються ясні.
Дальні зорі, тихі, теплі зорі
Залишають в небі довгий слід.

— Не журіться, я вас в цьому горі
Не залишу,— вимовив сусід,—
Не журіться, рано ще журитись,
Ворогів хай туга їсть та страх!
Нам ще з вами, може, веселитись
На бучних судилось весіллях.
Нам ще з вами, вірю, жити й жити,
Сміхом давне лихо споминать.
Вам би тільки до зорі поспіти
Вийти за село, минути гать,
Вас тоді не знайде кодро враже,
А що темна ніч — то добрий знак...—
Б'є годинник лунко, ніби каже:
«Так і буде, тіль-ки, тіль-ки так».

Десь півень криком ніч навпіл розтяв.
Крізь темряву, городами й садами,
Веде тебе сусід за тихий став
Забутими й безпечними стежками.
— Оце ж до німця всім було де жити
І місця всім було в селі доволі...
Нехай щастить вам у дорозі, йдіть,
До ранку зайдете далеко. В полі
Навряд щоб вас спинив хто уночі:
Вони здебільш тримаються дороги.
А спинять — довідки подаючи,
Німа, мовляв,— не говоріть нічого.
Вас... по вимові легко відрізнити,
Тож як питатимуть — мовчіть, ні звуку...

На гаті ти спиняєшся на мить
І тиснеш вузлувату й теплу руку:
— Спасибі, рідний! —

...Осінь і пітьма

Бредуть з тобою поруч диким полем —
Німі, як ти. Ти ж бо тепер німа!

І знову туга повнить серце болем:
Хто ти тепер і як тебе зовуть?
Куди ідеш? Стрічаючи світання,
Хмарини скорбні угорі пливуть,
Вони, як ти, без дому, без пристання.
...Сусідчині й торбина і ім'я...
Куди ж твоє, твоє ім'я поділось?
Невже усе життя — свій дім, сім'я —
Лише привиділись тобі й відснились?
Віднині не шепчи й не голоси,
Учись мовчати, дивитись і терпіти,
Набрякле серце тягарем носи,
Любові й зненависті повне.

«Діти!» —

Слова, мов сонце, теплі: «син», «дочка»...
Кого в житті ти зможеш так назвати?

— Я чую, мамо! Ось моя рука,
Візьми, нагрій її, як тільки мати
Нагріти може — дотиком одним!
Лежу в шпиталі, на твердій постелі.
У гарячковім сні я йду крізь дим
Поміж війною спалені оселі,
Не розбираючи дороги. На війні
Немало я пройшов уже і всюди
Тебе шукаю, і ніхто мені
Вказати не може. Йдуть та їдуть люди —
Ніхто не зустрів, тебе нема.
Я знаю: це було у листопаді...
Чи не в ту ніч, як стала ти німа,
Мені наснилось, наче на леваді,
Оточеній дубами, ти стоїш.
Горить курне багаття під тобою,
І ти вже зайнялася, ти горіш.
Мерщій! Мерщій! Калічною ногою
Ступаю, зуби стиснувши. Бинти

Промокли наскрізь кров'ю, наче рану
І в них пробито. Як мені дійти?
Як я проб'юсь до тебе? Як дістану?
То рів, то мур високий вироста,
Не обійти, не обминуть сторожу,
А тут уста скувала німота,
Гукнути, крикнуть хочу, та не можу.
О, клята німота! Нестерпна мить
Незвіданої люті та безсилля,
Коли твій біль на цілий світ кричить
І серце залива пекуча хвиля!
Далекий плач, неначе привид, зник,
Поміж дубами одгукнувся луною —
І я до тебе рвусь, я сам — мов крик,
Бо мій язик прикуто німотою.
...Сестра присіла на мою постіль
І на чоло поклала тиху руку.
Я тільки уві сні відчув цей біль,
Твоєї німоти смертельну муку.
А ти, чи я збагнути зможу,— ти,
Який тягар знесла!

...На дальніх схилах
Чорніють роздоріжжя, мов хрести
На безіменних мовчазних могилах,
Мов вимерла земля...

Та навкруги —
Ти бачиш скільки сіл на виднокрузі!
І що, як в них лютують вороги,
Тебе зустрінуть там, зігріють друзі!
Там в кожній хаті сиві матері
Синів на смертний бій благословляли,
Й вістей чекають з фронтових доріг,
І у зневірі ждуть не перестали...
А ти ідеш, і день за днем мина
В тривозі, у безцільному блуканні.

У темряві зникає далина.
Чи ж знов ховатись в скирті до світання?
А завтра що? Чого ти ждеш іще?
Що жде тебе на цій важкій дорозі?
Ти під дощем, що день і ніч січе,
Десь упадеш в безсиллі, у знеможі.
А я ж до тебе йду! Надійся, вір!
На цих дорогах дальніх, несходимих —
Лиш сонцем з'єднаних та сяйвом зір —
Непередбаченої бурі вимах
Нас розметав на час, не назавжди.
Ще висхне море крові і біди
І знов нам щастя верне перемога!

...В яке село веде тебе дорога?
Ти тут раніш ніколи не була.
По тихих вулицях війна пройшла,
І в кожному домі — горе і тривога.
Ні вогника, ні голосу ніде.
Хати принишкли в темряві похмурі.
Та кожне серце дня нового жде,
І тиша ця — напередодні бурі.
Вслухайся пильно: чуєш, рипнув віз,
І птиця крикнула вночі неждано —
То партизани возять зброю в ліс,
То перегукуються партизани!
Вдивляйся в тьму: ти бачиш, вдалині
На обрії займається заграва?
То в вибухах, у димі і вогні
Встає у небо партизанська слава.
Одним тут дихають, одним живуть,
Одна є міра, іншої не знають:
Є ті, що вийшли в бій чи в бій ідуть,
І ті, що рідних з бою дожидають.
Живий вогонь нескорених сердець
Не згасять горя чорні й стужні зливи!

...І ось ти в хаті. Блима каганець,
Тремтять на стінах тіні полохливі,
І тихий голос лагідно пита:
— Видать, стомилась з дальньої дороги?..—
І враз твоя зникає німота,
І враз зникають сумніви й тривоги —
Ти в рідній хаті! В цю осінню ніч
Тебе укріє від негоди стеля,
Тобі постелиться людська постеля...
Хазяйка дрова кидає у піч,
Щоб захололу страву підігріти.
Чого вона замислилась в цю мить?
Сльоза упала й вже нова тремтить
На вії... Це ж, напевно, й в неї діти
Там, на скривавленій в боях землі,
Де не змовкають день і ніч гармати,
В окопах десь...

У хаті цій, малі,
Вони навчилися «мамо» вимовляти,
В щасливі дні зростали і зросли,
За цим столом вночі уроки вчили
І цей поріг у світ переступили,
В широкий світ, в далекий світ пішли...
Хто скаже, де вони, які вітри
Гудуть над ними в ці тривожні ночі
Холодної осінньої пори?
Який вогонь, яка гроза клекоче
Над їх життям?

— Давно нема листів,
І хтозна, чи діждати їх судилось.
Молодший на кордоні з перших днів...
Чи ж він живий? Три ночі тому снилось:
Іде він чорний — звуглений в огні,
Під ним дорога од вогню багрова.
Іде і посміхається мені,
А я стою й не вимовлю ні слова...

І що це означає? А втім, я в сні
Не дуже вірю. Я одне лиш знаю:
Не зрадять матері мої сини
І рідного свого не зрадять краю.
Мій старший вже й до цього воював,
Пройшов фінляндську, був на Халхин-Голі
І нагороджений.

...Оце він працював

У нас в колгоспі головою. В полі,
Було, проводить цілі дні. В жнива
Й ночує там, на польовому стані.
Тож був завжди у славі та в пошані.
«Хазяйський в нас,— казали,— голова».
Було, додому прийде уночі
З засідання правління чи сільради
Й вечеряє. З ним поруч сидячи,
Задумаюсь на мить, щаслива й рада,
І бачу шлях широкий, з вишини
Велике сонце гріє землю й сяє,
І шляхом тим ідуть мої сини,
А з ними я...

Повільно догорає

В печі. Вогню нема, та жар не згас —
Він жеврітиме довго під золою...
Я знаю, мамо, й ти ж, і ти не раз
Так мріяла вечірньою порою.
Й так само і тобі ж в ці чорні дні
Стократ дорожчий кожен нагад, спомин
Про час, що в димній зникнув далині.
В ці дні надії негасимий племінь
Та мрії, що збулись і не збулись,
Горять світліш — порадики єдині.
...В тяжку годину ви в житті зійшлись,
Та сестрами ви стаєте віднині.

Я даль війни з гвинтівкою пройшов,
Як у негоду безконечним полем.
В солдатськiм серці

матері любов

Була мені відрадою та болем.
Вогонь її мене в окопі грів
І вів на смерть, велів перемагати.
О, сподівання й мрії матерів,
Розмова в чорну ніч в далекій хаті...
Де слів таких узять, яке тепло
З якого сонця в кожне перелити!
Ми будем жити! Лихий біді на зло
Ми переможемо і будем жити!
Ми вернемось! Та до тії пори...
...Що вам дано про день прийдешній знати?

Всю довгу ніч холодні й злі вітри
Гудуть за стінами старої хати.
А вже пожежі зводиться крило
І вам, дивись, нещастя не минути:
Карателі прочісують село,
Це лиш за вітром пострілів не чути.
А ви застигли в думках за столом,
Не доторкнувшись навіть до вечері.
А хтось уже пробіг попід вікном,
Кричить настійно, калатає в двері:
— Та німці ж у селі! Чи вам не чуть?
Родини активістів катувати
Он зачали. Тож і до вас прийдуть!
Тікайте, гей!

...Дві тихі тіні з хати
Городами — на шлях...
І в скорбну путь.

...Мов ручаї, що плинуть до ріки,
Вливаються в дорогу дальні стежки
Із міст і сіл, де тільки дим гіркий,
Ядучий дим та чорні головешки
Лишилися, і ними йдуть та йдуть
Старенькі матері, скорботні вдови,
Солдатки, що мужів уперто ждуть
І ждати будуть довго,— хай громові
Давно замовкли голоси гармат,—
Вони ще стринуть переможців з бою.
І на шляху останній хліба шмат
Вони, мов сестри, ділять між собою.

...Далекі друзі незабутніх днів,
Безвусі й досі, та — старі солдати!
Хто з вас вві сні не бачив матерів?
Хто з вас не снів теплом старої хати?
Кому із вас в окопному багні,
В осінні ночі, крізь дощі невпинні,
Примерхлі ледь не снилися вогні
Привітних сіл на дальній Україні?
...В сирий окоп стікали ручаї,
І ми грязюку чобітьми місили,
І хто напевне знати міг, чиї
Горять хати й чиї уже згоріли?..
Де ми були тоді, в ту ніч глуху,
Брати нові та давні побратими,
Коли в страшну незвіданість шляху
З серцями, горя повними, важкими,
У темряві знесилено брели
Скорботні наші матері в тривозі?
Ходімте, друзі, де вони пройшли,
Ми їх сліди ще знайдем на дорозі.

...Що були у селі партизани учора —
Це видно:
Від німецького штабу
Зостався один димар.
А місяць підводиться,
Й, кров свою гублячи, блідне,
І ховається
Серед хмар.
Що пройшли по селу карателі —
Як не взнати? —
На осінньому вітрі
Шибениці гудуть.
— Хто, сини мої, прийде вас проваджати
В останню путь? —
...А руки у них покручені,
Босі ноги,—
Наче застигла у чорних згустках кров.
Голови нахилили
І, повні тривоги,
Дивляться:
— Хто прийшов? —
І слухають довго і пильно:
(Десь б'ють гармати,
А поруч, на гілці,
Тріпоче останній лист).
І все їм здається, що плаче невтішна мати,
Впавши
На поміст.
Що чужі матері біля шибениць —
То не з помилки.
А свої вже не прийдуть сюди
Із могил, неживі.
І оплакують всіх уночі
Дві матері тільки.
І оплакує кожного
Дві.

Перша мати з села із поліського —
Орлик Дарина, —
То ваша,
А друга із нею —
То мати моя.
І перша, я знаю,
У кожному бачила сина,
Бо другій —
Ввижався я.

Комісар командирові каже:
— Дві жінки до нас прийшли,
Вони в Петрівці учора
Уранці були.
Добу нас у лісі шукали,
Аж поки їх стрів
У хаці патруль наш надвечір
І до мене привів.
...В Петрівці п'ятьох повішено.
Розвідники ж — всі прийшли.
Видать, що наших поранених
Німці в людей знайшли.—
Командир самокрутку крутить
І хмуриє чоло:
— Це б взнать — коменданту поповнення,
Певне, прийшло?
А що повісили хлопців —
Сумна новина...
Та що ж, заплатять нам гади,
Заплатять сповна.
Гукни, начштабу, розвідників
Мерщій сюди.
Не втечуть, не сховаються німці
В цю ніч од біди!
Передай, начштабу, загонові
Мій наказ:

Зіграємо німцям весілля
І похорон водночас!
Зіграєм як слід, з музикою,—
Кулеметів досить у нас!
Видать гранати хлопцям —
Повний боезапас!
— ...Жінки в нас хочуть zostатись...
— Ну що ж, сюди їх поклич.—
...На партизанські яруги
Лягає ніч.

Крізь бою гromи, в димну далину
До матерів, брати і побратими,
Брели ми, наче морем, крізь війну,
Не знаючи, де стрінемося з ними.
Хто б нам сказав тоді, хто б нас повів
До тих землянок по стежках незнаних,
Де матерями наших матерів,
Як рідних, називали партизани.
Хто б нам сказав, серед яких лісів
В дні відступів і в дні боїв побідних
Вони нових дочок, нових синів
В походах доглядали, наче рідних.
О тихі матері! Святий поріг
У сивий дим розвіяного дому!
Ми не спинялися серед доріг,
Ми забували рани, біль і втому,
Ми пробивали вражі рубежі
І кожен дім, мов свій, із бою брали.
Нас цілували матері чужі,
І ми їх, наче рідних, цілували.
Брати мої, поплічники в війні,
Окопні друзі, бойові солдати!
При стрічі в партизанській стороні
Кому моя на груди впала мати?
На гімнастерку на чю, наскрізь

В боях пропахлу порохом і потом,
Вона зронила перші краплі сліз,
Як знак кінця стражданням і скорботам?
Кому із вас, найпершому, в ті дні
Розповіла вона про пережите?

...Ти знову миєш голову мені,
І тільки шраму з голови не змити...
Яка гроза над нами пронеслась!
Як бився світ у сполохах тривоги!
О, як надовго розлучали нас
Війною переплутані дороги!
О мати рідна! Тихий теплий дім
Навіки кров'ю у боях здобутий!
Над бойовищами розтанув дим,
І я хотів би, наче сон, забути
Все горе, пережите за війну,
І лиш цю мить закарбувать, як спомин:
Ти — край вікна, і ліг на сивину,
Немов рука дитини, — теплий промінь.

РЕКВІЄМ МОЄМУ БРАТОВІ

Брате мій!

Брате мій!

Наче та велетенська гора,

Ліг на серце тягар невимовно важкого горя.

Я додому вертаюсь, і день вдалині догора,

Мов джерельна вода — холодний такий і прозорий.

Ось і вулиця наша: походу начало й кінець.

Впасти б тут і губами торкнутись холодного бруку.

Он і груша старенька зраділа, вітає мене

І підносить до неба старечі, оголені руки.

Брате мій!

Брате мій!

Ми на цьому подвір'ї росли,

Поки став нам тісний між будівлі закутий трикутник.

Звідси міряли відстань до річки і в поле, до лип,

І незміряну даль в таємниче й привабне майбутнє.

Хто міг знати тоді, що раптовий, як вибух, день

Всі надії на завтра й на після зруйнує і знищить?

Хто міг знати, що доля мене у вогонь поведе,

А тебе у сосняк, на забуте, сумне кладовище?

...Лист прийшов, хоч давно вже не ждав я нізвідки

вістей,

І були в нім слізьми материнськими літери стерті.

Ой багато, багато я бачив навколо смертей,

А твоєї ще й досі як слід не оплакав я смерті.

Я лиш в свідки покличу криваві заграви боїв,

Несходимі дороги важкі під задимленим небом,

Що не знав я утоми, з гвинтівки без промаху бив,

І немало ворожої крові пролито за тебе.

Кров — за кров!
Але ж знаю —
Немає такої ціни,
Щоб узяти за сина чиясь би погодилась мати!
Матері виглядають з далеких походів синів,
Та не всім дочекатись судилось, не всім повертати...

Брате мій!
Брате мій!
Я на ріднім перозі стою,
І з грудей виривається ніжне, омріяне: «Мамо!»
Ми тут вчора були. Недоспівану пісню твою
Я — здалося — почув, бо одна тільки ніч поміж нами.

Закипає у пічці з дитинства знайомий вогонь,
Не пізнати лише матір, в тривозі, в біді посивілу.
Місяць сходить, як завше, і ллється проміння його
В наше тихе вікно й на твою невідому могилу.

Ніч проходить в розмові, і ти — за столом, серед нас,
І лише про життя ми сьогодні говоримо вперто.
Смерть — як лід на вогні, а вогонь в нас живий не погас,
І між нами живеш ти — й не можеш, не можеш померти.

Ти зі мною живеш і в моє увіходиш ество,
І ніколи тебе не віддам я і не відокремлю.
Будувати — за двох, з ворогами боротись — за двох
І любити за двох нашу кров'ю напоєну землю!

1945

ДРУЗЯМ СОЛДАТАМ

Ми й незчулись, друзі,— вже подвір'ям
Ніч пройшла босоніж по траві.
Ось ми вкупі знов,— а все не вірим! —
Латані потроху, та живі.

Побули, як кажуть, в переробці,
Всяке бачили, всього було.
Дайте-но лишень махорки, хлопці,
І газету за тонке число.

Скрутимо цигарку, як бувало,
Щоб і дощ не дощ, і грім не грім.
Щоб і не багато і не мало —
По зтяжці вистачило всім.

Хто іще розкаже, хто згадає?
Пройдене стає видніш здаля.
Багатьох між нас тепер немає,
Хай пером на груди їм земля.

На далеких пагорбах, на схилах,
На межі нескінчених доріг,
У солдатських, край шляху, могилах
Кожен з нас лежати досі б міг.

Ми ж бо теж солдати, щирі й вперті,
Йшли, не обминаючи біди.
Кров'ю з'єднані в житті і в смерті,
Ми братами стали назавжди.

І навіки жити нам у дружбі —
Хліб ділити і ділить серця.
У житті, як на безстрочній службі,
Ми солдати
До кінця.

1945

ПОКОЛІННЯ

Б. Степанюку

Над нами, друзі, над нами
Спокійне просторе небо,
І ми вже звикають починаємо
До тиші й до мирних днів.
Я скинув шинель солдатську —
Ви, певне, мене не впізнали б,
Якби ми зненацька зустрілись
На вулиці з вами тепер.

Я вас пригадав сьогодні,
Додому йдучи з роботи.
Не знаю — то грає радіо
Чи пісня

в мені бринить:

...В далекім засніженім полі
В тривожну ніч перед боєм
«Бьется в тесной печурке
Огонь».

...Засніжені в полі землянки,
Далекі тривожні ночі,
Навіки у пам'ять вкарбовані,
Вкарбовані в наші серця...
Військові стрімкі ешелони
Нам перші шляхи відкривали.
З дверей фронтвих теплушок
Виходили ми в життя.

Солдати! Мої побратими,
Безвусі окопники щирі,
Бійці, що уже не повернуться,

І ті, що, змужнілі, прийшли,
У нас квитки комсомольські
І досі ще без фотокарток,
Бо на передньому краї
Фотографів не було.

Над нами, друзі, над нами
Спокійне просторе небо.
Ми звикли до мирних світанків,
Та рано ще нам у запас.
Ми знову поміж завзятих —
В цехах, на будовах, у полі,
Ми знов на переднім краї,
Бо совість нам так велить.

Ми знов, як були, — солдати
І будемо ними довіку,
І вище слави солдатської
Слави в світі нема.
У нас квитки комсомольські
І досі ще без фотокарток,
І все ж історія знає
Кожного з нас в лице.

1946

* * *

У двадцять чотири роки,
У раннє гаряче літо
Який мені світ широкий,
Як сонце над ним розлито!

Вертаюсь з роботи, а в серці
Ні крихти утоми немає.

І піт на моїй гімнастерці
Повільно, та все ж висихає.

Проспект, всім вітрам одкритий,
Сягнистим міряю кроком.
Я можу хоч гору зрити
У двадцять чотири роки!

1946

ІМЕННИ

Ну й що, як не закінчена війна?
Дванадцять рівно — свідчить мій годинник.
Налий зверх норми чарку, старшина,
Один лиш раз на рік я іменинник!

Налий собі, нали́й усім бійцям —
Нехай погріються брати солдати.
В осінню ніч, холодну, як оця,
Мене у муках народила мати.

На вітер (щоб під вікнами не вив!)
Розсердивсь я і крикнув для порядку.
З тих пір я два десятки літ прожив
І... три хвилини третього десятку.

З колиски виріс, бігав, як усі
(Хоч, може, змалку ви були жвавіші?),
Ходив лугами вранці по росі,
Складав у надвечір'я мрійні вірші,

Дививсь на місяць і любив дівчат
(У вас, мо', й не було таких чудових...)
А нині всіх нас з'єднує — «солдат»,
Звичайне, як шинель, і віще слово.

Нас іменем зовуть одним: боєць
(Хіба що тільки в прізвищах різниця),
І жар один у тисячах сердець,
Одна відвага в поглядах іскриться.

Ми й в пісню ввійдем так — за рядом ряд,
І в нас вона прославить, стоголоса,
Усіх, кому в боях за Сталінград
Стрічать двадцятиліття довелось.

А втім, про це — як скінчиться війна.
Кує на двадцять перший рік годинник...
Налий по чарці хлопцям, старшина,
Можливо, ще хто нині іменинник.

1942,
Сталінградський фронт

СОЛДАТСЬКИМ ДРУЖИНАМ

В землянці темній, після бою,
У лісовій гущавині
«Глухой, неведомой тайгою...» —
Хтось зачинає в тишині.

Відкіль ця пісня старовинна,
З яких віків слова оці?
«Бежал бродяга с Сахалина...» —
Улад підтягують бійці.

В глухій тайзі, повитій млою,
То все колись, давно було.
Негодою, напевне, злою
До нас цю пісню занесло.

Пливе над нами ніч грозова,
Й під вітру чи снарядів свист
«Жена найдет себе другого...» —
Виводить журно гармоніст.

І раниць душу кожне слово,
Туманить, як густа імла:
«...Жена найдет себе другого...»
А може, досі вже знайшла?

Ми теж пізнали злу розлуку,
Хоч інший нам судився шлях.
Ми всі на вірність заporуку
Шукаємо в скупих листах.

І нам ця туга серце жалить
Серед боїв, смертей, пожеж.
Хай не про нас цю пісню склали,
Та слова в пісні не минеш.

«Глухой неведомой тайгою...»
Та ні, то в нашій стороні
Не сплять солдати після бою
У лісовій гущавині.

1942

Я ВЧОРА СТУДЕНТА ЗУСТРІВ...

Я вчора студента зустрів уночі випадково;
Зв'язківець, як я; при СП у резерві сиділи ми.
І враз підхопила, і враз поведа нас розмова
В далеке учора
стежками гіркими і милими.
Ми бою ловили відгбмін у тиші несталій,
(Здавалось — то Києва шуми за далями дальніми).

Ми ждали атаки. А теми чомусь виникали,
Ну геть не воєнні, мов тільки-но вийшли з читальні ми.
Десь гупали міни. А ми поверталися знову
До того, що вчили і що залишилось невивченим.
Злітали ракети. І тихо у нашу розмову
Впліталися коси шовкові коханої дівчини.
І знову минуле вставало і йшло перед нами...
І ніч — хоч осіння — на диво прозора й ясна була.
І все шелестіло пергаментними листками
Зачитане вітром дерево — інкунабула.

Ми бою чекали.

1943

* * *

Я виріс у суворий вік.
В курних землянках жити звик.
Поміж солдатами солдат,
Я йшов під вигроми гармат.
Я тим і снів, я тим і жив,
Що рідний край свій боронив.
Я не жалів свого життя,
Тому й не знаю каяття.

Комуни сяйво осяйне
На бій, на труд зове мене.
Ми живемо в суворий вік.
Я кожен крок свій мірять звик.
Я міряю: що міг — що зміг,
Що я повинен був — що встиг,
Щоб я ці дні в кінці життя
Згадати міг без каяття.

1947

ЗМІСТ

Вірність дорогам юності. *Наталія Кацук* 3

Я ОЗИРНУВСЯ, СТЕЖКОЮ ЙДУЧИ...

СІМДЕСЯТІ РОКИ

Будні 10

Кіно 12

Прапор 13

«Літак на лузі, де пасуться гуси» 15

Житній масив. Лісосмуга 16

«Мої безвусі друзі, що лягли...» 17

Стежка 18

Флейта, сурма й барабан 21

«Аврора» 24

Полеглі солдати 25

Ждання 27

Газетний рядок 29

На тому полі 31

Інвектива 33

Родичі 34

Вулиця Щорса 36

«Альбомъ» 37

Стрижі 40

Стара олійня 41

«Парусинові туплі, сукенка з квітчастого краму» 43

«Це десь отут було, неподалік...» 44

«Ремонт взуття»... А ще б — «Ремонт життя» 45

Пісенька («Звідки, люди, їдете, відкіля?») 46

Дід Блисей 47

Некомунікабельність 51

Весна у гумових чоботях 53

- Дід 55
 В річницю Перемоги 56
 «Чим далі нас в років стрімкому вирі...» 56
 Ідемо з Криму 57
 Давня билиця 59
 Фросина 62
 «Товариш старе переслав мені фото...» 65
 Старі комсомольці на демонстрації 67
 Катериновичі (*Лірична поема*) 69
 Комсомольська будова 89
 Безсмертна вулиця 90
 Пробудження 93
 Гімн Роботі 94
 «Тук-тук... Тук-тук... Там що,
 у грудях,— міна...» 96
 Сон 97
 «І враз я це відчув — безкрає поле...» 98
 Рух 100
 «Листок опалий мишею рудою...» 101
 «Ось ти й в шибі, осене...» 101
 «Надвечір влягаються хвилі...» 102
 Сад 103
 «Усе, чого торкалися віки...» 104
 Не прожиті злети 105
 Несподіваний цикл
 «То випадок просто? Надвечір в юрбі...» 106
 «Ніч за вікном...» 108
 «Це ти там, годиннику?» 109
 «Пташок гамірлива перезва...» 110
 «Це схвильоване соло про себе...» 111
 «...В статті підкреслено...» 112
 «Я знову зробився хлопчиськом...» 113
 «Повік платитиму данину...» 113
 «Не сподіваюся... Та — можу снити...» 114
 «Не здумай тільки йти!» 115
 «Моя — для спраглих мрій, моя — для муки...» 116

«Пробач, не стримався — з очей сяйнуло...»	116
«Примарився зазимок»	117
«Боюсь тобі здатись зухвалим чи грубим...»	117
«Хай зимна нещадність відмови...»	118
«Образа, як подумать,— та ж гордиця...»	120
Тополина метіль	120
«Обплетена орбітами стрімкими...»	122
Вулиця. Вечір. Голоси (<i>Начерк симфонії</i>)	124
«І знову ми звично зітхнемо й покаємось — винні...»	143
Повені	143
«Юнак троянду вславленій арфістці...»	144
Марія	144
«Травинко...»	146
Наївний вірш	147
«А любиться, любиться, любиться!»	147
«Мені це байдуже, їй-право...»	148
«Ці ранні сутінки грудневі...»	148
Відчиняють вікна	149
Злива	149
Призаймище	150
Пісенька (<i>«Як же хутко тая весна...»</i>)	152
Далі — буде!	153
Пейзажі з вікна	
I. Березень	155
II. Світанок вихідного дня	155
III. Надвечір'я	156
IV. Вечір	157
Мій вередій	158
Ікебана	160
Майстер манекенів	160
П'ять міні-віршів (<i>З присмаком іронії</i>)	
Простіше простого	163
Докір Декартові	163
Причина? Наслідок?	163
Міні-байка	163

- Бейт з редифом 163
Бороданеві з транзистором (*Спроба усмішки*) 164
Гера і Зевс 164
Тиша 165
Дощова пора (*Акварель*) 166
Добридень! 167
«Мов бджоли, плями сонця золоті...» 167
Затишна мить 168
Pгаemonitor (*Драматична поема-легенда*) 169
Байконур. Ніч на 12 квітня 1961 року 212
«Це буде, так! В якійсь тисячолітті...» 213
«— Агей, ви чуєте? Ви, ви, юначе!» 214
Роздум з годинником у руках 215
9 Травня в Забілоччі (*Поема пам'яті*) 218
Дорога до току (*Поема*) 226
«...І знову, і знов — за роботу!» 240

ШІСТДЕСЯТІ РОКИ

- Родовід 241
Проект промови на майбутньому форумі
ліриків і фізиків 242
Билиця про залізних людей 244
«Хоч мені ще й повірили б, може...» 248
«На закоханих сиплються цвітом...» 249
Бабуся Горпина 250
Очі 251
«Наче в дідовій казці...» 254
Сторінка з давнього щоденника (*Серпень, 1962*) 255
«То шал весни, то віхоли квиління...» 258
Ви помітили? 259
Осіння сюїта
I. «По хвилині хвилина...» 261
II. «Ах, не треба святкових страв...» 261
III. «Ті, кого ми давно не бачили...» 262
IV. «Не багрець, не висока холодна просинь...» 263

Одетта	264
Телефонна розмова	266
«Ні, не роки спокійного сонця...»	267
Пізні дощі	268
«По вулиці, де — мов галактика...»	269
Секрети ремесла	270
Притча про ишопяну кашу	272
Лист до однокашника, який став директором заводу	275
Крапка над «і»	278
Колиска на вітрах	280
Березневий поїзд (<i>Поема</i>)	282

П'ЯТДЕСЯТІ РОКИ

Зелені паруси	310
Орне поле	311
Черешні	312
«Хіба ти не чуєш, як вітер співає...»	314
Люда	314
Дівочі літа	316
Березневий вітер	317
З лутугінських нарисів	
Заспів	319
Комбайнова лава	321
Федір Грицаєнко	323
Понадплановий ешелон	326
Проводи	329
Перед вечірнім нарядом	332
Солдат	335
Тетяна Дем'янко (<i>Новела</i>)	337
Баяніст	343
«Підбіг — і на руки...»	344
З алтайської подорожі	
Березові колки	346
Дума про хліб	347

- Біля пам'ятника полеглим 350
 На роз'їзді 353
 Київ весняний 354
 На тій вулиці 355
 Танюша (Поема) 358
 Наш агроном 399
 Весна 401
 З волзької подорожі
 Комсомольськ-на-Волзі 405
 Мотористи 406
 «Ти кажеш — осені руками...» 409
 «Це чаклунство чи наука...» 409
 «Живем, років своїх не лічим...» 410

СОРОКОВІ РОКИ

- «Святковість надворі яка!» 412
 Листи з гуртожитку (Із циклу)
 «Минуть літа...» 414
 «Бува, увечері додому...» 414
 «Є в місті вулиця нова» 416
 «Йде весна по місту...» 416
 «Сьогодні, повертаючись з роботи...» 418
 Шофер 420
 Комсомольський квиток 421
 Завтра 422
 Перша краплина 423
 Гордій Крутогор (Фрагменти з повісті) 425
 Березень 442
 Син 443
 Хлопчикові 444
 На далекій станції
 I. «Я на далекій станції живу...» 445
 II. «У нас новий начальник — виконроб...» 445
 III. «Мов за щастям у погоні...» 446
 IV. «Ми варимо вечерю» 446

V. «Дні за днями летять...» 448

VI. «В степу, наокруг станції...» 449

«Прокинешся, а снігу вже нема...» 450

«І знов Дніпро ввіходить в береги...» 450

«Чайкою мені наснилась...» 451

«Ходім, кохана!» 452

Солом'янка 452

Солов'ї 453

Мати (*Лірична поема*) 455

Реквієм моєму братові 471

Друзям солдатам 472

Покоління 474

«У двадцять чотири роки...» 475

Іменини 476

Солдатським дружинам 477

Я вчора студента зустрів... 478

«Я виріс у суворий вік» 479

Нау́м Миронович Тихий
ДА СЛАВИ́ТСЯ ДЕНЬ
Избранные стихотворения

Издательство «Дніпро»
(*На українском языке*)

Редактор *С. К. Жолоб*
Художник *В. М. Флакс*
Художній редактор *В. С. Мітченко*
Технічні редактори
І. О. Селезнєва, Л. М. Смолянюк
Коректори
Т. Г. Білецька, О. С. Назаренко

Інформ. бланк № 1084.

Здано до складання 12.02.80.

Підписано до друку 05.08.80.

БФ 30354.

Формат 70×100¹/₃₂.

Папір друкарський № 1.

Гарнітура звичайна нова.

Друк високий.

Умовн. друк. арк. 19,672+1 вкл.

Обл.-вид. арк. 16,146.

Тираж 10 000. Зам. 62.

Ціна 2 крб. 20 к.

Видавництво «Дніпро».
252601, Київ-МСП,
вул. Володимирська, 42.

Київська
книжкова фабрика «Жовтень»
республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига»
Держкомвидав УРСР.
252053, Київ, вул. Артема, 25.

Тихий Н. М.

Т46 Будь славен день: Вибрані поезії.— К.:
Дніпро, 1980.— 486 с.

Автор збірки належить до того покоління українських поетів, що прийшло в літературу з фронтів Великої Вітчизняної війни, і тому в його творчості тема ратного подвигу народу-воїна є однією з провідних. У збірці вміщено також філософську й інтимну лірику поета та кращі поеми.

Т $\frac{70403-116}{M205(04)-80}$ 116.80. 4702590200.

У2

ЕВАНГЕЛІЙ

БІЗНІС КАВЕРНИЧКА

1904 1902